

జీవిత చరిత్ర

చరిత్ర ధన్యులు

సదాశివ సమారంభాం

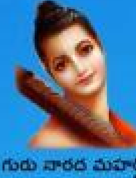
గురు దక్షిణామూర్తి

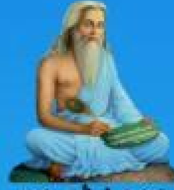
గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

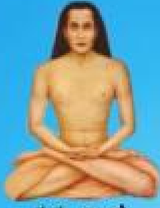

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాబాజీ

గురు గౌతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

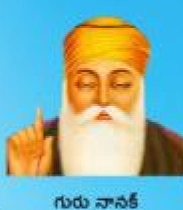
గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

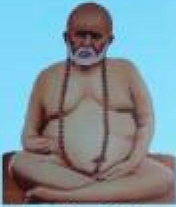

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతాం

గురు త్రైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు అరవిందో

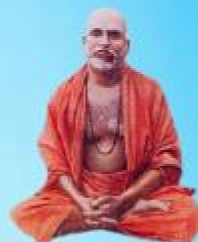
గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India: Inc ×

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home | Vision | Mission | Goals | Benefits | Content Selection | Current Status | People | Funding | Copyright Policy | FAQ | RFP

Books Journals Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title: Ramayanam
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language: Telugu
Scanning Centre: Any Centre
Clear | Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

DLI

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD,Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity NEW!

Title Beginning with.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Author's Last Name

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

చరిత్ర ధన్యులు

(Non-detailed Study for Higher forms)

రచయిత:

శ్రీ మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి.

పబ్లిషర్సు

రౌతు బుక్కు డిపో,

(ప్రొ॥ రౌతు చంద్రయ్య అండు సన్సు)

రాజమహేంద్రవరము

కాపీరైటు] 1955 [మూల్యము: రు 1/-

అనుక్రమణిక.

శాలివాహనుఁడు.

దీపకర్ణి కొన్ని సంవత్సరములనుండి వేటకుఁ బోవుట మిక్కిలి తగ్గించినాఁడు. పోయినప్పుడైనను వెనుకటి యుత్సాహముగాని మునుపటి యుత్తేజకతగాని యతనిలో నుదయించుటలేదు. జీవితములో నేవేని దుఃఖరేఖలు పొడసూపినపుడు వానిని చెఱుపుకొనుటకై యాభూవరుఁడు వేట నొక సాధనముగా నుపయోగించుకొనెడివాఁడు. నేఁడు మృగయావినోదమువలనను శాంతింపని యేదో యొక విచారము దీపకర్ణిలో దాఁగియున్నదని యూహింపవలయును.

తన తరువాత రాజ్యభారము నాదుకొను పుత్రసంతానభాగ్యము దీపకర్ణికిఁ బట్టలేదు. అంతతో సరిపెట్టక భగవంతుఁడాతనికి మరియొక ఘోరవిపత్తు తెచ్చిపెట్టినాఁడు. కన్నులకు వెన్నెల వత్తియైన ప్రాణేశ్వరి "శక్తిమతి" గతించినతరువాత దీపకర్ణికి లోకమెల్ల శూన్యమనిపించినది. ఆమె మరణానంతరమా ప్రభువు జీవితప్రయాణ మొకయర్థములేనిది. విషాద

మేదురమైన దీపకర్ణి హృదయమును నేఁడు వేఁటకూడ వినో దింపఁ జేయుటకుఁ జాలదుగదా !

మంత్రులకుఁ బరివారమునకుఁ బరమాశ్చర్యముగా నున్నది. మహీపాలుఁడు పూర్వములేని యుత్సాహముతో నాఁడు మృగయా వినోదమునకు బయలుదేఱినాఁడు. అవ్యక్త మైన యొకానొక యానందరేఖ యా ధరాపాలునకు స్వాగతము చెప్పుచున్నట్లున్నది. ఏలొకో ! ఆనాఁడతనిలోఁ గ్రొత్త వేడుక పొటమరించినది! భవితవ్యములకు సూచనలు సర్వత్రి కానిపించుచుండును.

సపరివారుఁడైన దీపకర్ణి భూపాలుఁడు కాంతారమునఁ బ్రవేశించి విచ్చలవిడిగా వేఁట కుపక్రమించెను. ఆ నాఁటి యతని వేడుకను జూడఁగాఁ బట్టఁబగ్గములులేవు. వరాహములను దునుమాడెను. బెబ్బులులను చూఁటాడెను. మదగజములను జెండాడెను. చిరకాలమునుండి యఁగి యఁగి యతనిలోనున్న మృగయా వినోదోత్సాహ మొక్కసారి యుబికి యుప్పొంగినటు లయ్యెను. ఇట్లు రెండు మూఁడు జాములా వేడుక సాగినది.

ఆ పూఁటకు వేఁట విరమింపఁ దలఁచుకొన్న సమయమున దీపకర్ణి మనస్సు నాకస్మికముగాఁ దివిచి యెవరో యాఁపినటులయ్యెను. ఆతని కన్నులు దవ్వులనున్న యొక సింహముపైఁ బడెను. "వరాహములను బెబ్బులులను సంహ

రించుటకాదు. నన్నుఁ బ్రోవుము" మన్నటు లాపంచాననము వచ్చుటను దీపకర్ణి పరికించెను. సింగము కంటఁబడిన వెను వెంటనే యాధరాఖండలుని కండరములు పొంగి సర్వాంగ ములు నుద్దీప్తము లయ్యెను.

అట్టి స్థితిలో దీపకర్ణి కుత్తరక్షణమున నొక యాశ్చ ర్యము లేకెత్తెను. ఆ భయంకరమృగము మందమారుతము నకుఁ గదలాడు సరస్తరంగమువలె మెల్లఁగా వచ్చుచుండుట మఱియు నచ్చెరువు గొలిపెను. ఆశ్చర్యములో నాశ్చ ర్యము! ఆ సింహముపై నొక పసియీడు పిల్లవాఁడు కాఁ బోలు! ఆ యపూర్వదృశ్యము చూచి దీపకర్ణి పులకితుఁ డయ్యెను; చకితుఁడయ్యెను. ఫణిరాజు పడగపైనున్న మణిని దలంచుకొని, దీపకర్ణిగుండెయొక్కసారి జల్లుమన్నది. సింహము మీఁదిమీఁదికి రాఁబోవుచుండెను. క్రూరమృగము నుపేక్షింప రాదని వాఁడియమ్ము వింట సంధించి యారేఁడు సింగము మొగముగాఁడునట్లు కొట్టెను. ఆబాణము మొగముదూసికొని మృగము భూమికొరగునంతలో శరవేగమున నేఁగి పిల్లవాని యొడలు నొవ్వకుండఁ జటాలున నెత్తి దీపకర్ణి ముద్దాడెను.

అంతలో నా మహీకాంతుని యెదుట దివ్యమంగళ మూర్తియగు నొక మహాపురుషుఁడు. దీపకర్ణి కది యంతయు వింతగా నుండెను. అది కలయో, మతిభ్రమయో, వైష్ణవ మాయయో యతఁ డూహింపలేకపోయెను. తాను వేఁటకు వచ్చుటయేమి! సింహముపైఁ బసిపిల్లవాఁ డుండుటయేమి!

సంతాన హీనుఁడైన తన కాబాలుఁడు దొరకుటయేమి! ఈ మహాపురుష సాక్షాత్కారమేమి!

ప్రత్యక్షమైన పురుషుఁడు దీపకర్ణి భూపాలుని నిండు హృదయముతో దీవించి యిట్లు పలికెను: "మహారాజా! నేనొక యక్షుఁడను. సంతానవంతుఁడనైన నేను గారణాంతరముచే శప్తుఁడనై యిట్లు సింహరూపమున నుంటిని. వీఁడు నా కన్న కుమారుఁడు. నాపేరు సాతుఁడు. అపుత్రికుఁడవైన నీవు వీనిని పుత్రనిర్విశేషముగా భావించి పెంచుకొనుము. నీ యభిమతార్థము నెఱవేఱును. నీ మూలమున నాకు శాప విముక్తి కలిగినది. కృతజ్ఞుఁడను. ఈబిడ్డ సామ్రాజ్య ధురంధరుఁడై శాశ్వతకీర్తి ప్రతిష్ఠల నార్జించుకొనఁ గలవాఁడు కాఁగలఁడు. మఱినాకు సెలవు."

దీపకర్ణికిఁ బెన్నిధానము లభించిన యానందము కలిగెను. సాతుఁడు వాహనముగా నుండుటచే నాపిల్లవానికి "సాతవాహనుఁడు" అను నామకరణము చేయఁబడెను.

౨

ఆంధ్రదేశచరిత్రసౌధమున సాతవాహనుఁ డొక రత్నదీపమువంటివాఁడు. బాల్యము గడచిన యాతని ప్రతిభాసంపద, రాజనీతిజ్ఞత, సాహిత్యరక్తి మబ్బు తొలఁగిన పున్నమ

వెన్నెలవలెఁ దెలుఁగుదేశము నాల్గు చెఱఁగులలోఁ జల్లఁదనము విరియఁజేసెను. సాతవాహనునకే శాలివాహనుఁ డనియు, హాలుఁడనియు నామాంతరములు వెలసెను.

హాలనేత యెంతయాకారవంతుఁడో, అంత ప్రజ్ఞాశాలి. ఎంత ప్రజ్ఞాశాలియో, అంత గర్వరహితుఁడు. ఎంత గర్వరహితుఁడో, అంత రాజ్యకార్య ధూర్వహుఁడు.

ధాన్యకటకమున హాలమహారాజు కొలువు వసంతారామమువలె నందగించి యుండును. దేశ దేశములనుండి విద్వాంసులు, కళానిపుణులు, కవిశిరోమణులు వందలు వేలుగా విచ్చేసి హాలుని కొల్వు నలంకరించు చుందురు. హాలుఁడు కొలువుదీర్చిననాఁడు పండితుల దోసిళ్ళలో బంగారుపంట. హాలుని కటాక్షము సోఁకిన కవుల గళములకు ముత్యాల సరములు. ప్రాకృతభాషపై నాతేనికిఁగల మక్కువ యింతయని వక్కాణింపరానిది. ఆ బాసలోఁ గవిత చెప్పఁగల ప్రతికవియు హాలుని గౌరవమునకుఁ బాత్రుఁ డగుచుండెను. 'కవివత్సలుఁ' డను బిరుదనామ మతనియెడల నన్వర్థమైనది.

ఒకనాఁటి కొలువులో రత్నఖచితమైన సువర్ణపీఠమున హాలనేత సురేంద్రునివలె సముపవిష్టుఁడై యుండెను. ఆతని కుడివైపు మహాతేజస్వంతులైన యిర్వురు మూర్తులుచితాసనములపైఁ గూర్చుండియుండిరి. వారి కన్నులలో నాకర్షతేజో రేఖాస్ఫురణములు పరిఢవిల్లుచున్నవి. గంభీర సుందరములైన

వారి వదన సరోజములలో సరస్వతి లాస్యము చేయుచున్న ట్లున్నది.

వారెవరు! మహామంత్రులైయుందురని వారి వేష సౌష్ఠవములు చెప్పక చెప్పుచున్నవి. పెదవులనుండి తొలఁ కాడు చిఱునవ్వు కప్పుకొనుచున్నను నాతనిలో నధికార దర్పము, అహంకార చ్ఛాయ స్పష్టముగా విప్పారుచునే యున్నవి. అతఁడు ప్రధానమంత్రి 'శర్వవర్మ' కానలయును. రెండవ సచివోత్తముని ముఖములో మందహాసము లేదు. ఆతని కన్నులు పరమ నిశ్చల స్ఫురణములై యొకానొక తీవ్ర భావనలోనున్న యతని యవస్థను వెల్లడించుచున్నవి. అతఁడు 'గుణాఢ్యమంత్రి' కావుట సత్యము.

హాలభూపతికి వామపార్శ్వమునఁ బట్టపురాణి లీలావతి యొక రమణీయ మణిపీఠమున నుపవిష్టయై యుండెను. లీలావతిసుగుణవతియేగాక సురుచిర రూపవతి. భాస్వర తేజస్వతియే గాక సాహిత్యములో రెండవ భారతి. ఆమె మహారాజుతో పాటు కొలువుకూటమునఁ గూర్చుండి రాజకీయగోష్ఠులలో సాహిత్యచర్చలలోఁ బాలుగొనుచుండును. రాజకీయములైన రహస్యము లామె మిక్కిలి చాకచక్యముతోఁ జక్కదిద్ది భర్త కానందము కలిగించుచుండును. సాహిత్య చర్చాసందర్భము లందామె యందెవేసినచేయి. లీలావతి చెప్పిన సాహిత్యపుఁ దీర్పులు కాదనుటకు మహారాజునకుఁగాని, మహాపండితులకుఁ

గాని గుండెదిటవుండదు. ఆమెమాట లెంత మధుర మధుర ముగా నుండునో, అంత వాఁడివాఁడిగాఁ గూడ నుండును.

లీలావతి సింహళరాజ పుత్రిక. ఆమెను ప్రేమించి పెండ్లియాడినది మొదలు హాలమహారాజులో సాహిత్యప్రీతి చిగిర్చి కుసుమించి పరిమళింపసాగెను. ఆదంపతు లిరువురు కవిత్వపు సొగసులు ముచ్చటించుకొనునపుడు వినువారికిఁ గడు ముచ్చటగా నుండును. రాజకీయ తంత్రములమీఁద నున్న శ్రద్ధకంటెఁ గవిత్వగోష్ఠిపై వారి కెక్కుడు మక్కువ.

నాఁడు హాలభూపాలుని పార్శ్వమున భారతీదేవివోలెఁ గూరుచుండిన లీలావతితో సభామండపము మహోజ్జ్వలలీలా మండితమై యొప్పుచుండెను.

మహారాజ్ఞి పెదవి కదలుననఁగా, సభ్యలోకమున వింధ్య మాఁకిడినట్లు నిశ్శబ్దత యేర్పడెను. లీలావతినోరు కదలి నచో మంచిముత్తెములు జలజలరాలును. ఆమె తఱచు మాటలు వెచ్చపెట్టదు. మందహాసభాసుర కటాక్షాంచల ముతో నొక్కసారి పట్టపుదేవి మహాప్రభువువంకఁ బరికించెను. ఆమె చిఱునవ్వులో నెంతో యర్థము దాఁగియున్నది. శాలి వాహన భూజాని పరేంగితజ్ఞుఁడుగావున నా యర్థము లెస్సగాఁ దెలిసికొనఁ గలిగెను. "మన సాహిత్యచర్చ యింక నారం భింతము... మీ ప్రాకృతభాషకంటె మా సంస్కృత సార స్వతము రసోదంచితమైనది సుఁడీ!" అని రాణి తన్నధిక్షే

పించుచున్నట్లు శాలివాహనుఁడు భావించెను. ఆ యాక్షే పము మహారాజునకుఁ దేనెలో మెదిపిన మిర్యపుటుండవలెఁ దియ్యగాఁ జులుకుగా నుండెను.

రాణి యందుకొనెను: "శ్రీ వారి ప్రాకృత భాష లోని 'గాథలు' మా సంస్కృత సాహిత్యములో శ్లోకము లతో నెన్నఁటికి సాటిగావు. కోపమురానిచో నొక్కమాట మనివిచేసెదను. ఏ భాష వేదపురాణ శాస్త్రములకు జన్మ భూమియో, ఏవాణి దేవతల ముఖపద్మములను బవిత్రము గావించెనో, ఏసరస్వతి వ్యాసవాల్మీకి ప్రభృతి ఋషిప్రవరుల మహోత్తమ రచనలతో నిత్యనవ్య శోభావంతమై యలరారు చున్నదో, యట్టి గీర్వాణసాహితి సర్వజన సేవ్యమైనయది. ప్రాకృతమైనను, మఱియొకటియైనను సంస్కృత సరస్వతి తరువాతఁ బ్రశంసింపఁ దగినవే. మహారాజుల సన్నిధిని వలసి నచో వేలకొలఁది యుదాహరణములు చూపించుటకు సంసిద్ధు రాలను."

శర్వవర్మ "రాణిగారు చెప్పినవి సత్యోక్తులు" అన్నట్లు గుణాఢ్యమంత్రిని జూచెను. శర్వవర్మ చూచిన చూపులో నొక యహంకారము, నొక యాత్మవిశ్వాసము గుర్తించి గుణాఢ్యుఁ డిట్లు వచించెను:

"మా ప్రభులకు సంస్కృత భాషోన్నతి తెలియక పోదు. కాని మధుర మధురములైన పదములు, హృదయ

తంత్రులనుబట్టి యూఁపగల భావములు కావలయునన్నచోఁ బ్రాకృతభాషకుఁ బ్రాకృతభాషయే సాటి. ఆ భాషలోని యొక్కొక్క 'గాథ' యొక్కొక్క సంస్కృత కావ్యమునకుఁ బోటివచ్చును. బండ్లకొలఁది సారస్వత ముండుటయే భాషకు ఘనతకాదు. సాహిత్యములోని జీవమునుబట్టి దాని విశిష్టత వెల్లడియగుచుండును. ఈ సంగతి శ్రీ రాణిగారికిఁ దెలియదని కాదు. ఇంతకును, వారి గీర్వాణ భాషాభిమాన మద్వితీయ మైనది."

గుణాఢ్యమంత్రి మాటలకు హాలరాజు బుజములు పొంగెను. "సెబాసు! నా యభిప్రాయమునే యచ్చముగా గుణాఢ్య పండితులు వెల్లడించినారు. లీలావతికిఁ బ్రాకృత సరస్వతీ మధురిమ తెలియదుపాపము!" అని యాతఁడు వెడ నవ్వు నవ్వెను.

లీలావతి ముఖాంబుజము జేవురించెను. శర్వవర్మ గుణాఢ్యునివైపు చుఱచుఱ చూచుచు నేదో పలుకఁబోవు చుండఁగా, రాణి యందుకొని యిట్లు పలికెను:

"ప్రభువులు చెప్పినది సత్యము. నేను ప్రాకృత స్త్రీని గాను. నాకుఁ బ్రాకృత మాధుర్యములు తెలియవు పోనిండు. ఒక శబ్దము నెట్లు విడఁదీయవలయునో యెఱిఁగిన వారెఱుఁగరు పాపము! భాషా పరిజ్ఞానమే లేనిచో రసవిచార మెక్కడిది?"

రాణి యెత్తిపొడుపుమాట హాలరాజు గుండెలో సూది గుచ్చినట్లు పొడుచుకొనెను. అప్పటి హాలనేత ముఖపైఖరి పరికించి రాణి తొందరపాటునకు శర్వవర్మ నివ్వెరపడి పరిస్థారదృష్టితో నీవిధముగా మాటాడెను:—

"ఇంతకును నొక్కొక్క పువ్వున కొక్కొక్కతీరు పరిమళము. మాలతీపుష్పములోని సౌరభము విరజాజి కుండదు. విరజాజిలోని తావి సంపెంగకు రాదు. సంపెంగలోని సౌరభము మఱియొక కుసుమమున కుండదు. దేని విశిష్టత దానిది. సంస్కృత భాషాదృష్టిలోఁ బ్రాకృతము నిస్సారమైనచోఁ బ్రాకృతవాణి దృష్టిలో సంస్కృతము తృణప్రాయమగును. ఈ వివాదములు తేలునవి కావు."

ఆమాటతో నాఁటి సాహిత్యచర్చకు స్వస్తి.

3

హాల మహారాజు కోటలోని చంద్రకాంత శిలాసౌధమున నేకాంతమునఁ గూర్చుండెను. అతని ముఖము మంచు ముసుఁగుతోనున్న పంకజమువలె నుండెను. సువిశాల సుందరమైన యతని నొసటిపై నొక విషాదనీలరేఖ చూచువారికి సుస్పష్టముగా గోచరించుచుండెను. హాలరాజు కొలఁదినాళ్ళ

క్రితము జరిగిన యొక విచిత్రసంఘటనమును దలఁపునకుఁ దెచ్చుకొనుచున్నట్లు మనము భావింపఁగలము.

"ఒకనాఁడు లీలావతియు హాలరాజు క్రీడోద్యానమునఁ బద్మసరస్సులో జలక్రీడ లాడుచుండిరి. లీలావతి యొక తామర పూవు నూడఁబెఱికి యాటవేడుకతోఁ బ్రాణనాథుని చెక్కిలి నొవ్వ నేసెను. రసిక చక్రవర్తియగు హాలుఁడు దిగ్గున రెండు తామరమొగ్గ లందుకొని లీలావతి రెండుబుగ్గలు నెఱ్ఱవాఱు నట్లు కొట్టెను లీలావతియుఁ దన చిగురుంవ్రేళ్ళతో నీళ్లుతీసి జల్లుజల్లుగాఁ బ్రియునిపైఁ జల్లుచుండెను. హాలుఁడు తన మగతనమును బ్రదర్శించుటకో యన రాణి యుక్కిరి బిక్కిరి యగునట్లు ముఖముపై నదేపనిగ జలము కొట్టు చుండెను. సలిలసమ్మర్దమునకు లీలావతి తాళలేక పోయినది. ఆమె నూపిరి యాడలేదు. తోడనే సంస్కృతభాషలో నామె భర్తనుద్దేశించి "మామోదకైస్తాడయ" యని ప్రార్థించెను. హాలుఁడామె వేఁడుకోలు విన్నాఁడు. వెంటనే చల్లులాట చాలించి యట్టహాసముచేసి "ఓహో! రాణిగారికి మోదకము లతోఁ దాడనము కావలయునుగాఁబోలు" ననెను.

ఆ మాటకు లీలావతి పక్కున నవ్వఁగా, రాయుంచ చెక్కలు జాడించినట్లుండెను.

"మహారాజులుంగారు నాభాష నీరీతిగా నర్థముచేసి కొన్నారు. నేను గోరినది, మోదకములతోఁ గొట్టుఁడని

కాదు. ఉదకములతోఁ గొట్టవలదని ప్రార్థించితిని. "మా + ఉదకైః" అను రెండు పదములు కలిపినచో "మోదకైః"అని యగును. ప్రభువులకు సంస్కృత భాషా పరిచయము తక్కువ యనుటకు నాకు సాహసములేదు" అని రాణి యెత్తిపొడుపు మాట వాఁడిగా విసరెను."

ఇది కొంతకాలము వెనుక జరిగిన వింత సంఘటనము. ఈ సన్నివేశము తలంచుకొన్నప్పుడు హాలరాజు మనస్సునకుఁ గుదురుపాటుండదు. గోరుచుట్టుపై రోఁకటి పోటువలె లీలావతి నిండోలగమున నన్నమాట యతనికి మఱియు వ్యథాకర మయ్యెను. హాలుఁడు తనలోఁ దానిట్లు భావించుకొనెను.

"లీలావతిచే నిండుసభలో నటు లనిపించుకొంటిని. గుణాఢ్య శర్వవర్మ లుండఁగాఁగూడ సంస్కృతశబ్దము విడఁదీయుట నాకుఁ దెలియదని యామె యధిక్షేపించెను. శర్వవర్మ రాణిపక్షమువాఁ డయ్యును నన్ను సమర్థించుచు మాటాడి నాఁడు. నిజమే... ఆలోచింపఁగా నాకుఁ బ్రాకృతవాణిపై మమకార ముండవచ్చును. ఈ యొక్క భాషలోనే ప్రపంచ మంతయు నున్నదని మురిసి ముచ్చటపడుటకంటె నితరభాషలు కూడఁ బఠించి వానిలోని సొగసులు గుర్తించుటలోఁదప్పేమి? ప్రాకృతమున నెట్టి వైదుష్యము సంగ్రహించితినో సంస్కృత మునఁగూడ నట్టి పాండిత్యము సంపాదింపవలయును. లీలావతి భాషాగర్వమును బరిహరింపవలయును. శర్వవర్మాదులకు

సంతోషము నొదవింపవలయును. ఆంధ్రదేశమున సంస్కృత సారస్వతచంద్రికలు గ్రాయింపవలయును. నాఁటిదాఁక నిద్ర పోరాదు."

ఇట్టి భావనలో నేకాంతముననున్న హాలపతిని దర్శించుటకు గుణాఢ్యమంత్రి విచ్చేసెను. గుణాఢ్యునకు మహారాజునకు నొకటే ప్రాణము. హాలుఁడెట్టి యేకాంతమున నున్నను వచ్చి మాటాడుట కొక్క గుణాఢ్యునకే చనువుకలదు. శర్వవర్మకు హాలపతితోనున్న చనవు వేఱు. గుణాఢ్యున కున్నట్టి చనువు వేఱు.

శర్వవర్మ లీలావతితో సరణముగా వచ్చిన పండితకవి. అతఁడు రాణిగారిమాటతో హాలసంస్థానమునఁ బ్రధానమంత్రియయ్యెను. గుణాఢ్యుఁడు హాలునకుఁజన్న నాఁటినుండిమిత్రుఁడు. ఆకారణమున గుణాఢ్యుఁడును మంత్రిపదవి నందెను. పండితులు సచివోత్తములై రాజ్య తంత్రములు నడపుచుండుట భారతదేశమునఁ గ్రొత్తకాదు. గుణాఢ్య శర్వవర్మల కిరువురకు లోలో వైరబీజములు కలవు. అవి సాహిత్యచర్చా సందర్భములలో మొలకెత్తు చుండును. మొత్తముమీఁద, రాణియు శర్వవర్మయు సంస్కృత భాషాపక్షము. హాలగుణాఢ్యులు ప్రాకృతభాషాపక్షము. తఱచు గుణాఢ్యుఁడు మహారాజును దర్శించి గంటలకొలఁది సంభాషణము నెఱపుచునే యుండును.

ఆలోచనామగ్నుఁడైన హాలునకు గుణాఢ్యమంత్రిని చూడఁగనే ప్రాణములు లేచివచ్చెను. అభివాదములు, ప్రత్యభివాదములు నైనవెనుక మంత్రి యిట్లు ముచ్చటింపఁదొడఁగెను.

"మహారాజా! తమరు కూర్చిన 'గాథాసప్తశతి' కావ్యములోని 'గాథలు' మననము చేసికొనుచున్నకొలఁది చవులూరుచున్నవి. ఏమి సొగసైనభావములు! ఏమి సుందరమైన పదసంధానము! జానపద పరిస్థితులు కన్నులకుఁ గట్టినటులు చిత్రింపఁబడినవి. ఒకగాథ ప్రబంధశతమునకు దీటు వచ్చునది. ఈ కావ్య మొకఁడే తమకీర్తిని బరమశాశ్వతము చేయఁగలదు. ప్రభువులతోపాటు కవయిత్రీమణులును గవులును బెక్కుమంది చిరకీర్తి నందుకొనఁగలరు."

గుణాఢ్యమంత్రి మాటలు సాతవాహనుఁడు మనస్సునకుఁ బట్టించుకొనలేకపోయెను. భూవరుఁడు పరధ్యానములో నుండెనని మంత్రి కనిపెట్టెను. ఒక్కింత తడవు నిశ్శబ్దత! హాలభూపతి సచివసత్తముని జూచి "మీవలె నుభయభాషలు సాధించినవా రేమన్నను జెల్లిపోవును. మాకు సంస్కృతసారస్వతములో నున్న పరిచయ మల్పాల్పము. అట్టి పరిచయముతో నా వాఙ్మయము నిస్సార మనుకొనుటయుఁ, బ్రాకృతమే యుత్తమోత్తమవాఙ్మయ మనుకొనుటయు నన్యాయము కదా! భాషను గూలంకషముగా సాధించినపిమ్మట దాని యెక్కువ తక్కువలు వక్కాణించుట కధికారము కలుగును.

అచిర కాలములో గీర్వాణ సాహిత్యమున నైపుణ్యమును మేము సంపాదించి తీరవలయు'' నని పలికెను.

ఏలికపలుకులకు గుణాఢ్యుఁడు చాల నివ్వెఱపడెను. ఇంతలో నిచింతితముగా సిట్టిభావమును వెల్లడించిన మహారాజున కేమి బదులుచెప్పవలయునో యతనికిఁ దోఁచలేదు. హాలుఁడు సంస్కృతభాషావిశారదుఁ డగుట గుణాఢ్యునకుఁ గిట్టదా?—అదికాదు; ప్రాకృతభాష కవలంబము సన్నగిల్లును. ప్రాకృతభాషాభిమానులగు తమవంటివారి కాశ్రయము వెనుకఁబడును. మహారాజు గీర్వాణభాషాప్రియుఁడైనచో వచ్చెడి యిబ్బంది యిది.

గుణాఢ్యుని యెదుట హాలుఁ డింతదాఁక నెన్నఁడుసిట్టి యన్యభాషాభిమానము ప్రకటించుమాట మాటాడలేదు. "ప్రాకృతవాణికిఁ బతనదశ కాఁబోలు!'' నని గుణాఢ్యుఁడు లోన భావించి యూరకుండి "ప్రభువులచిత్త'' మని పలికి సెలవుదీసికొని వెడలిపోయెను.

పట్టపురాణి లీలావతికి రేయి నిద్దురపట్టలేదు. ఆమె యెన్నఁడును భర్త కెదురాడి యెఱుఁగదు. వాఙ్మయవిషయకముగాఁ బ్రియునితో భిన్నాభిప్రాయము వచ్చినను మృదు

పాకముగా బదులు చెప్పుటయే కాని మునురుఖోరణితో మాటాడి యెఱుఁగదు. ఆమె సింహళేశ్వరుని ప్రియపుత్రిక. తండ్రి యామెను గారాబముగాఁ జూచుకొని యొక విద్వాంసుని గురుత్వముతో సంస్కృతభాష నభ్యసింపఁజేసెను. తద్భాషారహస్యము లామెకుఁ దెలియనివి లేవు. సుశిక్షితమైన పాండిత్యమును వెల్లడించుచు నామె సంభాషించునపుడు షట్ఛాస్త్రములం దందెవేసిన కోవిదులకు గుండెదడగా నుండును.

సహజముగా నామెది కోకిలగళము. పంచమస్వరములో నేదేని శ్లోకము పఠించి యామె దానిలోని విశేషార్థమును వ్యక్తము చేయునపుడు శ్రోతలు ముగ్ధులగుచుందురు. హాలుని సారస్వతప్రీతి, గుణప్రశస్తి, ప్రాకృతభాషావైదుష్యము గుర్తించి యామె యాతనిని వలచినది. హాలనేతయు లీలావతి సాహిత్యపరతకు మురిసియే ప్రేమించి పెండ్లియాడెను. సప్త గోదావర తీరమున నున్న భీమేశ్వరక్షేత్రమున లీలావతీ హాల నేతలకు వివాహము జరిగిన దని కావ్యప్రసిద్ధమైన విషయము.

ఒకరి నొకరు సాహిత్యబాంధవముతోఁ బ్రేమించు కొన్న యీవాల్లభ్యము పొరపొచ్చెములు నరమరలు లేక యింతదాఁకఁ జక్కగా సాగుచున్నది. ఇప్పుడు తన మాట తొందరవలన హాలుని హృదయమున కేమేని నొగులు కలుగు నేమో యని లీలావతికి దిగులుగా నున్నది.

జల క్రీడాసందర్భమునఁ దా నన్నమాటను సభలో నామె మరల నుటకించినది. అది ప్రియుని మనస్సున నాటు కొన్నటులుకూడ నామె గుర్తించినది. మృదుహృదయ యగు లీలావతి కిఁకఁ గుదురెట్లుండును ?

లీలావతి వెనువెంటనే శర్వవర్మకు వర్తమానమంపెను. ఆ మంత్రిశేఖరునికడఁ దన చింత వెల్లడించుకొన్నచో హృద యము కొంత బరువు తగ్గు నని యామె యాభిప్రాయము. శర్వవర్మ తన్నుఁ దండ్రిరీతి చూచుచున్నాఁడు. అరణముగా వచ్చిన కవియైనను వేఁడు శర్వవర్మ హాలరాజు తలలోనాలుక. శర్వవర్మ 'యిది యిట్లుచేయవలయు' నన్నచో హాలరాజు జవదాఁటఁడు.

మహామంత్రి లీలావతీ దర్శనార్థము విచ్చేసెను. యథో చితములైన మర్యాద లయిన పదపడి శర్వవర్మ "అమ్మా! నిన్నటి కొలువులోఁ దాము కొంచెము తొందరపడితిరేమో యనిపించినది. మహారాజుగారు ప్రాకృతభాషలో సాటిలేని విద్వాంసులు. వారినిగూర్చి వాఁడిగా మాటాడుట నాకు భయము" అని పలికెను.

లీలావతి యేవిషయము శర్వవర్మతో ముచ్చటింపఁ దలఁచుకొనెనో యావిషయ మతఁడే ముందుగా నందుకొనెను. రాణి కది మఱియుఁ జిన్నతనముగా నున్నది.

"మహామంత్రీ ! అదే నాకును భయముగా నున్నది. మహారాజుల నేవిధముగానేని సంస్కృతభాషా ప్రియులనుగాఁ జేయనలయును. ఈ యుద్దేశముతో నే నపుడపుడు మార్దవము విడిచి పరిహాసములు పలుకుట జరుగుచున్నది. కాని, నిన్నటి సాహిత్యగోష్ఠిలోని నామాట ప్రభువును గొంత కష్టపెట్టి యుండును. నా "క్షమాపణము" వారితోఁ దాము చెప్పవలయును అభిజ్ఞవరులగు తమకుఁ బెక్కు వివరింపనక్కఱ లేదు గదా!"

పట్టపురాణి యీపలుకులు విని శర్వవర్మ యెంతో నొచ్చుకొనెను. ఆమె పడుచున్న బాధ నర్థము చేసికొనెను. "దయార్ద్రహృదయుఁడగు హాలరాజు మీవిషయమున నన్యథా భావించువాఁడుకాఁడు. మతేమియు దిగులు పడకుఁడు. నేను వెళ్ళి ప్రభువులను దర్శించెదను...ఇదియు మేలునకే వచ్చినదని సరది చెప్పి మహామంత్రి నిష్క్రమించెను.

మరునాఁడు ధాన్యకటకమునఁ గొలువులో హాల భూపాలుఁడు పసిఁడిగద్దె నలంకరించి యుండెను. యథాపూర్వము శర్వవర్మయు గుణాఢ్యుఁడు వారివారి పీఠములయం దాసీనులై యుండిరి. మహారాజ్ఞి లీలావతియు సభ కొక

లలిత శోభను దెచ్చుచు హాలప్రభువు ప్రక్క నుపవిష్టయై యుండెను.

మాధవి, రేవ, అనుపలబ్ధ, అణులక్ష్మి మున్నగు కవయిత్రీ రత్నములు సభాభరణములుగాఁ దీర్చియుండిరి. సంస్కృత ప్రాకృత దేశభాషావిద్వత్కవు లెందఱో సంస్థాన పరిషత్సభకు మండనాయమానముగాఁ గూరుచుండి యుండిరి. పండితకవినిబిడమై కొలువు నీరవముగా విరాజిల్లుచుండెను.

ఆ సమయమున నభ్రవృష్టివలె హాలమహారాజు సభ్యా లోకమును బరికించి యిట్లు పలికెను:

“మంత్రివరులారా! పండితశేఖరులారా! నిత్యసాహిత్య గోష్ఠుల ఫలముగా మాకొక క్రొత్త తలంపు కలిగినది. అది మీయెదుట వెల్లడించెదము.

ప్రపంచములోని ప్రతిభాషకు నొక ప్రత్యేకత, యొక విశిష్టత యుండవచ్చును. ఏభాషయైనను బఠించిన తరువాతఁ గాని దానిలోని భావోన్నతి మనకు గోచరింపదుగదా! భాషావివాదములవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. మాకుఁ బ్రాకృతభాషలో నున్నంత గాఢప్రవేశము గీర్వాణసాహిత్య ములో లేదు. నేఁడు సంస్కృతవాణిని సాధించి తీరవలెనని యభినివేశము పొడముచున్నది. వ్యాకరణశాస్త్రబలము లేని వట్టి వాఙ్మయ పరిచయము గాలిమేడ వంటిది.

కావున సరహస్యముగా వ్యాకరణ సర్వస్వము మాకు శీఘ్రకాలములో బోధింపవలయును. మీా పండితవర్గములో దీనికిఁ దగినవా రెవరో వచింపుఁడు.”

హాలప్రభుని యీా యపూర్వాభిలాషమునకు సభలోఁ గీర్వాణభాషాపండితుల మనఃపద్మములు వికసించినట్లయ్యెను. ప్రాకృతభాషాకోవిదుల కబ్బురపాటు భంగపాటు వాటిల్లినటు లయ్యెను. రాణి లీలావతి తలంపని తలఁపుగాఁ బ్రియునకుఁ గలిగిన యపూర్వ మధురాశయమునకు మురిసిపోయెను. మబ్బులేని మెఱపుగదా! లీలావతి శర్వవర్మవంక సాశ్చర్యముగాఁ బరికించెను. శర్వవర్మ వినమ్ర దరహాస భాసురముఖముతో మహారాజ్ఞిని దిలకించెను. గుణాఢ్యునకు మందు ద్రమింగి నటులుండెను. సభ కొంతఁదివినిమిషములు మౌనముద్రితము.

సాహసించి గుణాఢ్యుఁడు లేచి —

ప్రభూ! శాస్త్రాభ్యాసము సాధారణమైనది కాదు. వ్యాకరణముకాదు, తర్కముకాదు, మీామాంసకాదు. ఏ శాస్త్రము నధ్యయనింపవలె నన్నను నిండుగాఁ బండ్రెండేండ్లు పట్టును. అందులో, శబ్ద శాస్త్రాధ్యయనము మఱియుఁ గష్టతర మైనది. అయినను, ప్రభువులు మేధానిధులు కాఁబట్టి యాఱు సంవత్సరములలో శబ్దశాస్త్రము నే నుపదేశింపఁగలను” అని వచించెను.

"ఆఱు సంవత్సరము" లన్నంతనే హాలరాజు గుండె లరచేత నొక్కుకొనెను. "అంతవఱకు నట్లే పఠించుచుండవల సినదే! శీఘ్రముగా సాధించుటకు వీలు కలుగదా !"యనెను. గుణాఢ్యుఁడు తలయడ్డపుట్టూఁపుతో 'నాకు సాధ్యముకాదు. తరువాతఁ బ్రభువుల చిత్తము'అని యూరకుండెను.

శర్వవర్మ గంభీరత కొంత సడలించుకొని యానందో త్సాహములు దాఁచుకొన యత్నించుచు హాలప్రభుఁ గని యిట్లు పలికెను:

"మహారాజా ! గుణాఢ్యమంత్రి మనవిచేసినట్లు శాస్త్ర పాఠమునకుఁ బండ్రెండేండ్లు పట్టుట లోకసామాన్యమైన విష యము. కాని, కుశాగ్రబుద్ధిసంపన్నులగు ప్రభువుల కట్లుకాక యాఱుమాసములలో సర్వశాస్త్రము బోధింపఁగలను. సంస్కృతభాషాభిలాష ప్రకటించుటయే మాకుఁ బదివేలు."

శర్వవర్మ మాటలు విని గుణాఢ్యుఁడు కోపాసూయలను బట్టలేకపోయెను. మంత్రుల కిరువురకు వాదము రేఁగెను.

గుణాఢ్యుఁడు:— "ఓయీ శర్వవర్మా ! వేగిరపడుచున్నావు. మహారాజుగారెంత మతిమంతులైనను, నీవెంత బోధన శక్తికలవాఁడవైనను శబ్దశాస్త్ర మాఱుమాసములలో నధ్యయనించుట సాధ్యముకాని కార్యము. ఇది గర్వో క్తిగాఁ గనిపించుచున్నది. ఆఱు సంవత్సరములలోఁ జెప్పుటయే యసాధ్య మని నేను భయపడుచుండఁగా,

ఆఱుమాసములలో బోధించుటయే !! నిండుసభలో నిట్లు ప్రతారించి ప్రతిజ్ఞ సేయుట యుచితముకాదు.

శర్వవర్మ:— ప్రతారణము కాదు. ఆఱు మాసములలో శబ్దశాస్త్రము చెప్పఁగలనని మరలఁ జెప్పుచున్నాను.

గుణాఢ్యుఁడు:— చెప్పవచ్చును. మహారాజులకు దెలియుట యసాధ్యమేమో !

శర్వవర్మ:— తెలియునట్లే బోధింపఁగలను.

గుణాఢ్యుఁడు:— ప్రభువు లన్యథా భావింపకుందురుగాక!... శర్వవర్మా! పుడమితలక్రిందులైనను నీకీపని సాధ్యము కాదు.

శర్వవర్మ:— సాధ్యపడినచో, నేమందువు ?

గుణాఢ్యుఁడు:— పెక్కేల, మహారాజా ! శర్వవర్మా ! సభాస్తారులారా ! నాప్రతిన వినుఁడు. ఈ పెద్దమానిసి యాఱు నెలలలో 'శాబ్దము' బోధించి యభ్యర్థిని పండితునిగా దిద్దఁగలిగిననాఁడు సంస్కృత—ప్రాకృత—దేశభాషలు మూఁడును బరిత్యజించి మౌనినై కాంతారమున నివసింతును.

శర్వవర్మ:— గుణాఢ్యా ! ఈ ప్రతిజ్ఞ తప్పరాదుసుమీ !

గుణాఢ్యుఁడు:— దైవసాక్షిగా.

శర్వవర్మ:— మఱి నా ప్రతిజ్ఞ వినుఁడు. ఆఱుమాసములలో మహారాజును శబ్దశాస్త్రపారంగతునిఁ జేయలేనినాఁడు

గుణాఢ్యమంత్రి చేసిన ప్రతినయే నేనును జేయు చున్నాఁడను.

గుణాఢ్య శర్వవర్మల ప్రతిజ్ఞా వాక్యములు సభామండపమునఁ బ్రతిధ్వనించెను. హాలభూపతి యేది యెట్లైనఁ, దన కోరిక నెఱవేఱునని సంతోషపడెను. భావి పరిణామముఁ దలపోసి సభ్యులు సంభ్రమాశ్చర్యములతో నిండ్లకేఁగిరి. లీలావతికి గుణాఢ్య శర్వవర్మల వివాదము శ్రవణానందకర మయ్యెను.

౬

శర్వవర్మ నిండుకొలువులోఁ జేసిన ప్రతిజ్ఞ సామాన్యమైనదికాదు. ఆఱు సంవత్సరములలో సాధ్యముగాని పని యాఱు మాసములలో నిర్వహింపఁబూనుట సాహసకార్యము కాకపోదు. దూరదర్శియగు మహామంత్రి యింత తొందరపడు నని యెవ్వరును భావింపలేదు. శర్వవర్మ పట్టుదల నెఱిఁగినవా రెవ్వరు నాతనిది తొందరయని యూహింపరు. రాజ్యతంత్రములలో నాతఁడు పెక్కుసారులు దారుణప్రతిజ్ఞలుచేసి కృతకృత్యుఁడగుచుండుట చాలమంది యెఱిఁగినదే. మఱి, ఇది సాహిత్యవిషయకమైన ప్రతిజ్ఞ! ఎట్లు పరిణమించునో!!

శర్వవర్మ కుమారస్వామి భక్తుఁడు. కుమారోపాసనమున నిరంతర నిష్ఠా పరతంత్రుఁడై కేలుంబవళ్లు కూరుచుండుట కలవాటు పడినవాఁడు. మానసికముగా నతని కేదేని యస్వస్థత కలిగినపుడు శక్తిధరోపాసనము చేసి దానిని బరిహరించుకొనుచుండును. రాజకీయముగఁ గ్లిష్టసమస్యలలోఁదగులుకొన్నపుడు తత్పరిష్కారమార్గముగ షణ్ముఖారాధనము చేయుచుండును.

శర్వవర్మ కది పరీక్షాసమయము. ఏకదీక్షతోఁ గార్యసాధనమునకై కుమారారాధనమున కుపక్రమించెను. సుబోధము, సులభగమ్యము, సుందరము నగు శబ్దశాస్త్ర మతనికిఁ గావలయును. ఆశాస్త్రము హాలభూపతికి బోధించి యతనిని వైయాకరణుని జేయవలయును. ఇదియే శర్వవర్మ యభీష్టము.

సరిగా నొక నెలనాళ్ళు మహామంత్రి షణ్ముఖోపాసనములో దీక్షితుఁ డయ్యెను. కుమారస్వామి కరుణాకటాక్షముచే శర్వవర్మకు సులభసుందరమగు శబ్దశాస్త్రముస్ఫురించి రచింపఁ గలిగెను. రెండవ మాసమునుండి శాలివాహనభూపాలునకు శాస్త్రపాఠ మారంభమయ్యెను.

శాలివాహనుఁడు ప్రాకృతభాష నవలోడించిన కోవిదోత్తముఁడు. ఒక భాషనుగాని, ఒక శాస్త్రమునుగాని సాధించిన విద్వాంసునకు వేఱొకభాష వేఱొకశాస్త్రము మిక్కిలి సులువుగా వచ్చును. మహారాజు జేకసంధాగ్రాహి. శర్వవర్మ

మహాపండితుఁడు, శాస్త్రోపదేష్ట. వారిరువురు గురుశిష్యులగుట చూచువారికి వేడుకగా నుండెను. ఆ శైష్యోపాధ్యాయిక నరసి లీలావతి హృదయ మానందవీచికలలో దోఁగాడుచుండెను.

బ్రాహ్మముహూర్తమున హాలరాజు మేలుకాంచును. స్నానసంధ్యాదులైనవెంట వ్యాకరణశాస్త్రపాఠము,ఉదయము పఠించినపాఠము మధ్యాహ్న మొకసారి చింతనము చేసికొనును. దానితో మఱి మఱచిపోవుట యుండదు.

శర్వవర్మ గురుపీఠమున నుపవిష్టుఁడై బోధనము చేయు నపుడు హాలుఁడు వినమ్రుఁడై యాలించుట చూడఁగా "ఆహా! మహారాజుభావ మేమైపోయిన" దనిపించును. తనకుఁదెలియని విషయము వినయముగా గురువు నడిగి శిష్యుఁడు తెలిసి కొనును. గురువు శిష్యుని ముఖవైఖరి నరసి యరంటిపం డొలిచి చేతఁబెట్టినట్లుగా గూఢవిషయములు బోధించును.

'విశాలమైన సామ్రాజ్యభారము వహించుచున్న హాల నరపతి యైదుమాసములు తాత్పర్యముతో శాస్త్రాధ్యయనము చేయుట యేమి!' యని యాశ్చర్యపడినవారి నోళ్ళు కట్టువడి నవి. సామ్రాజ్యము చక్కదిద్దుకొనుచు, శత్రువుల దండ యాత్రలను బ్రతిఘటించుచు, దర్శింపవచ్చిన పండిత వర్గమును సత్కరించుచు, రాజకీయముగాఁ బొటిల్లిన క్లిష్టసమస్యలను బరిష్కరించుచు హాలనేత హేలగా శాస్త్ర మధ్యయనించి

కూలంకషమైన పాండిత్యము సముపార్జించెను. అభినివేశముతో నఖిలము సాధ్యపడునుగదా!

సంస్కృతవాఙ్మయములో శబ్దశాస్త్రములో నేఁడు శాలివాహన భూజానికిఁ దెలియని రహస్య మొక్కటియు లేదు. సర్వము కొట్టినపిండిగా నుండెను. కొమ్ములుతిరిగిన కోవిదుఁడు దర్శనమునకు వచ్చిననునాతని నేదో ప్రశ్నించి శృంగభంగము చేయుచుండెను. గుణాఢ్యునితోఁ బ్రాకృతగోష్ఠి నెఱపు నా పరపతి శర్వవర్మతో సంస్కృతకవితా చర్చలతోఁ బ్రొద్దు పుచ్చుచుండెను.

పట్టపురాణి లీలావతి జీవితములో వసంతోదయమై నూతనప్రకరణ మారంభమయ్యెను. ఆమె యాశ్చర్యబంధుర మైన యానందములో మునకలువేసెను. వృద్ధుఁడైన చ్యవనుఁడు నవయౌవన శోభితుఁడైననాఁడు 'సుకన్య' పడిన సంతోషాతిశయము లీలావతి కపు డనుభూతమయ్యెను. శర్వవర్మయు, రాణియు, మహారాజు, నిరంతర సంస్కృత సాహిత్యచర్చలలో నిమగ్నులై యుండిరి.

హాలరాజు దేవభాషలో విద్వాంసుఁడై నపిమ్మటజరిగిన పరిషత్సభామండపము సుధర్మవలె భాసిల్లెను. హాలప్రభువు వదనపద్మమున నూతనరాగము విరాజిల్లుచుండెను. ఇన్నాళ్ళు లీలావతి లలితమంగళోజ్జ్వలమైన తేజోరేఖముందు హాలుని తేజోరేఖ కొంచెము సన్నవడియున్నట్లు తోఁచెడిది. ఇపు

డటులుకాదు. హాలుఁడు నేఁడు సంస్కృత ప్రాకృతములలోఁ బుంభావ భారతి.

తొల్లిటివలెనే నేఁడును శర్వవర్మయు గుణాఢ్యుఁడును నర్ఘాసనాసీనులై యుండిరి. మహామంత్రి ముఖము విచ్చిన శతపత్రమువలె నతిమనోహరముగా నుండెను. గుణాఢ్యుని మొగమున నెత్తురుబొట్టు లేదు.

నిశ్శబ్దమైన కొలువుకూటమున గుసగుసలు బయలుదేఱి నవి. బహుకాలమునుండి ప్రభువునకుఁ బ్రాణప్రాణముగా మెలఁగిన గుణాఢ్యమంత్రి యరణ్యవాసమునకుఁ బాలుపడవల యును గాఁబోలు!

శర్వవర్మ లేచి యుపక్రమించెను. "ఏలినవారు గీర్వాణ భాషావైదుష్యమున నద్వితీయులైనారు. వలసినచో నిచట నున్నవారిలో నెవరేని వారితో వాక్యార్థము జరుపవచ్చును. నాఁడు నేను చేసిన ప్రతిజ్ఞ దైవానుగ్రహమున సఫలమైనది. ఆఱుమాసములలో శబ్దశాస్త్రము బోధించుటయు గ్రహించు టయు నసాధ్య మనికదా గుణాఢ్యమంత్రి చెప్పెను! ఇప్పుడు వారేమందురో!"

గుణాఢ్యుఁడు పరమగంభీరుఁడు. ఆతఁడు శర్వవర్మను గన్నెత్తి చూడలేదు. సభ్యులను దిలకింపలేదు. హాలునిం గని "ప్రభూ! దీక్షకు సాధ్యముకాని శాస్త్రములేదు. నా ప్రతిజ్ఞ ప్రకారము నేఁటినుండి సంస్కృత ప్రాకృత దేశభాషలను సన్య

సించి వానప్రస్థమును నెఱపుకొందును. సెలవా సంగుఁ” డని యవనతవదనుఁడై మానియై కొల్వునుండి నిష్క్రమించెను.

సాతవాహనమహీపతి గుణాఢ్యునితోడి చిరసంబంధము విడిపోవుచుండుటచే విషణ్ణచిత్తుఁ డయ్యెను శర్వవర్మయు నొక్కక్షణము గళస్తంభితాశ్రుఁడై నిలఁబడిపోయెను. కొలువు వేఁడినిట్టూర్పులతో నుడికిపోయెను. కొలువులో గుణాఢ్య మంత్రి కూరుచుండు పసిఁడిగద్దె కళాహీన మయ్యెను.

తెలుఁగు రాజధానియగు ధాన్యకటకములోఁ గ్రొత్త శక మారంభమయ్యెను. ఇదివర కెక్కడఁ జూచినను బ్రాకృత భాషా పండితులే; ఎక్కడ విన్నను బ్రాకృతకవితా ప్రసంగములే. ఇప్పుడు దేవభారతి ధాన్యకటకములో నర్తనము సేయుచున్నది. ప్రభువునుబట్టి లోకము మాఱును. వాఙ్మయము మాఱును. కళలు మాఱును. మతము మాఱును. సకలప్రవృత్తియు మాఱును.

రాజధానిలోఁ బ్రాకృతమున కుద్వాసనము. సంస్కృత భాష కావాహనము. ఈసంధికాలములోఁ గొందఱు వాఙ్మయ ఘూర్ణములతోఁ గుమ్ములాడుకొనిరి. బౌద్ధమతముపై నాదరము సన్నగిల్లినది. వేదమతముపై విశ్వాసము ప్రబలినది. తెలుఁగుదేశమున వేదములు నుపనిషత్తులు క్రొత్త శోభతోఁ జిగురెత్తి కుసుమింపఁ దొడఁగినవి. శ్రీముఖుని 'నాంది'తో నుపక్రమింపఁబడిన బౌద్ధమత నాటకమునకు శాలి

వాహనుఁడు భరతవాక్యము పాడెను. శ్రుతిమతమునకు స్వాగతము చెప్పెను.

సాతవాహనభూపతి యుభయభాషా ప్రవీణుఁడు. ఆతఁడు సంతతము గ్రంథావలోకనముతోఁ బండిత ప్రసంగములతోఁ గవితాప్రశంసలతోఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెను. లీలావతీ ద్వితీయుఁడై యాతఁడు అలంకారశాస్త్రమునఁ బరిశ్రమించెను. న్యాయ మీమాంసాదులుకూడఁ బఠించెను.

2

అది ఘోరారణ్యము. క్రూరమృగముల సంచారము చూపఱకుఁ జిత్తభీతి నొదవించుచుండెను. దట్టమైన వృక్ష సమూహముచేఁ బట్టపగలు కూడ రాత్రి వలెనే కనిపించుచుండెను. నిశాచరులు పిశాచములు సంచరించు నీ మహారణ్యమున మానవు లుండుటయే సంభవము కాదు. అందులో, ఏకాకిగా నున్న యీ మానవుఁ డెవ్వఁడు!

ఒత్తుగాఁ బెరిగిన యీ బవిరిగడ్డములో దివ్యసుందరమైన దీప్తిరేఖలు, రసబంధురమైన కవితా వాహిని వెల్లువ కట్టుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. నిలిచి వెలిఁగెడి మెఱపు తీఁగల వలె విరాజిల్లు నాయన కనుఁదమ్ములలోఁ దీవ్రమైన

తపోదీప్తి పొడసూపుచున్నది. ఆతఁడు మహర్షియో, మహాకవియో యూహింపనేరము.

మహర్షివలె నిరాశాభావముతో, నిస్పృహానేత్రములతోఁ బ్రకృతి పరిశీలనము సేయును. మహాకవివలె నిశితదృష్టితో భావనాభరిత సృష్టి చేయుటకు యత్నముచేయును. పరిసరమున నున్న ప్రకృతికి మూఁగచదువులు బోధించు విరాగివలె, దక్షిణామూర్తి యవతారాంశమువలె నతఁడు తోఁచుచున్నాఁడు. ఆతఁడెన్నఁడు మాటాడినట్లు కనుపట్టదు. అతనికేభాషయు వచ్చినట్లు తోఁచదు. దేవభాషగాని, ప్రాకృతముగాని, దేశభాషగాని యాతఁ డుచ్చరింపఁగా వినలేదు. మఱి, భాషరాని యతని నాశ్రయించి యిరువురు శిష్యులుండిరనఁగా నబ్బురముగా నుండదా?

అతనికి బుద్ధిపుట్టినపుడు శిష్యులకుఁబాఠము చెప్పును. ఆ పాఠము పైశాచభాషలో సాగుచుండును. నాగరకుఁడైన పురుషుఁడు పైశాచము నుచ్చరించుటయేమి? వింతగానున్నది. ఆ పురుషుఁ డహోరాత్రము లేదియో వ్రాయుచున్నట్లే యుండును. భూర్జర పత్రములపై వాఁడిముల్లు పుచ్చుకొని తన రక్తము మషీరసముగా నుపయోగించి యతఁ డేదో గ్రంథము రచించు చున్నాఁడు.

ఆతఁడు రచించుచున్న గ్రంథపత్రములు దొంతులు దొంతులుగా శిష్యులు పేర్చి భద్రపఱచుచుందురు. ఒకనాఁడు గురుని పరోక్షమున శిష్యులిట్లు సంభాషించుకొనిరి.

గుణదేవుఁడు:— నందిదేవా! మన గురువుల గ్రంథరచనము చాల నాశ్చర్యముగా నున్నది! ఏడు సంవత్సరములు దగ్గఱ దగ్గఱగా నయినది! గ్రంథ సమాప్తి యెప్పటి కగునో తెలియదు.

నందిదేవుఁడు:— అదే నేను ననుకొనుచున్నాను. శరీరమునందలి రక్తమంతయు హరించిపోవుచున్నది. గురువు లస్థిపంజరమువలె శుష్కించి పోవుచున్నారు. వేసినపీఠము తీసి నటులుండదు. ఏమి దీక్ష! ఏమి కవితాధోరణి!

గుణ:— అది యటులుంచుము. నందీ! గురువులు మొన్న నాకొక రహస్యము చెప్పినారు. నీ వప్పుడుస్నానార్థము నదికి వెళ్ళితివి.

నంది:— అది నాకుఁ జెప్పవా?

గుణ:— ఆచార్యులు సాతవాహనమహీపతి సంస్థానములో మంత్రులుగా నుండెడి వారఁట. ఆస్థాన విద్వత్కవిత్వ పదవికూడ వారిదేయఁట. సంస్కృత ప్రాకృత దేశ భాషలలో వారు కవిత్వము చెప్పఁగలరఁట.

నంది:— వింతగా నున్నదే! మఱి వారెపుడును పైశాచము తప్ప నితరభాష మాటాడ రేమి కారణమో!

గుణ:—కారణముకూడవారే సూచించినారు. సాతవాహనమహా రాజు కొలువులోఁ దాము చేసిన యొక ప్రతిజ్ఞకుఁ గట్టు వడి భాషాత్రయసన్న్యాసము చేయవలసివచ్చినదఁట.

నంది:— ఆ ప్రతిజ్ఞ యెందువలనఁ జేయవలసి వచ్చినదో చెప్ప లేదా!

గుణ:— లేదు. మఱి నే నడుగను లేదు.

నంది:— సెబాసు! మనగురువులు నాలుగు భాషలలో విశారదు లన్నమాట. చాలకాలముదాఁక వారు మౌనములో నుండెడివారు. అటు లుండియే పైశాచ భాషలో వైదుష్యము సంపాదించినారు. చూచితివా? ఎన్నఁడును వారు మఱియొక భాష నుచ్చరింపనైన లేదు.

గుణ:— అవునుగాని, నందీ! నా కొక యూహతోఁచుచున్నది. అది యెటు లుండునో యోచింపుము. మనగురువులు రచించిన గ్రంథ మీవిధముగా నడవిఁగాసిన వెన్నెల కాకుండ సాతవాహన మహీపతి కంకితముగా నిచ్చినచోఁ గీర్తిప్రతిష్ఠలతో వెలసి శాశ్వతముగా దేశమున నిలువఁగల దని తలంచుచున్నాను. ఆ మహారాజునకు మన యాచార్యశేఖరునిపై నపారమైన గౌరవాదరము లుండెడి వని తెలియుచున్నది. మన మిరువురము వెళ్ళి యా మహీపతిని దర్శించి గ్రంథమును జూపించి దానిలోని విశిష్టతను వివరించి చెప్పినచో నతఁడు కృతి గ్రహణమునకుఁ దప్పక యంగీకరించు నని తోఁచుచున్నది.

నంది:— 'బృహత్కథ' వంటి మహోత్కృష్ట గ్రంథమును గృతినందుటకు సాతవాహనుఁ డొక్కఁడే సమ ర్థుఁడు. కాని, నా కొకటి సందియము. ఎన్నఁడో కొన్ని సంవత్సరములకుఁ బూర్వము మనగురువులు తత్సంస్థానమున నుండెడివా రంటివి. నవప్రియుఁడు రాజ్యభారవహుఁడు నగు హాలునకు మనగురువరులు జ్ఞప్తిలో నుందురా ? యని——

గుణ:— అట్లనకుము. హాలుఁడు సాహిత్యప్రీతికల రసజ్ఞుఁడు. గురువులను విస్మరించినను 'బృహత్కథా' గ్రంథ విశి ష్టత గుర్తింప లేకపోవునా ?

నంది:— నిజమే. రక్తము ధారవోసి రచించిన మహాగ్రంథము. ఆ కథలు, ఆ సన్నివేశములు, ఆ వర్ణనములు, ఆకల్పన ములు, ఆ రసోచిత సంభాషణములు, ఆ యతిమానుష ఘట్టములు, ఆ యత్యద్భుత సంధానములు రసిక చక్ర వర్తియగు హాలుని మనస్సు నాకర్షింపకపోవుట యేమి ? ఏడులక్షల గ్రంథము ! ఇట్టి బృహద్గ్రంథము తనపేర నంకిత మగుటయే ఘనముగా భావించి యాతఁడు విధిగా నంగీకరించును.

గుణ:— నందీ ! సందేహములేదు. మనము వెంటనే పోయి యాచార్యు ననుమతిని బడయవలయును. ఇంతకును వారి యభిప్రాయ మెటు లుండునో !

నంది:— తప్పక యనుమతింతును.

గుణ:— కానిమ్ము. మనవిచేసి చూతము. యత్నించుట మనవిధి. ఫలితము దైవాధీనము.

౨

అదిగో, మహారణ్యము ప్రక్క నొక పర్వతము. ఆ కొండమీఁద నతఁడొక ఋషివలె నున్నాఁడు. ఆతని ముఖములో దుఃఖచ్ఛాయ స్పష్టముగా గోచరించు చున్నది. ధీరోదాత్తమైన యతని హృదయ మెంత గంభీరముగా నుండ వలసియున్నదో, యంత బేలవడిపోవుచున్నట్లున్నది. ఆతని యెట్టయెదుట హోమకుండము ధగద్ధగాయమానమై వెలుఁగు చున్నది.

ఇరువురు యువకులు భూర్జరపత్రముల దొంతరలు తెచ్చి హోమకుండము దగ్గఱఁ బేర్చుచున్నారు. వారు గుణదేవ—నందిదేవులు! ఋషివలె గోచరించు నతఁడు గుణాఢ్య మహాకవి!! భూర్జరపత్రములపై రచింపఁబడినది 'బృహత్కథ'. ఆ బృహత్కథను గుణాఢ్యుఁడు హోమము చేయుటకుఁ బూను కొన్నట్లు తోఁచుచున్నది. కానిచో, మండుచున్న చితాగ్ని ముందు గ్రంథపత్రములు చేర్చుటకుఁ గారణ మేమైయుండును?

గుణాఢ్యమహాకవి యగ్నికుండమునకుఁ బ్రదక్షిణించెను. ఆతని వెంట గుణదేవ నందిదేవులును వహ్ని ప్రదక్షిణము గావించిరి. అప్పటి యా గురు శిష్యు లచ్చముగాఁ బ్రేతాగ్నిహోత్రములను దలఁపునకుఁ దెచ్చుచున్నారు. అమృతజ్యోతియై లోకమున శాశ్వతముగా విరాజిల్లఁగల యొక మహాగ్రంథమును భస్మముచేయు దురవస్థ తనకుఁ దటస్థించుచున్న దన్నదిగులుతో నగ్నిహృదయము మూఁడు వ్రక్కలైన దన్నట్లు గురుశిష్యులు విషణ్ణచిత్తులై కూరుచుండిరి.

ఒక్కింతతడికిఁ బరమనిశ్చలములైన గుణాఢ్యుని లోచనములు బాష్పసేచనమునఁ జెమ్మగిల్లినవి. ఆయన వహ్నిదేవునకు దోయిలించి యగ్నిపరిజ్వాలనార్థమో యన్నటులు నిట్టూర్పులు విడుచుచు నిట్లు 'సామిధేని' మంత్రములం బోని వాక్యము లుచ్చరింపఁదొడఁగెను:

"అగ్నిభట్టారకా! కొన్నియేండ్లనుండి నీకొఱకీగ్రంథమును రచించి భద్రపఱిచియుంచితిని. నీ వాఁడి నాలుకలు చాఁచి దయావీక్షణములతో 'బృహత్కథ'ను నీలోఁ గలుపుకొనుము. ఎక్కడ దోషమున్నదో, అక్కడఁబట్టి నిర్మూలముచేయు నీవంటి రసికుఁడు— నీవంటి పవిత్రుఁడు నాకృతినందుకొన్నచో నంతకంటె ధన్యత యేమి కావలయును!

మహారాజుల సన్నిధిని జేతులు నలిపి సేవించి విసివిపోయితిని. నా కవితామృతధార నీకుఁ జూఱ లిచ్చుచున్నాను.

మెచ్చి, నా బృహత్కథా కావ్యము నందుకొనుము. ఇది యేడేండ్లు నాచేసిన తపస్సు పంట. సాతవాహన మహీజాని యీకృతి నామతించు నని యెంచి శిష్యులచేఁ బంపించితిని. పైశాచభాష యీ భూవరునకు నచ్చక నిరాకరించెనఁట.

ఇంతకును, నా గ్రంథము నీలో శాశ్వతముగా నిలిచి యుండు యోగమున్నది కాఁబోలు! కానిచో, రసికచక్రవర్తి యగు హాలుఁడు భాషావేషమును బట్టి గుణాఢ్య గ్రంథమును ధిక్కరించుట తటస్థింపదు.

వహ్నిదేవా! వేనవేలు కబ్బములు కాలము కడుపున నడఁగిపోయినవి. నాకృతి జానకీదేవి వంటి పవిత్రశీల యైనచో నీవే శీతలత్వము వహింపవచ్చును. ఎవరుచెప్పఁగలరు! నా ప్రాణప్రాణ రచనయైన 'బృహత్కథ'ను స్వీకరించి యీ పేదపండితుని దీవింపుము."

గుణాఢ్యమహాకవి కన్నులనుండి తొరఁగు బాష్పకణములచే బృహత్కథా గ్రంథపత్రములు చెమ్మవడినవి. చెమ్మవడిన కృతిపత్రములు వహ్నికి ముట్టించి వెచ్చపెట్టఁ దలఁచి నాఁడు కాఁబోలు! పాపము! ఒక్కొక్క భూర్జరపత్రమే శిష్యుఁడు గయికొని డగ్గుత్తికతోఁ బఠించుచున్నాఁడు. పఠనానంతరము గురువు పత్రమందుకొని యశ్రుసిక్తనేత్రములతో దాని నగ్నికుండమున నాహుతి యొనర్చుచున్నాఁడు. అది ఘోరమైన కావ్యహోమము.

కవితారస పిపాసతో నగ్ని దేవుఁడు నాల్కలు చాచు కొని యొక్కొక్క యాకే యందుకొనుచుండెను. తన కావ్య ములోని యొక్కొక్కయాకు దగ్ధమగుచుండఁగా గుణాఢ్యునకు హృదయశతపత్రము నందలి యొక్కొక్క రేకు మాడి యూడి పోవుచున్నట్లుండెను. పరమాద్భుతములగు కథాసన్నివేశము లెన్ని తఱిగిపోయినవో! ధీరోదాత్తులగు కథానాయకు లెందఱు సురిగిపోయిరో! అపూర్వ సుందరములైన యెన్ని 'పాత్రలు' బూడిదపాలయ్యెనో! అతిలోక మనోజ్ఞములైన యెన్ని వర్ణ నాత్మక ఘట్టములు నుసియైపోయెనో! వేలకొలఁది మహాకథలు! లక్షలకొలఁది యుపకథలు!! పిచ్చుకగూఁడల్లి నట్లుగా నున్న గాథా సంధానము.

అట్టి మహోత్తమ గ్రంథము 'బృహత్కథ' యీ విధ ముగా నాహుతి కావలసినదేనా! ఏడులక్షల గ్రంథము! ఎన్నాళ్ళు పరిశ్రమించి, యెంత రక్తము ధారవోసి, యెంత మేధావిశేషము ప్రదర్శించి రచింపఁబడిన గ్రంథమో! అక్కటా! తాను గనిపెంచిన కావ్యసుందరిని చేతులార గుణా ఢ్యుఁడు వీతిహోత్రున కర్పించుచున్నాఁడు. అతఁ డెంత నిర్దయుఁడో!

౯

"మహాప్రభూ! చాల వింతగా నున్నది. మేమెక్కడ నెప్పుడు చూడలేదు. ఆయన యెవరో తెలియదు. ఋషివలె నున్నాడు. ఆయనవెంట నిరువురు యువకులున్నారు. వారు శిష్యులంట. ఆయన వారికి గురువంట. బుజపత్రిరి రేకులపై నాయన కైతకట్టి వ్రాసిరని చెప్పుకొనుచున్నారు.

కొండమీఁద నొక యగ్నికుండము శిష్యులు సిద్ధము చేసిరి. ఆ శిష్యులలో నొకఁడు భూర్జరపత్రములపై నున్న యేదో గ్రంథము చదువుచు నొక్కొక్కపత్రమే గురువున కందిచ్చుచుండును. ఆ యాకు గురువు వహ్నికుండములోఁ బడవేయుచుండును. ఆయన కన్నులు చెమ్మగిల్లి యుండును. చిత్రములోఁ జిత్రము! ఆ ప్రాంతముననున్న పశుపక్ష్యాదులు నైతము చుట్టుచేరి యా గ్రంథము నాలకించుచున్నవి. నిద్రాహారములు మాని యహోరాత్రము లా పఠన మట్లు సాగుచుండఁగా నడవిజంతువు లాలించుట యద్భుతముగా నున్నది. ఆ భాష మాకుఁ దెలియదు.

దేవరవారు దయచేసి యీ ఘోరము తొలఁగింపవలయును. అది యేమిగ్రంథమో, ఆతఁడెవఁడో, ఏకారణ

మున నా గ్రంథము హోమముచేయుచున్నాఁడో చిత్తగింపఁ గోరుచున్నాము.''—

వేగరుల విన్నపమువిని సాతవాహనమహీపతి నిర్విణ్ణుఁ డయ్యెను. ఒక్క క్షణకాల మాతఁడు వారి మాటలు విశ్వ సింపలేకపోయెను. పిమ్మట విశ్వసించియు నాహుతిచేయఁబడు చున్నది యొక గ్రంథమని నమ్మలేకపోయెను. ఏది యెటు లైన నచ్చటకు వెళ్ళుటయే యుక్తమని నిశ్చయించుకొనెను.

చారులు దారిచూపఁగా హాలప్రభువు కావ్యహోమము జరుగు కొండకొమ్ము దరిసెను. ఆతఁ డించుక దవ్వుల నుండఁ గనే చిటచిట ధ్వనులతో మండుచున్న వహ్నికుండము కంటఁ బడెను. దగ్గఱకు వచ్చుచున్నకొలఁది హాలరాజున కేదో చెప్పరాని హృదయపరితాపము ప్రారంభమయ్యెను. జరుగు చున్న ఘోరకార్యమునకుఁ దానే కారణమన్న భావ మతనికిఁ బొడమెను.

ప్రదీప్త శిఖా సముజ్జ్వలమైన చితాగ్నిహోత్రము వేఁడి హాలభూతల నాథుని ఫాలమునకు సోఁకెను. వహ్నిజ్వాలల యంతరములనుండి యొక మహానుభావుని, ఒక మహాకవిని, ఒక పూర్వమిత్రుని దర్శించి యా తెలుఁగుఱేఁడు నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను. తానుజూచిన మహాకవియశ్రుధారల చల్లఁదనము కొంత శాంతపఱచెనో యన్నట్లుగా, హాలుని హృదయ ముత్తరక్షణ

మునఁ బ్రకృతిలోనికి వచ్చెను. అంతలో నామహీపతి కొక యమృతస్మృతి.

"ఓహో! గుణాఢ్యమంత్రులా?... మహాత్మా! ద్రోహము; కావ్యాహుతి చేయుచున్నారా? మా ప్రార్థన మాలించి గ్రంథహోమము చాలింపుఁడు చాలింపుఁడు".

హాలప్రభువునకుఁ గంఠము గాద్గద్యము వహించెను. అతఁ డగ్నిజ్వాలలలో సగము సగము కాలిపోవుచున్న భూర్జర పత్రము బయటికి లాగి చల్లారఁబెట్టి వహ్నిశిఖల కందిచ్చు వేళొక పత్రమును ప్రక్కకు నెట్టి, మహాకవి చరణయుగమును ముట్టెను. సాతవాహనప్రభువు రాక నరసియో యన్నట్లు వీతిహోత్రుఁడు తన మంటల నణంచుకొనెను. కావ్యపఠన దీక్షలోనున్న గుణదేవ నందిదేవులకు జీవముపోసినట్లు మహానందము కలిగెను.

గుణాఢ్యుఁడు మానవ్యాఖ్యతో సాతవాహనభూపతిని కౌఁగిలించుకొని యశ్రువులతో నాతని భుజములు తడిపెను. ఎన్నాళ్ళ యెడఁబాటు! ఏడేండ్లు పయిగా నయినది గుణాఢ్యుఁడు హాలసంస్థానమును విడిచివచ్చి. ఏయొక్కనాఁడును గుణాఢ్యుని చూడకుండ హాలుఁ డుండెడివాఁడు కాఁడు. ప్రతి క్షణము గుణాఢ్యునకు హాలస్మరణయే. అట్టి దృఢస్నేహ పాశమును దెగఁద్రెంచుకొనియున్న మానిని నేఁడు దర్శించి హాలపతి యెట్టియానంద మనుభవించెనో! అదినిర్వచింపరానిది.

అంతట, గుణాఢ్యుని ప్రక్క నంజలిబంధములతో నిలఁబడియున్న గుణదేవ నందిదేవులను హాలరాజు కనుఁగొని యొకానొక తలంపు తెచ్చుకొని కవివరునెదుట దోయిలివట్టి యీతీరున వచించెను:

"మహాత్మా! ఈయువకుల నిరువురను జూడఁగా మా కొక విషయము జ్ఞప్తికిఁ దగులుచున్నది. కొన్నాళ్ళక్రిందట వీరిరువురు భూర్జరపత్రస్థమైన యొక గ్రంథము మాకడకుఁ దెచ్చి చూపించి "యిది మాగురువుల రచన యనియు నీవి నంకితముగా గ్రహింపుఁ" డనియుఁ జెప్పినారు. తామే వారికి గురువులై యుండిరని మేము నమ్మనేరక కృతిస్వీకారమునకు నిరాకరణ చేసియుంటిమి. భాష పైశాచమనియు, వ్రాఁత రక్తమయమనియుఁ, బత్త్రములు భూర్జర పత్త్రములనియుఁ జెప్పఁగా మా కది యేదో వింతగాఁ దోఁచినది. అది కారణముగాఁ దిరస్కరించినమాట వాస్తవము. అంతమాత్రమునకా యీగ్రంథహోమము! కవిత్వసుందరి నీవిధముగా భస్మము చేయుట భావ్యముకాదు. మా పరిపాలనములో నిట్టి దారుణకార్యము జరుగుట మాకేకాదు, మా సామ్రాజ్యమునకే నష్టహేతువు. మా యపచారము మన్నించి పూర్వస్నేహము పాటింపవలయునని వేఁడుచున్నాము. బృహత్కథా శేషమునకిదే మా యంజలి."

సాతవాహనమహారాజు ప్రార్థనమునకుఁ బశ్చాత్తాపమునకు గుణాఢ్యుని నిండుడెందము కరఁగి, కరుణాభరిత

మయ్యెను. దగ్ధశేషములైన కృతిపత్త్రములు చూపి గుణాఢ్యుఁడు మానమధురమైన కటాక్షముతో హాలరాజు ననుగ్రహించెను. హాలప్రభువు బృహత్కథకు దోయిలిఁబట్టెను.

గుణాఢ్యునితో నెన్నో నూతన విషయములు ముచ్చటింపవలయునని హాలుఁ డువ్విళులూరినాఁడు. కాని, గుణాఢ్యుఁడు సంస్కృత ప్రాకృత దేశభాషలలో మాని. పైశాచము హాలరాజున కర్థముకానిభాష. ఇంకఁ గవి రాజుల పరస్పర సంభాషణ మెట్లు? ప్రతిజ్ఞా నిర్వాహణమునకై యలనాఁడు కొలువువీడునపుడు గుణాఢ్యుని నోటనుండి వెలువడిన మాటలు స్మృతికిఁ దెచ్చుకొని హాలుఁడు నిట్టూర్చెను.

శిష్యులకు సన్నచేసి, యామహాకవి "పైశాచము"లో నీ తెలుఁగునఁ దన చరమసందేశము వినిపించి హాలప్రభువునకుఁ బ్రాకృతములో ననువదించి చెప్పవలసినదని యాజ్ఞాపించెను.

"సాతవాహన మహారాజా! నీయశస్సు యావదాంధ్రముననేకాక యావద్భారతదేశమునను సదాతనమై యుండఁగలదు. నీవు కవివి. కవివత్సలుఁడవు. నీవంటి మహాప్రభువునుగన్న యాంధ్రదేశము నిజముగాఁ బరమధన్యమైనది. ప్రాకృతభాషలో నద్వితీయమైన వైదుష్యమును సంపాదించి, యొకానొకపట్టుదలతో నాఱుమాసములలో గీర్వాణసారస్వతము నెల్లఁ బుడిసిలించి, దేశభాషలోఁ బ్రతిభాసంపద గడించి, "గాథాసప్తశతి" కావ్యసంకలనముచే

నమృతమధురమైన రచనాపాటవమును బ్రకటించి, మహాకవుల కెందఱకో యాశ్రయమిచ్చి, నూతన శకస్థాపకుఁడవై, కవివత్సలుఁడవై, దుర్వారబాహుబల సంపత్సమేతుఁడవై, నిరస్త సమస్త శాత్రవుఁడవై వెలసిన ప్రభుమౌళివి. నీ చరిత్ర యాదిక్షత్రశిరోమణుల చరిత్రమునకు దీటు వచ్చునది. భావిరాజేంద్రులకు నీసాహిత్యరక్తి యొరవడియై పరిఢవిల్లఁ గలయది. ఒకవంక రాజ్యతంత్రములు దిద్దుకొనుచు, వేరొక వంక వాఙ్మయమును సేవించుకొనుచు సాగించుచున్న నీజీవిత యాత్ర యాంధ్రరాజచరిత్రమునఁ బ్రథమోదాహార్యమైనది.

కవుల నెంత యాదరముతోఁజూచి గౌరవించితివో, కవయిత్రులనుగూడ నంత యాదరగౌరవములతోఁ దిలకించిన విశాలహృదయుఁడవు. అణులక్ష్మి, అనుపలబ్ధ, రేవ, మాధవి మున్నగు కవయిత్రీ రత్నములు నీకీర్తికిరీటాగ్రమున విరాజిల్లు చుందురు.

"కారణాంతరములచేనీసేవాభాగ్యమునకు దూరమైయీ కాంతారమున నున్నను, హాలరాజు గుణాఢ్యహృదయమున నిత్యనివాసి. పైశాచభాషలో రచింపఁబడిన యీ 'బృహత్కథ' దగ్ధశేషము నీకు హృదయపూర్వకముగా నర్పించుచున్నాను. ఆఱులక్షలగ్రంథ మిందాఁక భస్మమైనది. ఇంక మిగిలినది యొక లక్ష గ్రంథము.

వీరు గుణదేవ నందిదేవు లను నాశిష్యులు. వీరివలనఁ బైశాచభాష నభ్యసించి యీగ్రంథమునకుఁ బ్రచార

ప్రశస్తులు తేవలయునని కోరుచున్నాను. నీ 'కథాపీఠము'తో 'బృహత్కథ' ప్రపంచసాహిత్యమున ధ్రువతారయై విరాజిల్లుం గాక !"

గుణాఢ్యుని చరమసందేశము మృదుముగ్ధమైన సంస్కృతభాషలో ననువదించి నందిదేవుఁడు సాతవాహనమహారాజునకు వచించెను. సాతవాహనుని మేను హర్షపులకితమయ్యెను. ఆ జేని దోసిలిలో గుణాఢ్యుని యామోద మేదురకటాక్షప్రసవములు పడి యందగించి పరిమళించెను. గుణాఢ్యకవి యోగమార్గముచేఁ దనుత్యాగము చేసికొని పునరావృత్తిరహితమైన దివ్యపదము నలంకరించెను.

సాతవాహనుఁడు 'పైశాచము' కూలంకషముగా నభ్యసించి 'బృహత్కథా'కృతి ప్రశస్తి గుర్తించ దానికిఁ గథాపీఠము వెలయించెను. 'బృహత్కథ' కాలవశమున నేఁడు కానఁబడకున్నను, తద్గ్రంథపోషకుఁడైన సాతవాహనుని కీర్తిని స్థిరముచేసిపోయినది. సామ్రాజ్యాధిపతులలో నింతటి సారస్వతప్రీతి కలవారెందఱుందురు ? ఇన్ని వాఙ్మయములలోఁ బాండిత్యము గడించినవారెందఱున్నారు ? హాలరాజా ! తెలుఁగు చరిత్రలో నీవు నిజముగా నమృతజ్యోతివి.

———

మాధవవర్మ

అది నడిరేయి. గ్రుడ్డివెన్నల సాయముతో నొక చిట్టడవిదారిఁబడి ప్రయాణము సాగించుచున్న యామెయెవరు? ఈ యర్ధరాత్రిమున నామె యెక్కడకుఁ బోవుచున్నది? ఆమె ముందు వేఱొక స్త్రీవ్యక్తి మార్గదర్శకురాలై నడచుచున్నది. ఆమె వేసమునుబట్టి చూచినచో దాసివలెను, వెనుకనున్న యిల్లా లొక రాజపత్నివలెను స్పష్టపడుచున్నది.

ఎండకన్నెఱుఁగని సుకుమారగాత్రి, కాలుఁగ్రిందఁబెట్టినచోఁ గందిపోవు పూఁబోడి, చూలాలివలె నడువలేక నడువలేక నడచుచున్నది. ఆమె నిట్టూర్పు గాడ్పులసందడి. ప్రకృతి నిశ్చలతను భంగపఱచుచున్నది. ఒకానొక సంభ్రమముతో మిట్టుపల్లములలోఁ దడఁబడుచు నడువవలసిన యవస్థ యామె కేల కలిగినదో! దాసి చేయూఁతనీయఁగా నా యంగన పాపము! కంటకావృతమైన త్రోవవెంట నడచి నడచి బడలి నిలఁబడిపోయినది. దాసి కనులలో నశ్రువులు గిఱ్ఱునఁ దిరిగినవి.

"అమ్మా! నీ కెటువంటి దురవస్థ తటస్థించినదమ్మా! ఒక సామ్రాజ్యనేతకుఁ బట్టమహిషివై యుండి, స్వర్ణపీఠము నుండి కాలుకదపని భాగ్యవతిగా బ్రతికి తుదకీ దిక్కుమాలిన కాలిబాటలలో సంచరింపవలసి వచ్చినది. పైగా, నెనిమిది నెలల గర్భిణివి. దుర్భరమైన దుఃఖము దిగమింగుకొని యర్ధరాత్రమునఁ బ్రయాణించుట! మహారాజ్ఞీ! నాకడుపుతఱుగుకొని పోవుచున్నది.

రాణి:— చారుమతీ! దైవము ప్రతికూలించినపుడు మన మేమియుఁ జేయఁజాలము. తొలిజన్మమున నేనుజేసిన పాపము లిట్లు కట్టి పీడించుచున్నవి. నన్నెక్కడకుఁ గొంపోవుచున్నావు! నీబలవంతముచే నడచుచున్నాను గాని బొత్తిగా నోపిక లేదుసుమా!

చారుమతి:—ఓపిక యెటులుండునుతల్లీ! నీ వెప్పుడైన నిట్టి ప్రయాణముచేసి యెఱుఁగుదువుకనుకనా? ఈముండ్లలో నీవంటి రాణినిట్లు నడపించుచున్న నేనెంత దుష్టురాలను!

రాణి:— నీవేమి చేయుదువు? నాయదృష్ట మిట్లున్నది. ఆ దుష్టుఁడు కటకరాజుకత్తితో నన్నుఁగూడ నుత్తరించిన నిట్టికష్టము లేకపోయెడిది. ఈ యనాథప్రాణమును సంరక్షింపఁ జూచుచున్నావు. చారుమతీ! నీకును నా యెడలఁ గరుణలేదా?

చారుమతి:—మహారాజ్ఞీ! యెంతమాట యనుచున్నావు! ప్రధానామాత్యుని యాదేశానుసారము నీ గర్భస్థమైన వంశాంకురమును గాపాడుటకుఁ దీసికొని వెళ్లు చున్నాను. ఎన్నికష్టములకు లోనై నను సంతానము నిలుపుకొనుట యవశ్యకర్తవ్యముకదా! దుర్లలితుఁడైన కటకరాజు బల్లహుఁడు రావణునివంటివాఁడు. వాని కంటఁబడకుండ వెలుఁగురాకుండ మనము 'అనుమకొండ' చేరుకొనవలయును. నాబుజము నవలంబనము చేసికొని ధైర్యము వహించి యడుగువేయుము.

రాణి:—అయ్యో! దైవమా!

చారుమతి:—నిండుచూలాలివై యడవివెంట నడయాడు చున్న నీయవస్థ చూడఁగా, శ్రీరామ పరిత్యక్తయై కాననములో దిక్కుగానక సంచరించు జానకీదేవిగాథ తలంపునకు వచ్చుచున్నది.

రాణి:—ఆ తల్లితో నీదురదృష్టవంతురాలిని పోల్చుచుంటివా?

చారుమతి:—సుక్షత్త్రియుఁడగు సోమదేవ భూపాలుఁడు సామాన్యుఁడా? తల్లీ! అట్టి ప్రభువరునకుఁ బట్టమహిషివై వెలసిన నీభాగ్య మేమంతతక్కువ?

రాణి:—చారుమతీ! నా కుడికన్నదరుచున్నది. కటకరాజు బల్లహునితో యుద్ధము చేయుచున్న ప్రాణేశ్వరుని గూర్చి దిగులుగానున్నది. వారికి బాసట యెవరేని

యుండిరో లేదో! భర్త నెడఁబాసి స్వప్రాణ రక్షణ మునకై యత్నించుచుంటిని. ఛీ! నాబ్రతు కెందులకు?

చారుమతి:—అమ్మా! అధైర్యపడకుము. పూర్ణగర్భవతివై యుండి యీ విధముగా విలపించుట మంచిదికాదు. అనుమకొండ దరియ వచ్చుచున్నాము. తెలవారకుండ నాయూరఁ బ్రవేశించవలయును. మహామాత్యుఁడు నా కిటు లాదేశించినాఁడు. 'బల్లహుని బరిమార్చి సామ్రాజ్యము నేలఁగలబిడ్డ రాణికడుపున నున్నాఁడు. వాని భద్రత యవసరము. నీవు జాగ్రత్తగా మహా రాజ్ఞిని గొంపోయి యనుమకొండఁజేర్పు" మని.

రాణి:—అయ్యో! ఏమేచారుమతీ! చల్లఁగా జెప్పుచున్నావు. ప్రభువున కేదేని యిక్కట్టు రాలేదుకద! ఆత్మహత్య చేసికొందమన్నచోఁ గడుపుకోఁతయొకటి! ఇస్సీ! ఎంత నిర్భాగ్యజీవిత మైనది!

చారుమతి:— కడచినదానికి వగచి కార్యములేదు. రాజ్య తంత్రధూర్వహుఁడగు ప్రధాని చెప్పినట్లు మనము చేయుట శుభోదర్కము.

రాణి:—శుభోదర్కము! నా బ్రతుకునకింక శుభముకూడనా? కందారపుర దుర్గమును దాఁటివచ్చిన క్షణముననే నా జీవిత మొక దుర్గమారణ్యమునఁ బ్రవేశించినది.

కానిమ్ము. అనుమకొండలో మన కాశ్రయమిచ్చువా
రెవరు? మన నాదరించువారెవరు?

చారుమతి:—భక్తరక్షకుఁడు 'మాధవుఁ' డుండఁగా మనకు
లోటేమి?

౨

సోమదేవుఁడు కందారపురము రాజధానిగా నాంధ్ర
దేశమును బరిపాలించుచుండెను. అతని తండ్రి విజయపాలుడు.
విజయపాలునితండ్రి నందభూవరుఁడు. సోమదేవుఁడు తాత
తండ్రులను మించి ధర్మనిబద్ధబుద్ధియై రాజ్యపాలనము సేయు
చుండెను. ఆతని పరాక్రమసంపదకుఁ బరనరపతులు వెఱఁగు
పడి పలాయితు లగుచుండిరి. మల్లికార్జునదేవునిపై సోమ
దేవునిభక్తి యద్వితీయమైనది. ఆతఁ డెంతభక్తుఁడో అంత
ధర్మాసక్తుఁడు.

గోవులయెడల నా మహీపతికిఁ గల భక్తిభావ మపార
మైనది. సువిశాలమైన యాతని గోష్ఠమునందుఁ గొన్నివందల
ధేనువులు నిరంతరము పూజింపఁబడుచుండును. చిత్రవర్ణ
భాసురములగు నావులను బరికింపవలయునన్నచో సోమదేవుని
గోశాలకుఁ బోవలయును. దేశములో నెక్కడనున్న కపిల

గోవులను గొనితెచ్చి తన యాలమందలో నుంచుకొనుట యాతని కొక ముచ్చట.

కుండపొదుగులు నేల నంటఁగాఁ, బచ్చిక మేసి సమీప నదీస్రోతయములు త్రావి తన్పుతోఁ దఱపిమూఁడలను నాకి పాల చేఁపుల నొలికించు నాలమందలలో సోమదేవుఁడు ప్రాత స్సాయం సమయములయందు గోపాలకునివలెఁ దిరుగాడు చుండును. భద్రాచలమునందును, మంత్రకూటమునందును సోమదేవునకు ధేనుసంఘము లున్నవి. ఆ సంఘముల సంరక్షణ మున కధికారివర్గము నేర్పఱచి యతఁడు పుణ్యాకాంక్షతో వానిని పోషించుచుండును. కోటలోని సౌధోపరిభాగమునుండి సోమదేవుఁడు ప్రభాతమున మేల్కొనిన వెంటనే సహస్రగోదర్శ నము చేయుచుండును. ప్రతి ప్రాతఃకాలమున నా మహారాజు గోష్ఠ ప్రదక్షిణము సేమఱఁడు. పంచగవ్య ప్రాశనముతో సుపవిత్రమైన నాతని దేహము పరిమళించుచున్న బంగారువలె భాసిల్లుచుండును.

రత్నాభరణములతో, బంగారు తొడుగుల శృంగము లతోఁ, బసుపుఁగుంకుమలు కలిగిన మోములతో సోమ దేవుని యావులు కంటఁబడినపుడు నిజముగా గోలోక సందర్శ నానందానుభూతి కలుగును. జాము జాము చేఁపి పొదుఁ గొండని పాడియావులు కొన్నివంద లాతనిమందలోఁ గలవు. గోప్రదక్షిణము భూప్రదక్షిణము వంటిదని యాజ్ఞేనికి

సంపూర్ణమైన విశ్వాసము కలదు. సర్వదేవతలు గోమాతలో నుందురని యాతనికి నమ్మకము.

గోవులను, ధరణీదేవులను, దేవదేవుని నిరంతరార్చనలతోఁ దనుపుచు సోమదేవుఁడు కందారపురరాజ్యము శాత్రవబృంద భయంకరముగాఁ బరిపాలించుచుండెను. సోమదేవ భూపాలుని పట్టపురాణి సిరియాలుదేవి. ఆమె పతి కనుగుణయై సుగుణశీలోన్నతయై పేరుగాంచెను. గోసేవావ్రతమున సోమదేవుఁ డెంత శ్రద్ధాపరుఁడో, సిరియాలుదేవి యంత శ్రద్ధావతి. ఆ రాజదంపతులు గోష్ఠ ప్రదక్షిణము చేయునపుడు చూపఱకు నేత్రోత్సవముగా నుండును.

నేఁడు సోమదేవభూవరున కపూర్వమైన వేడుక. ఎన్ని భాగ్యములు పట్టినను బుత్రదర్శనవైభవమున కతఁ డిందాఁక నోఁచలేదు. ధేనుపూజాఫలముగా 'సిరియాలుదేవి' గర్భవతియైనదన్నవార్త సోమదేవుని చెవిలో సుధాబిందువవలెఁ బడెను. ఆ ప్రభువున కింక వలసినదేమి !

ఏనాఁడు చెవులపండువగువార్త నాలించెనో, ఆనాఁడే గుండెదిగులు కలిగించు నొక యుదంతము సోమదేవభూకాంతుఁడు వినవలసివచ్చెను. చంద్రునిలోఁ గళంకము !

గూఢచారుఁడొకడు మహారాజును దర్శించి నమస్కరించి యిట్లు వచించెను: "ప్రభూ ! తెలుఁగుదేశము నాల్గుచెఱఁగులు తిరిగి పరికించితిని. ఎక్కడఁ విన్నను దేవరవారి

గుణగణములను బ్రశంసించు వాక్యములు మాఱుమ్రోగు చున్నవి. ప్రభువుల గోసేవావైభవమునుగూర్చి, దైవభక్తిని గూర్చి, ధర్మపాలనముగూర్చి జనులు ముచ్చటించుకొను చున్నారు. కాని, ఒక్క విషయము మనవిచేయుటకు నాకు భయముగానున్నది. కటకరాజు బల్లహుఁడు దుష్టభావముతోఁ గందారదుర్గము ముట్టడించుటకుఁ జాలనాళ్ళనుండి రహస్య యత్నములు చేయుచున్నాఁడఁట. ఒక భూగృహములో సైన్యమునుంచి పోషించుచు నాకస్మికముగాఁ బ్రభువులకోట నాక్రమింపఁదలఁచెనఁట. కటకదేశమునందలి సంచారములో నీ రహస్య మెట్లో తెలిసికొనఁగలిగితిని.”

సోమదేవుఁడు సహజగంభీరుఁడు. చారుఁడు చెప్పిన యీ వార్త విస్ఫారితనేత్రములతో నర్థము చేసికొని “బల్లహుఁడా? కందారదుర్గము నాక్రమించుటయా? సరే కానిమ్ము. అతనికిఁ బోఁగాలము దాపురించినదికాఁబోలు!” నని యుంభోధర స్వరగంభీరముగాఁ బలికి గూఢాచారుని బంపివైచెను.

అంతట రాజసౌధమున నేకాంత ప్రదేశములోఁ బ్రధానమంత్రిని గానిపించుకొని కందారవిభుఁడు భావికార్యమునుగూర్చి మంతనములు నెఱపెను.

రాజు:—కటకరాజు బల్లహుఁడు కుతంత్రములు పన్నుచున్నాఁ డని చారుఁడు చెప్పినాఁడు. ప్రధానీ! దుర్గ సంరక్షణ

మున నప్రమత్తులై యుండవలె నని దండనాయకుల కాజ్ఞాపింపుము.

ప్రధాని:—ప్రభూ! మొన్న నేకదా మనరాజధానికి వచ్చి మనము చేసిన విందు గుడిచి పోయినాఁడు! నాఁడు బల్లహుఁడు నెఱపిన నెయ్యమంతయుఁ గయ్యమునకు దారితీయుచున్నదన్నమాట!

రాజు—చిరకాలమునుండి యా దుండగీఁడు మనపై దండెత్తి వచ్చుటకు సైన్యపోషణము చేయుచున్నాఁడఁట. మనము చేసిన విందులో నతఁడు తేనె లొలికించుచు మాటాడినాఁడు. కటకమునకు నాంధ్రదేశమునకుఁ బ్రేమానుబంధములు పెంపొందవలెననియు, దేశము శాంతిభరితమైయుండుటకు యుద్ధప్రయత్నవిరమణ మవసర మనియు, సైన్యాధిక్యము రాజ్యరక్షణకు సాధకము కారాదనియు, నహింసామార్గ మవలంబించుట దేశక్షేమహేతువనియు నుపన్యసించి పోయి నాఁడు. ఆమాటలన్నియు "విందుమాటలు" కాఁబోలు!

ప్రధాని:—బల్లహుని విసపుమెచ్చులు, మీసాలతేనెలు నాఁడు గుర్తింపలేకపోయితిమి. ఇంతకుఁ బల్లహుఁడు మనదుర్గ మార్గ రహస్యములు కనిపట్టుటకు నాఁడు వచ్చియుండ వచ్చును. ప్రభూ! మనకుమాత్ర మిప్పుడు సైన్యపుఁ గొఱఁత యే మున్నది! గజ తురగ పదాతి వాహిని

వలసినంత యున్నది. అదిగాక, ఆంధ్రవీరు లెందఱో మన పోషణమున నున్నారుగదా! కదనరంగము పేరు చెప్పినచో వదనములు వికసించు జోదులు వారు. కందార దుర్గముపై నీఁగకూడ వ్రాలనీయరు.

రాజు:— సరే. జాగరూకతతో నుండవలసిన సమయము వచ్చినది.

3

'అనుమకొండ' చిన్నదైనను సొగసైనయూరు. ఆయూరి కెల్లఁ బద్మాక్షీదేవతాలయము రక్షాబంధమువంటిది. పది యిండ్లకుఁ దక్కువగాకుండ బ్రాహ్మణాగ్రహార మాగ్రామమున నుండెను. ఆ యగ్రహారములోని పదియిండ్లవారును బాడిపంటలకుఁ గొదువలేని సంపన్నులు. అందఱును వేద శాస్త్రము లధ్యయనించిన కర్మపరులు. వారిలో ముప్వురు నలువురు విప్రోత్తము లగ్నిష్టోమాది యాగములు చేసిన యజ్వలు. సాధారణముగా వారిలో నెవ్వరును గాలుకదిపి పెఱచోట్లకు వెళ్ళరు. అరుగులపైఁ గూరుచుండి శ్రుతిస్మృతి పురాణాదులనుగూర్చి ముచ్చటించుకొనుటయో, శిష్యులకుఁ బాఠములు చెప్పుకొనుటయోతప్ప వారికి రాజకీయములతో సంబంధములేదు.

అతిథులు, నభ్యాగతులు నసంఖ్యాకముగా నగ్రహార మునకు వచ్చుచుందురు. అర్ఘ్యపాద్యాదులతో నచ్చటివారు నెఱపు నాతిథేయము శ్లాఘాపాత్రమైనది. అగ్రహారము వీథివెంట వెళ్ళినచో, నొకచోట ఋగ్వేదపాఠము, ఒకవంక సామగానము, ఒకప్రక్క యజుర్మంత్రధ్యానము, ఒకదిక్కు పాతంజలము, ఒకచో వ్యాకరణాది-శాస్త్రాధ్యయనము చెవుల పండువుగా నుండును. అనుమకొండ కా యగ్రహార మొక నిండు శోభ తెచ్చినది.

క్రైస్తవశకమునకుఁ దొలినాఁడాయూరి ప్రాంతమంతయు నెఱుకరాజ్యములోనిది. 'అనుమకొండ' యను పేరువచ్చుట కొక కారణము చరిత్ర యీ విధముగాఁ జెప్పుచున్నది:

"ఒక కిరాతుఁడు శ్రీపర్వతక్షేత్ర ప్రాంతమునందలి యరణ్యమున నిచ్ఛావిహారవర్తియై యనుచరవర్గముతో సంచరించుచుండెడివాఁడు. అతఁడు పరాక్రమశాలి. మెల్లమెల్లఁగా నరణ్యపరిసరపుఁ బల్లియల నాక్రమించుకొని 'హనుమాద్రి'పై నివసించుచు నా కిరాతుఁడొక చిన్నరాజ్యమును నెలకొల్పెను. ఒక దుర్గమును నిర్మించెను. ఒక గ్రామమును గట్టెను. ఆబోయ ఱేని పేరు 'ఎఱుకదేవరాజు'. ఆ రాజునకు "అనుమఁడు— కొండఁడు" అను పేళ్లుగల యిరువురు కుమారులు పొడమిరి. క్రమముగాఁ దండ్రి యనంతరము వారి కారాజ్యము ప్రాప్తించినది. ఆ కారణమున హనుమాద్రికి వారి పేళ్ళకలయికతో 'అనుమకొండ' యను పేరు స్థిరపడెను."

ఈగాథనుబట్టి చూచినచో నొకనాఁడు 'అనుమకొండ' యనాగరకప్రాంతమైనట్లు తోఁచినను గథాకాలమునాఁడు వేదశాస్త్రకళానిలయమై యుండెడిది.

అనుమకొండ యగ్రహారములోని విప్రసంఘమునకెల్ల విద్యావయోవృద్ధుఁడైన 'మాధవశర్మ' నాయకుఁడు. అతని నాయకత్వము నిరంకుశమైనది కాదు. అక్కడి వారందఱు మాధవశర్మ మాటమీఁద భక్తివిశ్వాసములు కలిగియుందురు. మాధవశర్మయు వారివారి చిత్తములు నొవ్వకుండఁ దగవు తీర్పులలోఁ బెత్తనము నెఱపుచుండును. అతఁడెంత వైదికనిష్ఠాపరుఁడో, అంతకుమించిన లౌకికజ్ఞానము కలవాఁడు. శ్రుతిస్మృతిపురాణములలో నాతఁడెఱుఁగని రహస్యములేదు. రాజకీయతంత్రములలోఁ జాణక్యుఁడు. అచ్చటి యగ్రహారికులలో నాతనికున్నంత పంటభూమి మఱియెవ్వరికిని లేదు. ఆతని కున్నదంతయు ముక్కారుఁబండు సుక్షేత్రఖండము. పుత్త్రులతోఁ, బౌత్త్రులతో, దుహితలతో, దౌహిత్త్రులతో నాతనియిల్లు దోసతోఁటవలెఁ గన్నులపండువుగా నుండును. మాధవశర్మది నాలుగిండ్ల బవంతి. ఎందఱు బంధువులువచ్చినను, ఎందఱభ్యాగతులువచ్చినను షడ్రసోపేతమైన భోజనపు బంతి. నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణముగా విరాజిల్లు నాయింట మాధవశర్మ యొకయతిథివలె నివసించుచున్నాఁడు. అతఁడు నిస్సంగియైన కుటుంబి. పండువయస్సులోనున్న యాతని నెల్లవారు 'జనకుని'వలె భావించి గౌరవింతురు. 'వాల్మీకి'వలెఁ దలఁచి పూజింతురు.

మాధవశర్మ యొకనాటి ప్రాతఃకాలమున స్నాన సంధ్యాదులు నిర్వర్తించుకొని కూర్చుండెను. అతని నుదుట నేవో యాలోచనారేఖలు కదలాడుచున్నట్లుండెను. ఎన్నఁడును విచారమన్నది యెఱుఁగని యాపండితుఁ డిపు డిట్లుండుటకు హేతువేమైయుండునో! కొంతతడవునకు లోపలినుండి 'నాయనగారూ!' అను పిలుపు శ్రవణమధురముగా వినబడినట్లు మాధవశర్మ 'అమ్మా! జానకీ!' యని యాప్యాయముగా సంబోధించెను.

జానకి వచ్చి మాధవశర్మకుఁ బాదవందన మాచరించుటకై దోయిలించి మెల్లఁగా నడుము వంచఁబోయెను. ఆ వృద్ధ విప్రునకు మేను జల్లుమని కన్నీళ్ళు గిఱ్ఱునఁ దిరిగెను, వెంటనే "తల్లీ! వలదువలదు. పాదాభివందనమున కిది సమయముకాదు. నిండుచూలాలివైయుంటివి. అదిగాక, నీవంటిసాధ్వి భక్తిభావమును నాయెదుట వెల్లడింపవలయునా? నేను బయివాఁడను గానుగదా! నీవు నా కన్నబిడ్డవు. వడ్డితో బిడ్డను బరికించినపుడే నాకు సంబరము. 'పద్మాక్షి' కరుణాకటాక్షముచే నీ ఘట్టముదాఁటి బయటఁబడినచోఁ గోటలోఁ బాగా వేసినట్లే" యని నిట్టూర్చెను.

జానకి యవసన్నమైన స్వరముతో "నాయనగారూ! కందారపురమునుండి కబురేమియు రాలేదా? ఆ దుష్టుఁడు కటకరాజు ఘోరకార్య మేమిచేసినాఁడో యని భయముగా నున్నది. దారుణమైన సంగ్రామాగ్నిలోఁ బ్రాణనా

ధుఁడు కుములుచుండఁగా, నేనిచట విందులుగుడుచుటయేమి! నన్నుఁ గందారపురమునకుఁ బంపివేయుఁడు. కర్మ మెటు లున్నదో యటులు జరుగును" అని పలికి యశ్రురుద్ధకంఠయై మాటరాక దుఃఖింపసాఁగెను.

ఒక్క త్రుటికాలము మాధవశర్మ తన పండుహృదయ మును జిక్కఁబట్టుకొనలేకపోయెను. వెనువెంటనే ధైర్యము తెచ్చుకొని "అమ్మా! మఱియేమియు భయములేదు. కందార పురమునుండి వార్త తెప్పించెదను. నేఁడోరేపో పురుడు రానై యున్న నీవిట్టు లడలుట యుచితముకాదు. నాఁడు 'బ్రహ్మ శిరోనామకాస్త్రము' కీడుఁదొలఁగించి యుత్తరాగర్భముఁ గాపాడిన శ్రీకృష్ణుని యనుగ్రహము నీయందు నిండారుఁ గాక! జానకీ! ఒక్కమాట జ్ఞాపకముంచుకొనుము. గోడకుఁ జెవులుండు నందురు. నాతోఁగాని, మఱియెవ్వరితోఁగాని కందారపురమునుగూర్చి, కటకరాజునుగూర్చి ప్రసంగము తేవలదు. ఎవ్వరు ప్రశ్నించినను 'నాపేరు జానకి యనియు, నాభర్త కాశీయాత్రకు వెళ్ళినారనియుఁ, బుట్టింటికి వచ్చి యున్నాననియే' చెప్పవలయునుసుమా! నేనుండఁగా నీ కేయిబ్బందియు లేదు.'

జానకి యతికష్టముగా నూఱటఁదెచ్చుకొనెను. మాధవశర్మ యామె పరోక్షమున నిట్టూర్చుచు 'పాపము! ఎట్టిమహారాజ్ఞి కెట్టియవస్థ! ఆంధ్రసామ్రాజ్యాధిపతి పట్టపుదేవి

'సిరియాలు' నాయింట 'జానకి'యై ప్రచ్ఛన్నరూపముతో నుండవలసివచ్చినదా? విధివిలాసము!'

కటకరాజు బల్లహుఁడు తన మంత్రినిజూచి ప్రశ్నించెను: 'సోమదేవుని రాణి యెక్కడనున్నదియు జాడ తెలిసినదా?' యని. అమాత్యుఁడు తాను సేకరించిన విషయము రాజుతో నిటులు మనవిచేసెను:

'ప్రభూ! చారులను దేశదేశములకుఁ బంపించితిని. ఇప్పుడే యొకఁడు వచ్చి చెప్పినాఁడు. ఆమె కందారపురపుఁ గోట రాణివాసమునుదాఁటి "యనుమకొండ" చేరుకొన్నట్టు తెలియుచున్నది. అనుమకొండ బ్రాహ్మణాగ్రహారమున నొక సంపన్నగృహస్థునియింట నొకయిల్లాలు కనఁబడినదఁట. ఆమె యచ్చముగా క్షత్రియాంగనవలె నున్నదఁట. నడకతీరులో, మాటలసోరులో రాచఠీవియే గోచరించుచున్నదని చెప్పినాఁడు. యజ్ఞములుచేసిన కర్మిష్ఠబ్రాహ్మణునియింట క్షత్రియాంగన యెట్లునివసించుచున్నదో తెలియదు. స్వయముగా నేనే వెళ్ళి పరిశీలించవలయునని తలంచుచున్నాను. పిమ్మట దేవరచిత్తము.'

బల్లహుని కన్నులు చింతనిప్పులవలె జేవుఱించెను. "అనుమకొండ యగ్రహారములో 'సిరియాలు'ను దాఁచి మమ్ము

అను మోసగించునట్టి బాఁపఁడుకూడ నుండెనా ? వాని కెన్ని గుండెలున్నవి! కందారపురపుఁగోటను ముట్టడించి, సోమదేవుని ప్రాణములు కరవాలమున కెరగావించి వచ్చిన మాతోనా వైరము ! కానీ, అనుమకొండయగ్రహారము బుగ్గిచేసి విడిచెదము. గర్భవతియైన రాణిని గాపాడుటకు సోమదేవుని మంత్రి చేసిన కుతంత్రమిది. ఆమె పుత్రుని గనవలయును; ఆపుత్రుఁడు పెరిఁగి పెద్దవాఁడై మాతో యుద్ధముచేయవలయును. చేసి, ఆంధ్రరాజ్యమును బునస్థాపనము చేసికొని కందారపురపుఁగోటపై తెలుఁగుబావుటా ప్రతిష్ఠింపవలయును ! సెబాసు ! తెలుఁగు మంత్రి యెంత దూరాలోచనము చేసెను ? ఇది దూరాలోచనముకాదు, దురాలోచనము. నీవు తత్క్షణమే యనుమకొండకు వెళ్ళి యీవిషయము సమగ్రముగాఁ దెలిసికొని రావలయును. ప్రధానీ! ఆలసించుటమంచిదికాదు. శత్రుశేషము నగ్నిశేషము నుపేక్షింపరా'దని. కటకరాజు గర్జించెను.

నాఁడే కొంతసైన్యమును వెంటనిడుకొని కటకమంత్రి 'యనుమకొండ'కుఁ బ్రయాణించెను. కటకమంత్రి వచ్చిన సంగతి మాధవశర్మ విని యనుమానించి భారము భగవంతునిపైనుంచి ధీరుఁడై యుండెను. సైనికుల నూరివెలుపల నుండ నియమించి యొక విప్రుని వెంటఁబెట్టుకొని యమాత్యుఁడు తిన్నగా నగ్రహారమున కరిగెను. అగ్రహారములోఁ బెద్దవాఁడు మాధవశర్మ యని చెప్పఁగా విని యతని యింటికే వెళ్ళెను.

కటకమంత్రి తనయింటికి వచ్చునప్పటికి వృద్ధమాధవ శర్మ మనుమలకుఁ బాఠము చెప్పుచుండెను. వారిలో నొక పిల్లవాఁడు తాతగారి నేదో ప్రశ్నించుచున్నాఁడు. వాని కాళేండ్లకు లోఁబడినయీడు. ఉజ్జ్వలములైన కన్నులు. ధీరమధురమైన శబ్దోచ్చారణము.

'తాతగారూ ! శ్రీరాముఁడు సీత నరణ్యములో దిగ విడిచిరమ్మని లక్ష్మణున కాజ్ఞాపించెనుగదా! పాపము! ఒంట రిగా నామె యడవిలో నెంత పరితపించినదో! వాల్మీకిమహర్షి కనఁబడనిచో నామె యేమికావలసినది!'

మనుమని ప్రశ్నకుఁ దాతగారు ప్రత్యుత్తరముగా 'ఉత్తమచరిత్రలకు భగవంతుఁ డేదోవిధముగాఁ దోడ్పడుచునే యుండు'నని పలికెను.

కటకరాజమంత్రి మాధవశర్మకునమస్కరించి కూర్చుం డెను. ప్రక్కనున్న విప్రుఁడు మాధవశర్మకు, బల్లహమంత్రికి నన్యోన్యపరిచయము నెఱపెను. మంత్రి యోగక్షేమాదు లడిగినవెంట వారి కిట్లు సంభాషణము జరిగెను;

శర్మ:— తమరు మాపల్లెకు దయచేసిన కారణము !

మంత్రి:— మఱేమియులేదు. మాప్రభువు బల్లహుఁడు కంధార రాజ్యము నాక్రమించుకొనెనని, బల్లహుని వాఁడి కరవాలమున కాంధ్రరాజు సోమదేవుఁడు గుఱియయ్యె నని మీరు వినియే యుండవచ్చును.

శర్మ:— విన కేమి! అది కొన్ని యేండ్ల క్రిందటనే జరిగిన ముచ్చటగదా !

మంత్రి:— కందారపుఁగోట ముట్టడించు సమయమున సోమదేవుని రాణియగు 'సిరియాలుదేవి' రహస్యముగా నెక్కడికో కొంపోవఁబడినది. ఆమె యెక్కడ నున్నదో తెలియక యిన్నాళ్ళనుండి జాడలు తీయుచున్నాము. శత్రుశేషముండరాదని మా ప్రభువువారి శాసనము.

శర్మ:— అవును. రాజనీతి రీతి యట్టిదేకదా !

మంత్రి:— మొన్ననే మాకొక వార్త తెలిసినది. ఆమె యీ యనుమకొండ యగ్రహారములో నొక విప్రునియింట సంరక్షింపఁబడుచు నజ్ఞాతవాసము చేయుచున్నదఁట. ఈ విషయము వృద్ధులైన మీకేమేని తెలిసియున్నదేమో యెఱుంగుటకు వచ్చియున్నాను.

శర్మ:— క్షత్రియాంగన విప్రునియింట నుంటయా ? మంత్రిగారొక క్రొత్తవింత చెప్పినవారైరి. పాపము ! కందారపురాజ్ఞి కిట్టియవస్థ వచ్చినదా ? ఆమె యెక్కడ నున్నదో నాకేమియుఁ దెలియదు. పదియిండ్ల యగ్రహారము. ఇక్కడ నెవరియింటనైన నున్నచో నాకుఁ దెలియకుండఁగా నెటులుండును !

మంత్రి:— అయ్యా ! దాఁచనేల ! సిరియాలుదేవి తమయింటనే యుండి సంరక్షింపఁ బడుచున్నదనియు మాకుఁ జూచా

యగాఁ దెలిసినది. బల్లహుఁడు సాధారణుఁడు కాఁడు. ఈవిషయమువిన్నప్పటినుండియు ననుమకొండను భస్మముచేయుదు నని యాప్రభువు మండిపడు చున్నాఁడు. అయినను, తొందరపడుట భావ్యము కాదని స్వయముగా యథార్థము సేకరించుటకు నేనే రావలసి వచ్చినది. ఒకవేళ, ఆమె మీ యొద్దికలో నున్నచోఁ దెలుపుఁడు. మఱేమియు నిబ్బందిరాదు.

శర్మ:— చిత్రముగా నున్నదే! పండిపోయిన వయస్సులోనుండి దైవధ్యానముతోఁ గాలక్షేపము చేసికొనుచున్న నా మీఁదనా యీ యభాండము! కందారరాజు రాణి వాస మెక్కడ? నాయింట వసించుట యెక్కడ? కల్పన యైనను యుక్తియుక్తముగా నుండవలయును. మీ రెవరి వలన వింటిరో కాని యిం దణుమాత్రము సత్యములేదు.

మంత్రి:— సత్యములేదా? మా ప్రభువుల శాసనముచే మీ యిల్లు 'సోదా' చేయవలసియున్నది. ఏమందురు?

శర్మ:— అభ్యంతరములేదు.

మంత్రికి మాధవశర్మకు జరుగుచున్న యీ సంభాషణ మింటనున్న 'జానకి' వినుచున్నది. ఆజేండ్లకుఁ బూర్వమొక నసిరేయివేళ కందారదుర్గము విడిచి, యడవిత్రోవలో దాసీ ద్వితీయయై ప్రయాణించునప్పటి హృదయాందోళనానుభూతి సిరియాలుదేవి కాఁనాఁడు మఱలఁ గలిగెను.

౫

సువిశాలసుందరమైన పద్మాక్షీ దేవతాలయ ముఖమండపమున ననుమకొండ యగ్రహారములోని బ్రాహ్మణబృందమంతయు ద్వాదశినాఁడు తెల్లవాఱి యనుష్ఠానము పూర్తియైన పిదప సమావిష్టమయ్యెను. కటకరాజమంత్రి, బల్లహుని యాదేశప్రకారము విప్రులకుభోజనసంతర్పణ మేర్పాటు చేయించెను. అనుమకొండ యగ్రహారస్థులేకాక చుట్టుపట్టు గ్రామములనుండి మఱికొందఱు భూసురులును భోజనార్థమాహ్వానింపఁబడి వచ్చిరి.

వంట లయినవి మడులు గట్టుకొని బ్రాహ్మణులు సపాత్రులై విచ్చేసిరి. పద్మాక్షీదేవతాలయ ప్రాంగణము స్వస్తివాచనములతోఁ బ్రతిధ్వనించుచున్నది. స్వస్త్యనంతరము, కటకమంత్రి లేచి బ్రాహ్మణ బృందమునకు నమస్కరించి యిట్లు పలికెను:

"భూసురోత్తములారా! మాప్రభువు బల్లహుఁడు చేసిన యాదేశముతో మిమ్ముల నిచ్చట సమారాధనమున కాహ్వానించినాము. దయచేసిన మీకెల్లరకుఁ గృతజ్ఞులము. ఈ సమావేశమున.కొక హేతువున్నది. ఈ యనుమకొండ యగ్రహారములో విద్యావయోవృద్ధుఁడైన మాధవశర్మయింట "జానకి యను పేరుగల యామె యున్నది. ఆమె, కందారపురాధిపతియై కొన్నివత్సరముల క్రిందట మాప్రభువుచే నిహ

తుఁడైన సోమదేవునకుఁ బట్టపురాణి యగు "సిరియాలుదేవి" యని మా సందేహము. మాధవశర్మ "జానకి నాకన్న కూఁతురు. మా యల్లుఁడు కాశికి వెళ్ళుచుఁ గొన్నాళ్లు పుట్టింట నీమె నుంచినాఁడు" అని చెప్పుచున్నాఁడు. 'జానకి' రూప స్వభావాదులు, మాటతీరు పట్టిచూచినచో క్షత్త్రియాంగనవలె స్పష్టముగా గోచరించుచున్నది. అదిగాక, ఆమె బిడ్డ బాలమాధవుఁ డనువాఁ డాఱేండ్ల వయస్సువాఁడు. కందారపుఁగోట ముట్టడిజరిగి యిప్పటి కించుమించుగా నాఱేండ్ల కాలమైనది. ఆ ముట్టడినాఁటికి "సిరియాలుదేవి" పూర్ణ గర్భిణియని విన్నాము. బాలమాధవుని ముఖములోఁ, గన్ను లలో క్షత్త్రితేజము సువ్యక్తమగుచున్నది.

ఇన్ని ప్రత్యక్షప్రమాణములచే 'జానకి' "సిరియాలు దేవి" యని నిర్ధారిత మగుచున్నను మాధవశర్మ కాదనుచుం డెను. ఈ విషయము నిర్ణయించుకొనుటకు మా కటక ప్రభు వీ బ్రాహ్మణ సమారాధనము నేర్పాటు చేయించెను. 'జానకి' బ్రాహ్మణియైనచో నామె వడ్డనము చేయఁగా భోజనము చేయుటకు మీ కేయభ్యంతరము నుండదుకదా! కావున, నేఁటి సంతర్పణమున నామె మీకు వడ్డనచేయును. మీరు భుజింపవలయును. ఆహితాగ్నులు, కర్మిష్ఠులు, నామ్నాయ నైష్ఠికులు నగు మీవంటి విప్రోత్తములు క్షత్త్రియాంగన చేతి యన్నము భుజింతురా? ఇంతకంటె, 'జానకి' బ్రాహ్మణ స్త్రీ యని నిర్ధారించుకొనుటకుఁ దగిన సాధనము కనిపించుటలేదు".

నాఁటి సమారాధనమునకు విచ్చేసిన యనుమకొండ యగ్రహారస్థుల కందఱకు 'జానకి' నిజవృత్తాంతము తెలియును. ఆమె 'సిరియాలుదేవి' యనియు, క్షత్రియాంగన యనియు, కందారపురాధిపతి పట్టపురాణియనియు వారందఱు నెఱుఁగుదురు. ఒకవిచిత్రమేమనఁగా, ఆ విప్రసంఘములోని కట్టుబాటు వలన మాధవశర్మ యెంతచెప్పిన నంతజరుగును. అతఁడు సర్వవిషయములలోను గ్రామస్థుల కొక యారాధ్య దైవము. ఆ వృద్ధుఁడు ధర్మసూక్ష్మము లెఱిఁగిన లోకజ్ఞుఁడు. మాధవశర్మ "యగ్నిలో నుఱుకుఁ" డనుచో వారందఱు సంసిద్ధులు. వారిలో ననేకత్వములేదు. నేఁడు 'విప్ర సంతర్పణము' జరుగుననఁగాఁ దొలినాఁడు రాత్రి మాధవశర్మ రహస్యముగా నొక సమావేశ మేర్పాటుచేసి వారి కిట్లు బోధించెను:

"మిత్రులారా! అగ్నిపరీక్ష వచ్చినది. వర్ణధర్మ సంరక్షణము—దేశసంరక్షణము— ఈ రెంటిలో దేనికిఁ బ్రాధాన్య మీయవలెనన్నది గడ్డుసమస్య. వర్ణాశ్రమధర్మసంరక్షకుఁడగు క్షత్రియ ప్రభువు సోమదేవుఁడు కటకరాజుచేతిలో నసువులు గోల్పోయెను. కందారపుఁగోట పరాక్రాంతమైనది. ఆంధ్రదేశమున నుత్కలరాజపరిపాలనము తలసూపినది. మనయాచారధర్మములు, మన కర్మానుష్ఠానము వెనుకటివలె సాగుననుటకు వీలులేదు. శ్రుతిస్మృతిపురాణములమీఁదఁ గటకరాజునకు భక్తి విశ్వాసములులేవు. అట్టి నాస్తికుని యేలుబడిలో మనదేశ మెట్టి దుస్థితికి రానై యున్నదో యోచింపుఁడు. మనము

జానకిచేతి యన్నము తిన్నచో నామె బ్రాహ్మణియని విశ్వసించి కటకమంత్రి చక్కఁబోవును. బల్లహున కీ సందేహము తొలఁగిపోవును.

అట్లు కానినాఁడు, దుష్టుఁడైన బల్లహుఁడు మనలను బ్రతుకనీయఁడు. ససైన్యుఁడై వచ్చి యనుమకొండ యంతయుఁ గబళింపఁగలఁడు. తెలుఁగుదేశమున నుత్కలరాజపరిపాలనము సాగుటయే గొప్పముప్పుగా మనము భావింపవలెను. ఆతని నేదో విధముగా మడియింపఁజేయుట కర్తవ్యము. "బాలమాధవుఁడు" వర్ధమానచంద్రునివలె దినదినాభివృద్ధి నందుచున్నాఁడు. మఱి నాలుగుమూఁడేండ్లలోఁ బైతృకమైన కందారరాజ్యమును దిరిగి యాక్రమించుకొని యాంధ్రభూమి నేలఁగలవాఁడగును. అపుడు దేశము సుభిక్ష మగును. వర్ణాశ్రమాచారధర్మములు చక్కఁగా సాగుట కవకాశముండును. ఇవ్వి యాలోచించి విశాలమైన దేశక్షేమమును గాంక్షించి యాపద్ధర్మముగా 'సిరియాలుదేవి' వడ్డించిన యన్నము మనము భుజింపవలసియున్నది. ధర్మసూక్ష్మము లెఱింగిన మీకు నేను హెచ్చుగాఁ జెప్పవలసిన పనియుండదు. పద్మాక్షీదేవి సమక్షమున జరుగు నీ పరీక్షలో నుత్తీర్ణులమైతిమేని త్రిలింగక్షోణి ధర్మనందనోద్యానముగా భాసిల్లఁగలదని నా విశ్వాసము."

నిన్నరాత్రి వృద్ధమాధవశర్మ వలన విన్న యీ దివ్యబోధ యాగ్రహారికుల చెవులలో గింగురుమనుచున్నది. కటకమంత్రి నేఁడు పలికిన మాటలు విని విప్రసంఘమంతయు

సర్వాంగీకారమును వెలిఁబుచ్చెను. 'జానకి' చేతియన్నము భుజించుట కెవ్వరికి నభ్యంతరములేదు.

బ్రాహ్మణులెల్ల వృద్ధమాధవశర్మను ముందిడుకొని బంతి సాగించిరి. అరఁటియాకులు పఱచి, పరిశుభ్రముగాఁ దుడిచి, యభిఘరించి వడ్డన కుపక్రమించిరి. వంటబాఁపలు పదార్థములు సమృద్ధిగా నాకులలో వడ్డించిరి. 'విశాలాక్షి'నటె జానకి బంతినడుమకు వచ్చి తానుగూడఁ గొన్ని వంటకములు, పచ్చడులు, నూరుఁగాయలు, నుక్కెరలు, చక్కెరలు, వడియములుఁ, గడియములు, నప్పడములు, పప్పులు వడ్డనచేసెను. వడ్డనయెల్ల ముగిసినతరువాతఁ బునరభిఘారము చేయఁబడెను. విప్రులు నివేదనములు చేసికొని భోజనముల కుపక్రమించిరి. "జానకి" బంతి బంతి నడుమకువచ్చి నడుమనడుమఁ దాళవృంతము వీచుచుండెను. నేయి వడ్డించుచుండెను. మంచితీర్థము పోయుచుండెను. పళ్ళెరములతో భక్ష్యములు తెచ్చి వడ్డన నెఱపుచుండెను.

చతుర్విధాహారములతో సంతృప్తముగా విప్రభోజనములు ముగిసినవి. బల్లహారాజు సంస్థానమునకు సంబంధించిన యొక భూసురోత్తముఁ డాదృశ్యమంతయు సాంతముగాఁ బరికించినాఁడు. 'జానకి' క్షత్రియాంగన కాదని యతఁడు నిర్ణయించుకొనెను. అక్కడ భోజనపుబంతి తీర్చిన వారెల్లరు సదాచార పరులైన నైష్ఠికులు. వారిలోఁ గొందఱు సోమయాజులు. మఱి, 'జానకి' బ్రాహ్మణస్త్రీ కానిచో వర్ణధర్మమును

గాదని వారామె వద్దన కంగీకరింపరుకదా ! ఇది యతని నిశ్చయము. ఆ నిశ్చయమునే మంత్రికి, కటకరాజు బల్లహునకు నాభూసురుఁ డెఱింగించెను. 'సిరియాలుదేవి' పతి మరణవార్త విని మరణించి యుండవచ్చునని వారు సరిపెట్టుకొనిరి.

౬

'జానకి' యను నజ్ఞాతనామముతోఁ బ్రచ్ఛన్నయై మాధవశర్మ యింటనున్న 'సిరియాలుదేవి' కన్నకొడుకునకు 'మాధవవర్మ' యనుపేరు పెట్టుకొన్నది. ఆపత్సమయమునఁ దన్నుఁ గాపాడి, పురుషువోసి, బిడ్డను బెంచుచున్న యా వృద్ధ విప్రునియెడలఁ గృతజ్ఞతయెట్లు తెలుపవలయునో యా రాణి కెఱుఁగరాకున్నది.

బాలమాధవవర్మ వృద్ధమాధవశర్మ సన్నిధి నక్షర స్వీకారముచేసి పదునాఱేండ్లు వచ్చుసరికి సకలవిద్యలు నభ్యసించెను. ఇందాఁక, మాధవవర్మ దృష్టిలో 'మాధవశర్మ'కు మాతామహస్థానము. ఇప్పుడో ! గురుస్థానము. క్షత్రియోచితముగా జాతకర్మాది సంస్కారములు, నుపనయనము మాధవవర్మకు జరుపఁబడెను.

తాతగారు దగ్గఱఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని "వర్మ"కు శాస్త్రరహస్యములు, ధర్మరీతులు, దండనీతులు, రాజ్యతంత్ర

ములు, వ్యూహనిర్మాణములు నూటిపోసెను. తల్లి సిరియాలు, పదియేండ్లవయస్సు వచ్చునప్పటికిఁ గుమారునకు భారత భాగవత రామాయణములలోని కథా తత్త్వము స్వయముగా బోధించెను.

కుసుమ సౌరభము ముసుఁగు వెట్టినను దాఁగునది కాదు. పసినాఁటినుండియు బాలమాధవవర్మ క్షాత్ర విక్రమమును బ్రదర్శించు నాటలే యాడుచుండును. అట్టిపాటలే పాడుచుండును. అట్టిమాటలే పలుకుచుండును.

తడిమన్నుతోఁ గోటగోడలవలెఁగట్టి, తోడివారినక్కడ నిలఁబెట్టి, వారితోఁ బోరాటము నటించుచు నాట్లాడుచున్నప్పుడు సిరియాలు దేవి మాధవవర్మనుజూచి మురిసిపోవును. కుమారుని వీరోదాత్తమైన నడకలో, ధీరగంభీరమైన చూపులో, విశాల భాసురమైన వక్షస్థ్సలములో నతని తండ్రి మూర్తి కన్నులకుఁ గట్టినటులై సిరియాలు దుఃఖభరితయగుచుండును. ఆమె తన కన్నులతడి యెన్నఁడును మాధవవర్మకుఁ గనఁబడ నీయలేదు.

సవయస్కులు తమ తండ్రులను బిలుచుపిలుపువిని బాలమాధవుఁడు తల్లినిగని 'అమ్మా! చెప్పవే మా నాన్నగారెవరే? ఎక్కడనున్నారు?' అని ప్రశ్నించుచుండెడివాఁడు. ఆ తల్లి మాఱుమాటలుచెప్పి కుమారుని తలఁపు మఱపించి పరోక్షమున దుఃఖించుచుండెడిది.

పదేండ్లుదాఁటి యుపనయన మయినతరువాత నా రాచ బిడ్డ యెట్లు తెలిసికొనెనో, తానొక రాజపుత్రుఁడనని తన తండ్రి మరణించెనని, తల్లి యజ్ఞాతవాసము చేయుచున్నదని కనిపట్టఁగలిగెను. వృద్ధమాధవశర్మ యప్పుడప్పుడు తనతల్లితో మాటాడుచున్న మాటలనుబట్టి, తోడివారిలోఁ గొందఱాడు కొను గుసగుసలనుబట్టి తన చరిత్ర కొంత తెలిసికొనియుండు ననుటలో సందేహములేదు. దండనీతి, రాజ్యతంత్రము, ఆయ వ్యయముల లెక్కలు, అస్త్రవిద్యలో మెలఁకువలు, అథర్వ వేదములోని కొన్ని రహస్యములు, ప్రజారంజన పద్ధతులు, ఇత్యాదులనుగూర్చి వృద్ధమాధవశర్మ తనకు బోధించుచున్న పుడే మాధవునకుఁ దాను రాచబిడ్డఁడనను నిశ్చయముకలిగెను. చిన్ననాఁటఁ దానెన్ని ప్రశ్నలు వేసినను నిజవృత్తాంతము తల్లి గాని, మాధవశర్మగాని చెప్పరైరి.

కుశాగ్రబుద్ధియగు మాధవుఁడు పదునాఱేండ్లు వచ్చు నరికి నావులించినఁ బ్రేవులు లెక్కించుచాఁడై స్వవిషయము చాలభాగము గ్రహింపఁగలిగెను. వృద్ధమాధవశర్మ తరుణము గుఱుతించి యొకనాఁడు మాధవుని గూర్చుండఁబెట్టి సావధాన ముగా నీ విధమునఁ జెప్పెను:

'బిడ్డా! మాధవా! ఇన్నాళ్ళవఱకు నొకవిషయము నీదగ్గఱ దాఁచియుంచితిని. అది యిఁక దాఁగుటలేదు. దాఁచు కొనుటయు భావ్యముకాదు. ఆంధ్రరాజధానియగు కందార పురమును రాచవీడుగాఁ జేసికొని రాజ్యపాలనము నెఱపిన

సోమదేవ భూపాలుఁడు నీతండ్రి. పాపము, నీ వెన్నిసారులు ప్రశ్నించినను నీతల్లికాని, నేనుగాని నీ'తండ్రి' యెవరో చెప్ప మైతిమి. నిరంతరగోసేవావ్రతముచేఁ బవిత్రుఁడై, నిత్య భగవత్పూజలచేఁ బరిపూతుఁడై "సిరియాలుదేవి" పట్టమహిషి యందు నిన్నుఁగన్నాఁడు. కటకరాజగు బల్లహుఁడనుదుష్టుఁడు కందారపుఁగోఁట నాకస్మికముగా ముట్టడించి వీరశిరోమణియగు నీ తండ్రిని మడియింపఁ జేసినాఁడు. ఇప్పుడు తెలుఁగుకోటపై కటకరాజు పతాక మెగురుచున్నది. సోమదేవ భూపాలుని మంత్రి, నీతల్లియగు సిరియాలుదేవిని దుర్గమునుండి పరు లరయ కుండ నాఁటి యర్ధరాత్రమున నీ యనుమకొండకుఁ బంపించి వేసెను. నాఁటికి నీతల్లి గర్భవతియై యున్నది. నేనామె నింటఁ బెట్టుకొని కన్నకూఁతురువోలెఁ బరికించుచుఁ బురుడు వోయించితిని. ఆమె గర్భమున నీవు జన్మించితివి. తరువాతికథ చెప్ప నక్కఱలేదు.

జానకి యను మాఱుపేరితో నాయింటనున్న నీతల్లి తెలుఁగుదేశపు మహారాజ్ఞి. ఆమెయవస్థ యిటుపట్టినది. ఆమె నీమీఁద గంపెడాసపెట్టుకొని యెట్టులో గుట్టుగాఁ గాలము గడుపుచున్నది. నీవు యువకుఁడవైతివి. నీ మేధావిశేషము వలన సకలవిద్యలు తెలిసికొంటివి. ఈసందర్భమున నాగురుత్వ మొక నిమిత్తమాత్రము. శతవృద్ధుఁడనైన నేనొక్క యమృత వార్త విని తనువు చాలించవలసియున్నది. నీ తండ్రియగు సోమదేవుని సంహరించిన బల్లహుని కంఠము నుత్తరింపవల

యును. నీవు పైతృకమైన యాంధ్రరాజ్యసింహాపీఠము నధిష్ఠింపవలయును. ఇదే నా యభీష్టము."

మాధవశర్మ చెప్పుచున్న మాటలు ధీరనిశ్చలవిస్ఫారిత నయనములతో నాలించి బాలమాధవుఁడు నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను. చాలభాగము ధైర్యముతో వినఁగలిగెను. గాని చివరి కిఁక దుఃఖ మాఁపుకొనలేక పసిపిల్లవానివలె వెక్కివెక్కి యేడువ సాఁగెను. తనతండ్రి నిర్యాణముకంటె మాతృదేవి యజ్ఞాత స్థితిలోఁ బరాశ్రయమున నుండుట యాతనికి మఱియు శోక కారణమయ్యెను. మాధవశర్మకు వెనువెంటనే యేమియుఁ బ్రత్యుత్తర మీయలేకపోయెను. తన తల్లిని దర్శించినఁగాని యతని దుఃఖోద్వేగ మాఁగునట్లులేదు. అతఁడు సిరియాలు కడకు బాష్పప్లుతలోచనములతో వెళ్ళి సాష్టాంగపడెను. కన్నీళ్ళతో సిరియాలు కుమారుని శిరము నార్ద్రముచేసి లేవనెత్తి "నాయనా! ఏమి యీ యుత్తలపాటు!" అని యడిగెను.

మాధవవర్మ డగ్గుత్తికతో "అమ్మా! యిప్పటివఱకు నాకుఁ జెప్పవైతివి. కటకరాజు బల్లహుఁడు నాతండ్రిని సంహరించి, కందారదుర్గ మాక్రమించుకొనెనఁటకదా! ఇప్పుడే తాతగారు చెప్పినారు. తల్లీ! దాసీజనసహస్రపరివృతవై యంతఃపురములో సంచరించిన నీకా యిట్టి దుర్దశ! ఈ యవస్థ యంతయు నామూలముననఁగదా నీకుఁ దటస్థించినది! గర్భస్థుఁడనై యున్న నన్నుఁ గాపాడుకొనుట కెన్నియాపదలు పాలు

పడితివో! కష్టపడి కనిపెంచిన నీ ఋణము నెట్లుతీర్చుకొందును?'
అని వాపోవసాగెను.

సిరియాలు చేలచెఱఁగున బిడ్డకందోయి నొత్తి
"నాయనా! నీవు తీర్పవలసినది తల్లి ఋణము కాదు. నీకై
తపించి తపించి కనులార నీమూర్తిని గాంచనోఁచుకొనక కదన
రంగమునఁ బ్రాణములు వీడిన తండ్రిగారి యప్పుదీర్చుకొనుటకు
యత్నింపుము. అనవలంబయై యత్యంతకష్టస్థితిలో నల్లాడు నీ
తల్లిని కరుణాఘుర్ణుఁడై కాపాడి పురుడుపోయించి
పెంచుచున్న మాధవశర్మ యప్పుదీర్చుకొనుటకు యత్నిం
పుము. నీతండ్రిని మడియించి కందారదుర్గ మాక్రమించు
కొన్న దుష్టబల్లహునిఁ బొలియించి యాంధ్రరాజ్య పునస్థా
పనము చేయుటతప్ప పితృఋణ-గురుఋణములు తీర్చుకొనుటకు
వేఱొక దారిలేదు.

సర్వమునకును మాధవుఁ డున్నాఁడు. 'పద్మాక్షీదేవి'
యున్నది. పద్మాక్షీ కరుణాశీర్వాదముతో, మాధవశర్మ
మార్గదర్శిత్వముతోఁ గార్యసాధనమునకుఁ గడంగుము. కందా
రపురదుర్గాగ్రమునఁ దెనుఁగుజెండా మెఱుగుచుండఁగాఁ, బైతృ
కమైన స్వర్ణపీఠమున నీవు తీర్చియుండగాఁ గనులారఁగాంచి
యింతదాఁక బడిన దుఃఖము విస్మరించెదను. అంతకుమించి
నాకు వలసినది లేదు."

మాతృదేవి యుపదేశము నాదేశముగా భావించి
మాధవస్వఁతు దోయిలించి "అమ్మా! తాతగారి యాశీర్వాద

బలముచే, నుపదేశమహిమచే నచిరకాలములో నీయభీష్టము నెఱవేర్చి ధన్యుఁడనగుదు'' నని పలికెను. సిరియాలు పరమానందభరితహృదయముతోఁ గుమారుని శిరము మూర్కొని విజయోదర్కముగా దీవించెను.

౭

రాత్రి యొక్క త్రుటియైనను మాధవవర్మకుఁ గంటిపైఁ గునుకు లేదు. అతఁడు కందారదుర్గము నాక్రమించుకొనుటలో నుపాయములు నపాయములు, సాధకములు బాధకములు యోచించుటకు మొదలుపెట్టెను. తాను బొంగరములేని తన బలముతో నొకబలవద్విరోధిని బ్రతిఘటించుట! సైన్యము లేదు; ధనము లేదు; ఆయుధాదికములు లేవు. ఏమియు లేదు. మాధవవర్మ కున్నది బాహుశక్తి యొకటి; దేశభక్తియొకటి, ఈ రెండే. వృద్ధమాధవశర్మ యుపదేశోక్తి యా రెండింటికి మెఱుఁగు తెచ్చినది.

మాధవవర్మ కనుమకొండలోఁ బ్రాణమిచ్చు మిత్రవర్గము మాత్రమున్నది. ఆ మిత్రుల సాయముతో దండయాత్ర సాగించుటయా ! దుస్సాధమైన కార్యము తలపైఁ బెట్టుకొన్న మాధవునకుఁ గుదురుండకపోవుటలో నాశ్చర్యము లేదు.

ఎట్లో తెల్లవాఱినది. ఆ బాలవీరుఁడు మాధవశర్మ సన్నిధిని గూరుచుండి "తాతగారూ! ఇంతదనుక వ్యర్థముగాఁ గాలము గడచిపోయినది. బల్లహుని సంహరించికాని యిఁక నిద్రింప లేను. తమ యాశీర్వచనముతో ఖడ్గపాణినై వెళ్ళఁదలఁచు కొన్నా"నని పలికెను.

వృద్ధవిప్రుని కామాట యుత్సాహ కారణమయ్యెను. అతఁడు 'సరే' యన్నచో బాలమాధవుఁడు వెళ్ళి బల్లహుని నీఁగఁ బడును. ఆ క్షణమున నా రాచబిడ్డ సాహసోద్రేకము లట్టివి? దీర్ఘదర్శి రాజ్యతంత్రకోవిదుఁడునగు నావృద్ధమూర్తి మాధవవర్మ యుద్రిక్తహృదయమును శాంతపఱుచుచు నిటు లుపదేశించెను:

"బిడ్డా! సిరియాలు నిజముగా వీరమాత. జన్మాంతర సుకృతము కారణముగా నిన్ను నాయింటఁ బెంచునట్టి యదృష్టము కలిగినది. నీయెడల నా గురుత్వము నేఁడు చరితార్థమైనది. మాతృఋణము దీర్చుకొనుటకు యత్నించు నీయుద్యమము సఫలమగుఁగాక! రాజకీయరహస్యములు నీవెఱింగియుంటివి. ప్రబలుఁడైన పగవాని నెదుర్కొనునప్పు డెంతో మెలఁకువయుండవలయును. వేళ్ళుపాఱియున్న చెట్టును బుజము వెట్టి పెల్లగించుట సుకరమైన పనికాదు. తఱియరసి దండెత్తవలెనుగాని తొందరపడి యరులతోఁ బోరాటమునకు సిద్ధపడుట చేటుదెచ్చునుసుమీ! నీవు బాహుశక్తిసంపన్నుఁడవైనను, పరాక్రమవంతుఁడవైనను వయోనుభవములు తక్కువ

గలవాఁడవు. బలము — ధనము సేకరించుకొని తరుణము గుర్తించి విజయము సాధింపుము.

నాకుఁ దోఁచిన మార్గమొకటి చూపుచున్నాను. ఎటు లుండునో యోచింపుము. అనుమకొండ 'ఎఱుకదేవరాజు' పరి పాలనములో నున్నది. అతఁడు చిఱుతఱేఁడు. అల్పమైన సైన్యము కలవాఁడు. ఆతని దుర్గము సులభముగా నాక్ర మింపఁదగియుండును. ''ఇంట గెలిచి రచ్చ గెలువు'' మన్నట్లు తొలుత నా యెఱుకఱేని పనిపట్టి వాని సైన్యధనములు స్వాధీనము చేసికొని భావిరాజ్య కల్యాణసాధమునకుఁ దోరణ ముగా ననుమకొండ నాక్రమింపుము. తరువాత, కందారదుర్గా క్రమణము నల్లేరుపై బండినడక.'

జ్ఞానవయోవృద్ధుఁడైన మాధవశర్మ యుపాయోపదేశ ములు విని బాలమాధవుఁ డుప్పొంగి యెగిరిగంతువైచెను వయస్సుగడచి యనుభవము సంపాదించిన పెద్దలవలని యుప యోగమెట్టిదో యిప్పుడతని కర్థమయ్యెను. తెల్లవాఱు దాఁక బుఱ్ఱకొట్టుకొని యాలోచించినను దేలనిసమస్య నొక యఱ నిముసములో నాయన తేల్చి చెప్పఁగలిగెను. మాధవవర్మకుఁ గొంద ఱుత్సాహవంతులైన యువకులు తోడు నీడలై యున్నారు. వారందఱు పనివచ్చినచో ననిలోఁదూకి విక్రమ ప్రకటనము చేయఁగలవారు. వారి సాయముతోఁ దన బాహు స్ఫురణముతోఁ దొలుత 'నెఱుకదేవరాజు' చిఱుదుర్గము ముట్ట డించుటకు ముహూర్త నిర్ణయము చేసెను. ఎఱుకరాజు సైనిక

బలసంగ్రహణముకంటె ధన సంగ్రహణము హెచ్చుగాఁ గావించినవాఁడు.

మాధవవర్మ మిత్రవీరుల తోడుపాటుతో నొకనాఁడెఱుకతేనిపై సంగరమునకు బయలుదేఱెను. ఉడుకుర క్తపు బలముతో, యువత్వములోనున్న యుత్సాహముతో, 'నేను, నే'నని బాలవీరులందఱు మాధవవర్మను ముందిడుకొని ప్రస్థానము సాగించుచుండఁగా ననుమకొండ ప్రజావళి యాశ్చర్యముతోఁ జూచుచుండెను. అలవోకగా నాటకుఁబోయినట్లు బోవుచుండిరి కాని పోరాటమునకుఁ బోవుచున్నట్లులేదని గ్రామస్థులుని వ్వెఱపడసాగిరి.

మాధవుని నాయకత్వముతో జాతీయ యువసైనికు లెఱుకతేని దుర్గమును ముట్టడించిరి. ఆకస్మికముగా వచ్చిన యీ ముట్టడిరహస్యము యా రాజున కర్థముకాలేదు. కొంతసేపు తనకుఁగల యల్పసైన్యము సాహాయ్యముతో నెఱుకతేఁడు పోరుసల్పెను గాని మాధవవర్మ విక్రమముముందు నాతఁడు నిలఁబడలేక పరాజితుఁడై మైత్రినర్థించెను. మాధవవర్మ యెఱుకతేనికిఁ దన భావికార్యక్రమ మెఱిఁగించి యతనితోడ్పాటు కావలయునని కోరెను. అతఁడు సైన్య ధన సాహాయ్యము చేయుట కొడంబడెను. దానితో, మాధవవర్మ ముందరి యుద్యమమునకు 'నాంది' జరిగినది.

౮

అనుమకొండలోఁ బద్మాక్షీ దేవతాలయము. ఆలయ ప్రాంగణమున సిరియాలుదేవి; ఆమెప్రక్క బాలమాధవవర్మ. సిరియాలు పద్మాక్షి సమక్షమునఁ గేలుగవ మొగిచి, తన కుమారుని పక్షముగా నిట్లు ప్రార్థించెను:

'ఓ దయామయీ! పద్మాక్షీ! ఈ బాలభక్తుఁడు మాధవుఁడు నీ కటాక్షమునకై దోయిలి పట్టియున్నాఁడు. అజ్ఞాత యోగములోనున్న యీ నా యాత్మజునిపై కృపా మృతము గురిపించి పార్థుని గాపాడినట్లు కాపాడుము. పర రాజుల యేలుబడితో నలమటించుచున్న తెలుఁగు రాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొని తన తండ్రిపేరు పెంపులు నిలఁబెట్టుటకు యత్నించు నీ కుఱ్ఱనిపై దయ నెఱపుము. జగమునెల్ల నూఁగింతు నను వెఱ్ఱిసాహస మొకటితప్ప యుద్ధరంగములచొప్పు నెఱుఁ గనివాఁడు. నా కేదో కొండంతయాస కల్పించి కదనమున కరుగుచున్నాఁడు; పైబరువెల్ల నీదే తల్లీ! తండ్రిలేని యేకైక పుత్రకుఁడు వీఁడు. లేడిపరువుతో నరుగఁజూచు చున్నాఁడు. కాని, శాత్రవసింహములకు భయపడుట లేదు. స్వరాజ్య పున స్థాపనమున దీక్షితుఁడై పోవుచున్న యీ చిరంజీవినిఁ గరు ణించి నీ కృపావజ్రకవచము, నీ కటాక్షమండలము కానుకగా నిచ్చి యాశీర్వదింపుము.'

తల్లి ప్రార్థనానంతరము మాధవవర్మ పద్మాక్షికి భక్తి భావముతో ముమ్మాఱు మ్రొక్కి మౌనధ్యానము గావించెను. ముద్దుబిడ్డ నొసటిపై కుంకుమతిలకము దిద్ది సిరియాలు "విజయోఽస్తు!" అని దీవించెను.

వృద్ధమాధవశర్మ నిర్ణయించిన ముహూర్తమున మాధవవర్మ తన సంగడికాండ్రగు జోదులతో, నెఱుక దేవుండటిమి పడసిన రాణువతోఁ గందారపురదుర్గమునాక్రమించి యాంధ్ర సామ్రాజ్య పునస్థాపనమునకు బయలుదేఱెను. ఆతని ప్రస్థాన సమయమున ననుమకొండవాసులెల్ల నిండుహృదయములతో జయాశాస్యములు పలికిరి. పెద్దముత్తైదువలు శుభాక్షతలు చిలికిరి.

మాధవవర్మ సైన్యము కందారపురముఁజేరెను. కందారపురదుర్గములోఁ గటకరాజగు బల్లహుని ప్రతినిధి యుండి పాలనము సాగించుచుండెను. కోటలోని యుద్యోగులలో నెవరో కొలఁదిమంది తప్ప నందఱు నాంధ్రులే. వారికి లోలోన మాధవవర్మ దండెత్తి వచ్చుట యానందము గలిగించెను. బల్లహుని ప్రతినిధి మాధవవర్మ దండురాక కొంతముందుగా నాలించి దుర్గరక్షకుల నప్రమత్తులై యుండనియమించి కటకరాజున కీ వార్త తెలియఁజేయుట కొకనిం బంచెను.

మాధవవర్మ యగ్రగామిగానుండి కోట ముట్టడించెను. బల్లహుని సైనికులు తెలుఁగుసేనతోఁ బోరు సలిపిరి. కాని, సమధికోత్సాహములో నున్న తెలుఁగు యువకుల ముం

దుత్కల సైనికులు పలాయితులు కావలసివచ్చినది. బల్ల హుని ప్రతినిధి యకాండపాతముగా వచ్చిన యీ భండనమునకు భీతిల్లి యథాశక్తిగాఁ బ్రతిఘటించెను. తాను బంపిన వార్తవిని బల్లహుఁడు సైన్యముతో వచ్చి యెదుర్కొను నని యాసించి యెట్లో నిలఁద్రొక్కుకొని సంగరము చేయుచుండెను.

బల్లహుఁడు కటకసైనికులతో రెండవనాఁటికిఁ గందారపురము చేరుకొనెను. మాధవవర్మను ముందుగా నెదుర్కొనెను. బల్లహుఁడు కనఁబడఁగానే మాధవుఁడు నేయి పడిన నిప్పువలె మండిపడి తలపడెను. బల్లహుని దృష్టిలోఁ దొట్టతొలుత మాధవుఁ డకృతాస్త్రుఁడుగాఁ గనఁబడెను. పోరు ముదిరినకొలఁది యతని విక్రమధోరణి నవగాహనము చేసికొని బల్లహుఁడు 'ఓహో' యనుకొనెను. క్రమక్రమముగా మాధవవర్మ కరవాలపుఁ దళత్తళలతోఁ గటకరాజు కన్నులు బైరులు క్రమ్మెను.

ఈ మాధవవర్మ, కందారపురాధిపతియై చిరకాలము క్రితము తనకత్తి కెరయైన సోమదేవభూపాలుని కుమారుఁడని బల్లహుఁడు నమ్మలేకపోయెను. మాధవవర్మ క్షణక్షణ వర్ధమానమైన బలోత్సాహములతో "ఓరీ! నీతాతమూటగాఁ గందారపుఁగోటయాక్రమించితివి. ధర్మమూర్తియైననాతండ్రిని జంపి నాతల్లిని కష్టాలుపాలు చేసితివి. నిన్ను బ్రతుకనిత్తు ననుకొంటివా?" యని గర్జించి పోరుచుఁ దనచేతి నిశితహే

తితో బల్లహుని గుండెలపై బొడిచెను. ఆపోటుతోఁ గటక రాజు 'కటకటా !' యని యఱచుచు నసువులు వీడెను.

మాధవవర్మకుఁ బైతృకమైన కందారరాజ్యము స్వాధీన మాయెను. ఆతని వీరసంపదకు, బాహుపరాక్రమమునకుఁ దెలుఁగులోకమెల్ల జేజేలు వెట్టెను. ఆంధ్రరాజ్య పునస్థాపన మహోత్సవమునకు మాధవవర్మ యాదేశముతో విజయతోరణములు కట్టఁబడెను.

విజయసుందరగాత్రుఁడగు 'మాధవవర్మ' యనుమకోండకుఁ బోయి కటకరాజ రక్తముతోఁ దడసిన చేతికరవాలము మాతృదేవి పాదముల ముం దుంచి మ్రొక్కి, వృద్ధమాధవ శర్మకుఁ గృతజ్ఞతతో సాష్టాంగపడి వారి యాశీస్సులతో నానందాశ్రువులతో నభిషిక్తుఁ డయ్యెను. మాధవశర్మ సిరి యాలు దేవిని జూచి, తననిర్భరానందము నిట్లు వెల్లడించెను.

"అమ్మా! నీవు వీరమాతవైతివి. నీమూలమున నా గృహము, నాజీవితము చరితార్థము లైనవి. నీవు పడిన కష్టములకు ఫలము లభించినది. మాధవుని పరిపాలనముతోఁ దెలుఁగుదేశమున సువర్ణము పండఁగలదు. ఇది యంతయుఁ బదాంబికీవరప్రసాదము. నీభర్తయగు సోమదేవభూపాలుని గోసేవా వ్రతఫలము. ఈశతవృద్ధు మానవుని స్వరాజ్య సంస్థాప నోత్సవము చూచుటకు నోఁచుకొని యింతవఱకు జీవించి యున్నాఁడు ... మాధవవర్మా! ఆంధ్రమాతకు నీ జీవిత చరిత్ర మమృతాభిషేకము".

గోంకరాజు

విక్రమాదిత్యచక్రవర్తికి నేఁడు బొత్తిగాఁ జిత్తస్వాస్థ్యములేదు. అతఁడు కర్ణాట సామ్రాజ్యాధిపతి కావచ్చును. పశ్చిమ చాళుక్య చక్రవర్తి కావచ్చును. త్రిభువనమల్లుఁడే కావచ్చును. ఎంత యధికుఁడైన నేమి? ఒక సామంత మండలేశ్వరుఁడు తన సైనికుల నోడించి విజయలక్ష్మిని చేకొనుట కన్నులారఁ జూడవలసివచ్చినది. ఈపరిస్థితి తలఁచుకొన్న కొలఁది యతని హృదయము కలఁతపడుచున్నది; ఆలోచించిన కొలఁది కోపోద్రిక్త మగుచున్నది. క్రోధారుణితములైన యాతని కన్నులు చూచి ప్రక్కనున్న యొకమహావీరుఁడిట్లు పలికెను.

“ప్రభూ! సెలవైనచో స్వయముగా నేను సంగ్రామమునకుఁ బోయి వెలనాఁటి చోడునకు గర్వభంగము గావించి, దుర్జయ వంశస్థుల వేంగిదుర్గములాక్రమించి తెలుఁగుదేశమునఁ బశ్చిమచాళుక్య జయధ్వజములు నాఁటి వచ్చెదను”.

ఈ మాటలు విక్రమాదిత్యుని యుద్రిక్త హృదయక్షే త్రముపై నమృతవర్షమువలెఁ బడెను. అతఁడు మహాసామం తాధిపతియగు ననంతపాలదండనాథుని శక్తియుక్తు లెఱిఁగినవాఁడు. అట్టి మహావీరుఁడు తలఁచుకొన్నచో వేంగి రాజ్యాక్రమణము ఘనకార్యముకాదు. "అనంతపాలా! నీవు సైన్యములను వెంట గొనిపోయి తెలుఁగుదుర్గము లన్నియు నాక్రమించుకొని వచ్చిన తరువాత మాటాడుకొందము. ఒక దుర్జయవంశీయునిచేత మనసైనికులు పరాభూతులై వచ్చి రనఁగా మాకుఁ దలకొట్టినట్టు లున్నది. ఆలసింపక నీవు రేపే ప్రస్థానము సాగింపవలె" నని విక్రమాదిత్యుఁడు పలుకఁగా ననంతపాలుఁడు 'దేవరచిత్త' మని బయలుదేఱెను.

మఱునాఁడు కర్ణాట సేనాసాహాయ్యముతో ననంత పాలుఁడు వేంగీరాజ్యాక్రమణమునకుఁ బ్రస్థానము సాగించెను. అనంతపాలుఁడు "రణరంగరాఘవుఁ"డని పేరుగాంచిన మహే శ్వర దండనాయకుని కుమారుఁడు. అశ్వత్థామ వంటి విక్రమ సాహసోత్సాహములు కల వీరుఁడు. అనంతపాలునకు గోవిం దనాయకుఁడు, లక్ష్మణుఁడు అను నిద్దఱు మేనల్లుండ్రు కలరు. వారిరువురు 'అనియంకభీము' లని ప్రఖ్యాతబిరుదము నందిన దండనాయకులు. సర్వవిధముల వారిది మేనమామ పోలిక.

అనంతపాలుఁడు తానొక్కఁడే లోకమును గుప్పిలి గొనుటకుఁ దగిన పరాక్రమవంతుఁడు. అట్టివానికి గోవింద

లక్ష్మణుల తోడ్పాటొకటి. ఇంకఁ జెప్పుట కేమున్నది? తురగ రేఖా రేవంతులతో, సాహిణులతో, ననంతపాల దండనాయ కుఁడు వేంగీరాజ్యమును గబళించుటకుఁ బగవూని బయలు దేఱెను.

దుర్నిరీక్ష్యమైన విక్రమాదిత్య సేనావాహినియురకలు వేసికొనుచు నాంధ్రధరణిని ముంచెత్తినది. ఆసైన్యమునడచిన ప్రదేశమెల్లఁ జవుడువాఱిపోవుచుండెను. అప్రతిహతమైన యాదండు చూచి చాలమంది గుండెలు పగిలి మరణించిరి. అనంతపాలుని హుంకారముతోనే కొందఱు డిందిరి. ఇట్టి భయంకర దండయాత్ర యెన్నఁడు చూచియెఱుఁగ మని తెలుఁగుపెద్దలు నిశ్చేష్టులైరి.

అనంతపాలుని సేనలు తొట్టతొలుత 'విజయవాడకోట' ముట్టడి కుపక్రమించెను. వెలనాటిచోడరాజు వెనుక నొక సారి విక్రమాదిత్యవరూథినితో హోరాహోరిగాఁ బోరి యీ విజయవాడలోనే గెలుపు సంపాదించెను. విజయవాడ పోరా టము పశ్చిమచాళుక్యసైనికు లెవ్వరును మఱచిపోలేదు. లోలో పల విక్రమచోడునితో యుద్ధము చేయుట వారికి భీతిహేతువు. కాని, యనంతపాలుఁడు, గోవింద లక్ష్మణులు నుండగా వారి కొక యపూర్వధైర్యము కలిగెను. పొంగిన కృష్ణానదివలె విజయవాడనెల్ల విక్రమాదిత్య వాహిని ముంచియెత్తెను. వేంగి రాజుల సైన్య మనన్యలభ్యమైన యభినివేశముతో శాత్రవుల నెదుర్కొని పోరాడెను.

కొన్నాళ్ళు వారికిఁ బోరాట మావిధమున సాగినది. ఏ విజయవాడకోటసంగ్రామమున వెలనాటి చోడభూపతి మున్ను విజయలక్ష్మిని సంపాదించెనో, ఆ విజయవాడకోట సంగరములోనే, నేఁ డా చోడభూపతి యపజయము పాలుపడ వలసివచ్చెను. అనంతపాలుఁడు విజయవాడదుర్గ మాక్రమించి పశ్చిమచాళుక్య చక్రవర్తియగు విక్రమాదిత్యునిపేర జయ ధ్వజము నాఁటెను.

వేంగిరాజ్యాక్రమణ గ్రంథములోఁ దొలిప్రకరణముగా విజయవాడ ముట్టడించి యనంతపాలుఁడు దురంత పరాక్రమ ముతో, గుంటూరుమండలములోని చందవోలు దుర్గము నాక్రమింపఁబోయెను. అక్కడ వెలనాటి చోడరాజు కుమా రుఁడు గొంకభూపతి యనంతపాలు నెదుర్కొని కదనము గావించెను. గొంకభూపతి తన తండ్రిని మించిన బాహువిక్ర మము కలవాఁడు. అతఁడు సంగరాంగణమున నిలఁబడినచో నెట్టివాఁడైన శృంగభంగము నందితీరును. అచంచలమైన పట్టు దల, అఖండమైన శరలాఘవచాకచక్యము, అమోఘమైన చోళచాళుక్యప్రభుభక్తి యిన్ని సుగుణములు మూర్తిభ వించినవ్యక్తి గొంకభూపతి. చందవోలు దుర్గ సంరక్షణమున గొంకరాజు పట్టినపట్టు శ్లాఘాపాత్రమైనది. కాని, దైవ విలాసము విపరీతముగా నున్నపుడు పౌరుషము పనిచేయదు గదా !

అనంతపాలుఁడు చందవోలుకోటపై కర్ణాటపతాక మెగురవైచెను. బెజవాడ దుర్గము, చందవోలు దుర్గము తన

వశమగుటచే నింక నాతనికిఁ బట్టఁబగ్గములు లేవు. గోవింద, లక్ష్మణ దండనాయకు లిరువురు మేనమామ యుత్సాహాగ్నిని మఱింత రగిలించుచు సమరము సాగించిరి. అనంతపాలుఁడు క్రమముగా యావదాంధ్రము నాపోశనింపవచ్చు నని భావించెను. ఆ యావేశములో, నా విజయానందములో, నా సంగరోత్సాహములో ననంతపాలునకు నొకటి కాదు, రెండు కాదు తెలుఁగు దేశములోని దుర్గములు పెక్కు స్వాధీనములయినవి.

పూర్వ చాళుక్యరాజుల తొలిరాజధాని 'వేంగి' చేతఁ జిక్కినది. తూర్పుగోదావరీమండలములోని జననాథపురము (దక్షారామము) స్వాయత్తమైనది. చేబ్రోలుకోట చేతియుసిరికయైనది. ఈకోటలు స్వాధీనపఱుచుకొనుటలో ననంతపాలుని సైనికు లాయాగ్రామములకుఁ గల్పించిన నష్టము లపారములైనవి. కోటలు తొలినాఁటి స్వరూపసౌష్ఠవములను గోలుపోయి చాలభాగము కాఁడువాఱిపోయినవి. ఆంధ్రదుర్గములలో నెక్కడఁజూచినఁ గర్ణాటవైజయంతిక లెగురుచుండెను. ఆంధ్రమండలేశ్వరులందఱు కర్ణాటరాజునకుఁ గప్పముగట్టుచుఁ జేతులుకట్టుకొని నిలఁబడి జోహారు చేయవలసినవారైరి. నాఁటి విక్రమాదిత్యమహారాజు కాలములో నాంధ్ర దేశమునఁ గర్ణాటసంస్కృతి సంపర్కము ముదిరి తెలుఁగుఁదనము సన్నగిల్లుచున్న దేమో యనిపించెను.

౨

తెలుఁగుచరిత్రలో "మండలికయుగ" మొక స్వర్ణ స్తంభము వంటిదైనచో వెలనాటి నాయకు లా స్తంభముపైఁ బొదిగిన రత్నములవంటివారు. వెలనాటి నాయకులు దుర్జయ వంశీయులు. పూర్వ చాళుక్య చోళ ప్రభువులను దైవసము లుగా భావించి వారి సామంతులై విక్రమవంతులై యనితర సాధారణమైన ప్రభుసేవాసక్తిని ప్రకటించి ధన్యులైనవారు.

చాళుక్యవంశవర్ధనుఁడగు రాజరాజ నరేంద్రుని యనంతర మాతని సంతానరత్నమైన కులోత్తుంగచోళుఁడు తన రాజధానిని వేంగిదేశమునుండి యరవదేశమునకు మార్చుకొనెను. మాతామహస్థానమగు చోళధారుణికిఁ బైతృకముగా సంక్రమించిన తెలుఁగునేలకుఁ గులోత్తుంగుఁడే ప్రభువాయెను. అందులకే, యీతని నుభయకులోత్తుంగచోడుఁడని ప్రశంసించిరి.

కులోత్తుంగచక్రవర్తి యరవదేశమునుండి పెద్దయుద్యోగులను, సేనానాయకులను తెనుఁగుదేశమునకుఁ బంపుచుఁ,దన కుమారులను బ్రతినిధులుగానుంచుచుఁ బరిపాలనశ్రద్ధ చూపక పోవుటచే నాంధ్రరాజ్యముచెదరి సామంతపాలనము పాలైనది.

కులోత్తుంగ చోడచక్రవర్తికిఁ బశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తి యగు త్రిభువనమల్ల విక్రమాదిత్యునకుఁ గల వైరబీజములు

నానాఁటికిఁ బెంపొందసాగినవి. వేంగిదేశమును మిగ్రింగఁజూచు చున్న యీ కర్ణాటరాజునెడ సందేహముతోఁ దెలుఁగుదేశ మునఁ బ్రతినిధులై పాలించుచున్న తనకుమారుల కండగా నుండుటకై కొందఱు భృత్యవంశీయులకు రాజలాంఛనము లొసంగి వారిని మండలేశ్వరులనుగాఁ జేసెను. ఆ భృత్య వంశస్థులు చిరకాలమునుండి చాళుక్యరాజులకు నమ్మినబంటులు. వారెన్నఁడును దాముకొలిచెడి ప్రభువులకు ద్రోహముచేసిన వారుకారు. బలపరాక్రమములందుఁ జాళుక్య చోళరాజు లకు సమానులు.

పూర్వాంధ్రదేశమును మండలములుగా విభజించుకొని పరిపాలించిన వంశమునకు వెలనాఁటివంశ మనిపేరు. ఈవంశ మునకే దుర్జయవంశమనియుఁ బేరువచ్చినది. కన్నడరాజగు విక్రమాదిత్యుని సైన్యము విజయవాడ, చందవోలు మున్నగు తెలుఁగుదుర్గములు ముట్టడించుటకు వచ్చిన సందర్భమునఁ దమ విక్రమములను బ్రదర్శించి సంగరముచేసిన వెలనాఁటి చోడ రాజు, ఆతనికుమారుఁడగు గొంకరాజు దుర్జయవంశములో రత్నములవంటివారు.

నేఁడు చోడరాజు, గొంకరాజుకూడఁ బరాధీనస్థితిలో నుండవలసివచ్చినది. చోళ చాళుక్యప్రభువులను గొలుచుట వారికిష్టముగాని, విక్రమాదిత్యునకుఁ గ్రిందివారై యుండుట బొత్తిగా నిష్టములేదు. కాని, తెలుఁగుదేశమునకుఁ గర్ణాటరాజ పరిపాలనము తప్పనిదయ్యెను. పరరాజుల దాస్యవిముక్తికై

వెలనాంటి చోడరాజుకుమారుఁడు "గొంకరాజు" పడుచున్న శ్రమ యింత యని చెప్పనలవి గానిది.

3

విజయవాడ కారాగారమున నెవరో యిరువురు బంధితులై యుండిరి. వీరకంకణములు దాల్చెడి వారిచేతుల కినుప సంకెలలు వేయఁబడియున్నవి. వారి ముఖములలో విచారము గాని విషాదము గాని యెక్కడను గానఁబడుటలేదు. కారాగారమునఁ గట్టఁబడియున్న వారి వదనములలో నట్టి ధైర్యము, నుత్సాహము చూచినచో వింత కలిగింపకమానదు. ఆయిద్దఱిలో నొకఁడు వృద్ధుఁడు. రెండవాఁడు యువకుఁడు. పోలికలనుబట్టి ముసలివాఁడు యువకునకుఁ దండ్రివలెఁ గనిపించుచున్నాఁడు. వారిలో వారు మెల్లఁగా నిట్లు సంభాషించుకొనుచున్నారు.

వృద్ధుఁడు :—నాయనా ! మనమీ కారాగారముననుండి బయటబడు నుపాయ మేమైన నాలోచించితివా ?

యువకుఁడు:—నాన్నగారూ! ఉపాయమున కేమున్నది! ఈరాత్రివేళ నిక్కడనున్న కావలివానిని గానిచ్చి మనమీ బంధము తప్పించుకోవలయును.

వృద్ధుఁడు:—ఏమో! ఎట్లు చేయువలెనో నాకేమియుఁ దోఁచుట లేదు. చాళుక్య చోళప్రభువులయెడ ఋణవిముక్తి చేసికొనుట యీజన్మకుండునా యని సందేహించు చున్నాను.

యువకుఁడు:— నాన్నగారూ! మీరేమియు సందేహింపవలదు. ఈబంధవిముక్తియుఁ బ్రభువుల ఋణవిముక్తియునొక్క సారియే. పశ్చిమచాళుక్యుల కర్ణాట పతాక తెలుఁగు దుర్గములపై నిఁక నెగురనీయను. అనంతపాలుఁడు కాదు, గోవింద దండనాయకుఁడుకాదు, హరిబ్రహ్మదు లెవరడ్డు వచ్చినను చాళుక్య చోళపతాకము లాంధ్ర దుర్గాగ్రములపై బ్రతిష్ఠించి తీరెదను.

వృద్ధు:— నాయనా! తొందరపడకుము. ముందు మన మీ నిర్బంధమునుండి తొలఁగి బయటఁబడవలయును. తరువాత నేమి చేసినను జేయవచ్చును. విక్రమాదిత్యుఁడు చండశాసనుఁడు. సైన్యబలము గలవాఁడు. దానికిఁ దోడు రెండవయశ్వత్థామవంటియనంతపాలుఁడొకఁడు. అతని విక్రమసంపద స్మరించినచో నాకుఁ జెప్పకపోవనేల! కొంచెము వెఱపుకలుగుచుండును. ఒకటికాదు విజయవాడదుర్గము, చందవోలు కోట, జననాథపుర దుర్గము, చేబ్రోలుకోట యిన్నిటి-యొక్క సారి యాక్రమించుకోఁ గలిగె ననఁగా ననంతపాలుఁ డెంత పరాక్రమవంతుఁడో యోచింపుము. అట్టివానితో మనము

ప్రతిఘటించుట సాధారణమైన పని కాదు. చెలఁ దొలఁగి మనప్రభువు విక్రమచోళుని కలసికొని కులోత్తుంగచోడచక్రవర్తి సాహాయ్యముఁ గైకొని కార్యము సాధింపవలయును.

యువ:— నాన్నగారూ! ఈమాసము దాఁటకుండ వేంగిసామ్రాజ్యమునుండి కర్ణాటులను దఱిమివేయఁగలను మీరేమియు భయపడవలదు. సందేహపడవలదు. కర్ణాటాధిపతి విక్రమాదిత్యుఁడు మరణించిన తరువాతఁ గన్నడదేశమంతయు నేఁడ స్తవ్యస్తముగా నున్నది. అతనికుమారుఁడు భూలోకమల్లసోమేశ్వరుఁ డిప్పుడు ప్రభువైనాఁడు. క్రొత్తగా రాచఱికమునకు వచ్చియుండుటచే భూలోకమల్లుఁడు కర్ణాటదేశసంరక్షణము నందే శ్రద్ధవహించుచున్నాఁడు. అతనికిఁ దెలుఁగుదేశ మేమగుచున్నదో యన్న శ్రద్ధయున్నట్లులేదు. ఇక్కడి దుర్గములకుఁ బ్రతినిధులై పాలించుచున్న కర్ణాటదండనాయకులును "మన కేమి" యను భావముతో నేమఱుపాటుగా నుండియుందురు. ఈసమయమున స్వరాజ్య సంపాదనము మనకు దుస్సాధ్యముకాదు.

వృద్ధు:—నాయనా! నీవు "దుర్జయ"వంశస్థులు మాటాడవలసిన తీరున మాటాడితివి. చిన్నవాఁడవైనను నీకు ధైర్యసాహసములు హెచ్చు. వృద్ధుఁడనగుటచే నాకు రక్తపటిమ తగ్గి యధైర్య మావరించుటయు సహజము.

చోళచాళుక్యసామ్రాజ్యమును బునస్థాపనము చేసి మనవంశ గౌరవమును గాపాడి పితృభక్తిని వెల్లడించు బాధ్యత నీయందున్నది. కాళహస్తీశ్వరుని కరుణ నీయెడల నిండారుఁగాక!

యువ:—మన మీగండము గడచి బయటఁబడినచో నేదైనను సాధింపవచ్చును. కానిండు. ఈరాత్రియే కావలివానిని బరిమార్చి యీ కారాగారమునుండి విముక్తులము కావలయును. ఈ కర్ణాట ప్రతినిధుల కన్నులలోఁ గారము గొట్టవలయును.

వారిరువురు మఱికొంతసేపు బహురహస్యముగా నేదో మాటాడుకొనిరి. యువకుఁడు వృద్ధునిచెవిలో చివర నేదియో చెప్పి మందహాసము చేసెను. ఆయువకుని చిఱునవ్వు చూచి వృద్ధుని మొగము వికసించెను. ఇరువురు నొకరినొకరు సాభిప్రాయముగాఁ జూచుకొనిరి.

విక్రమాదిత్య చక్రవర్తి కుమారుఁడు భూలోకమల్ల సోమేశ్వరుఁడు కర్ణాటకమునకు నేఁడు ప్రభువు. విక్రమాదిత్యుని యనంతర మాతని కొక పెద్దబాధ్యత తలపైఁబడినది. తండ్రి

వెనుక నతఁడు వినోదములతోఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెడి వాఁడు; సామ్రాజ్యమందేమి జరుగుచున్నను, నాతనికొక దిగు లుండెడిదికాదు. కాని, సోమేశ్వరచక్రవర్తి రాజ్యతంత్రము లలోఁ దెలివిగలవాఁడు కాకపోలేదు. తాను ప్రభుత్వమునకు వచ్చిన తరువాతఁగాని దానిని ప్రదర్శించుట యతని కిష్టము లేకపోయెను గాఁబోలు !

భూలోకమల్ల సోమేశ్వరచక్రవర్తి యొకనాఁడుకొలువు దీర్చియుండెను. గోవింద దండనాయకుఁడు, అతని కుమారుఁడు దండాధిప లక్ష్మరాజు, సిద్ధిరాజ దండనాయకుఁడు, అతని పుత్రుఁడు కేచిమయ్య మున్నగు మహావీరులందఱు కొలువులో నుండిరి. చక్రివర్తి వారినందఱనుజూచి యిట్లు వచించెను:—

" వింటిరా ! వేంగిదేశపుఁ బరిస్థితి యెట్లుమాఱినదో ! మాతండ్రిగారు వేంగిదేశ సంరక్షణమునకై 'అనంతపాలుఁడు' మున్నగువారి నక్కడఁ బ్రతినిధులుగా నియమించినారు. అనంతపాలుఁడు మహావీరుఁడనుటలో నాకు సందేహములేదు. అతఁ డింతవఱకు బహుజాగరూకతతో వేంగిని సంరక్షించు చున్నాఁడు. కాని, వెలనాఁటి చోడరాజు, అతని కుమారుఁడు ఇమ్మడిగొంకరాజు నాలుగునాళ్ళ క్రిందట విజయవాడ కారా గారమునుండి యెట్లో తప్పించుకొని పోయిరఁట. మనచేబంధితు లైన వెలనాఁటివీరులు వారిద్దఱు తప్పించుకొని పోయిరనఁగా, రాజకీయముగా మనకది యెంతోనష్టకారణము. వారిద్దఱు గొప్ప పేరుమోసిన పరాక్రమవంతులు. వారిలో, చోడరాజు

కంటె నతనికుమారుఁడు 'గొంకరాజు' వయస్సుచేఁ జిన్నవాఁడయ్యు మహాబల పరాక్రమములు కలవాఁడు. ఆ తండ్రి కొడుకు లిరువురు విక్రమచోళుని యొద్దకుఁబోయి తెలుఁగుదుర్గములు తిరిగి యాక్రమించుకొనుటకుఁ బన్నాగములు పన్నుచుందురు. వారు ముగ్గురు కలసిచో మనము వేంగిరాజ్యముపై నాస వదలుకోవలసినదే.

ఆలోచింపఁగా, మా కొకటి తోచుచున్నది. అనంతపాలుఁడు మున్నగు మన ప్రతినిధులు వెలనాఁటి చోడులతోఁ గలసి యేదో కుట్ర పన్నుచున్నా రనిపించుచున్నది. కానిచో, విజయవాడ కారాగారమునుండి తప్పించుకొనిపోవుట కెన్ని గుండెలుండవలయును? దీనిలో, ఏదోపన్నగడ యుండితీరును.

దీనికి, మే మొక విఱుగుడు నుపయోగింపఁ దలఁచుకొంటిమి. వేంగిదేశ సంరక్షకులుగానున్న యనంతపాలాది దండనాయకులను గర్ణాటమునకురప్పించుకొనవలయును. వారికి బదులుగా మీలోఁగొందఱు తెలుఁగుదుర్గములకుఁ బ్రతినిధి పాలకులుగా వెళ్ళవలసియుండును. ఈమార్పు జరిగిచో వెలనాఁటి చోడులకుఁ దెనుఁగుకోటలు వశముకాకుండ నభేద్యములుగా నుండఁగలవు. గోవింద దండనాయకుఁడు, దండాధిప లక్ష్మరాజు, సిద్ధిరాజు దండనాయకుఁడు, కేచిమయ్య, వీరు నలుగురు వేంగిదేశమున కేఁగి దుర్గసంరక్షణము చేయవలయు నని యాదేశించుచున్నాము. అనంతపాలాదులు వేంగినివిడిచి స్వదేశమునకుఁ దిరిగివచ్చునట్లుగా నాజ్ఞాపత్రములు పంపించె

దము. అప్రమత్తులై యానలువురును దెలుఁగుకోటలు కాపాడి వెలనాటిచోడుల తంత్రములను బ్రతిఘటించు చుండవలసి యున్నది.”

భూలోకమల్ల చక్రవర్తి యాజ్ఞకు గోవింద దండనాయకాదులు నలువురు తలలొగ్గిరి. సముచితమైన సైన్యమును వెంటఁగొని వారు మఱునాఁడే వేంగీదేశమునకుఁ బయనమైరి. అనంతపాలాదుల ప్రాతినిధ్యమునకుఁ దెలుఁగునాఁట నీఁక స్వస్తి చెప్పఁబడెను.

క్రీస్తుశకము ౧౧౨౬ సంవత్సరమున పశ్చిమ చాళుక్య సార్వభౌముఁడు విక్రమాదిత్యుఁడు స్వర్గస్థుఁడయ్యెను. అది మొదలు విక్రమచోడ చక్రవర్తికిఁ గొంత మనశ్శాంతి యేర్పడెను. పశ్చిమ చాళుక్యరాజగు విక్రమాదిత్యుఁడు సామాన్యుఁడు కాఁడు. ఆతని కాలములోఁ బరాధీనమైన తెలుఁగు దుర్గములను స్వాధీనము చేసికొనుట యెవ్వరితరమును గాక పోయినది.

కాళహస్తీశ్వరుని సన్నిధానమున నొకనాఁడు విక్రమచోడచక్రవర్తియు, వెలనాఁటి చోడరాజు, ఆతని కుమారుఁడు

గొంకనరేంద్రుఁడును సమావేశపడిరి. వారి ముఖ్యరముఖము లందు నవ్యక్తముగా నొక సంతోషతరంగము పొంగి ప్రవహించుచున్నటు లుండెను. వారు ముఖ్యరు నీశ్వరసాక్షిగా నేదో ప్రతిజ్ఞ చేసికొనుట కచ్చటఁగూడియుందురని తెలియుచున్నది. విక్రమ చోడచక్రవర్తి ప్రతిదినము కాళహస్తీశ్వరుని సందర్శించి పోవుచుండును. ఈనాఁడుకూడ యెప్పటివలెనే యీశ్వరసందర్శనమున కామహారాజు విచ్చేసెను. అతనివెంట మఱియిద్దరు క్రొత్తవారుండిరి. వారెవరో తెలిసికొందమను నూహ యక్కడివారికిఁ గలుగలేదు. మహారాజు గుడిలోనికి వెళ్ళివచ్చిన తరువాతఁగాని యితరభక్తులు, యాత్రికులు వెళ్ళుటకు వీలులేదు. ఈనాఁడు విక్రమచోడచక్రవర్తి యొక జామునేపు దేవసన్నిధిలో నుండిపోయెను. అర్చకులకు, వచ్చిన భక్తులకు నిది యాశ్చర్యముగా నుండెను.

కాళహస్తీశ్వరారాధన మయినతరువాత, ముఖమండపముపైఁ గూరుచుండి విక్రమచోడచక్రవర్తి వెలనాఁటి చోడుని, గొంకరాజును జూచి యిట్లు పలికెను: "ఈశ్వర కరుణచే మీరు పశ్చిమచాళుక్యుల చెఱనుండి బయటఁబడి వచ్చితిరి. విజయవాడ కారాగారమునుండి మీరెట్లు తప్పించుకొనివచ్చితిరో, మిక్కిలి యాశ్చర్యముగా నున్నది. మీతండ్రికొడుకు లిరువురు మూడెడల, తెలుఁగుదేశమునెడల నపార గౌరవాదరములు కలవారు. వీరాధివీరుఁడైన యనంతపాలుని

బారినుండి తొలగించుట సాధారణకార్యము కాదు. ప్రకృతము మన కర్తవ్య మేమి యాలోచించితిరి ?''

గొంకరాజు వినయవినమితశిరస్కుఁడై మహారాజుతో నిట్లు పలికెను:

''ప్రభూ! అనంతపాలుని బుట్టలోఁబెట్టుకొంటిమి. చెఱ నుండి యెట్లు బయటఁబడితిమో యీగాథయంతయు మనవిచేసి విసిగింపను. ఇప్పుడు భావికార్యక్రమమునుగూర్చి యోచింపవలెను. అనంతపాలాది ప్రతినిధులపై పశ్చిమచాళుక్య చక్రవర్తి యగు భూలోకమల్లునకు విశ్వాసము పూర్తిగాఁ బోయినదని విన్నాను. మేము కారాగారమునుండి తప్పించుకొనిపోవుటలో ననంతపాలుని ప్రమత్తత కారణమైయుండు నని భూలోకమల్లుఁడు భావించి యాంధ్రదుర్గ రక్షణకై క్రొత్తవారిని గొందఱిని కర్ణాటమునుండి పంపుచున్నాఁడనియు, ననంతపాలాదులను దిరిగి కన్నడదేశము వచ్చివేయవలె నని యాజ్ఞాపించెననియు నిన్ననే తెలిసికొంటిని. ఇంక మన ప్రయత్నము సఫలమైనట్లే. సందేహము లేదు. ఇపుడు కన్నడమునుండి వచ్చువారందఱును క్రొత్తవారు. వారికిక్కడ దుర్గముల లోఁతుపాతులు తెలియవు. అనంతపాలుఁడు భూలోకమల్లచక్రవర్తియెడలఁ గసితో నుండును. తన ప్రాతినిధ్యము బాగుగాలేదని చక్రవర్తి యాక్షేపించుటయే దీనికిఁ గారణము. ఈసందర్భమున వేంగిరాజ్యాక్రమణము మనకు సుకరము. కావున నాకస్మికముగా దుర్గములనాక్రమించుటకుఁ

ప్రయత్నము చేసెదను. యథార్థమైన ప్రభుభక్తి కలవాఁడనై నచోఁ గన్నడపతాకపంక్తికి తెలుఁగురాజ్యమున నాంధ్రజయ ధ్వజము నెలకొల్పఁగలవాఁడను. ప్రభువుల యానతికి, నాశీస్సులకు నంజలిపట్టుచున్నాను."

గొంకమయ్య యాలోచనమునకు విక్రమచోడుని హృదయ మానందభరితమయ్యెను. గొంకమయ్య తండ్రి వెలనాఁటిచోడరాజు యువకునివలె యుద్ధోత్సాహమును బ్రదర్శించెను.

౬

గొంకరాజు నాయకత్వముతోఁ బశ్చిమచాళుక్యరాజుల పారతంత్ర్యమునుండి తెలుఁగుదేశమును విడిపింపఁజేయుటకు సర్వప్రయత్నములుజరిగెను. వెలనాఁటిదుర్జయవంశీయులందఱు నవనవోత్సాహములతో యుద్ధరంగములకు దూకిరి. గొంకరాజు మేనమామ పండయ్య, బావమఱఁది గొంకయ్య మున్నగువారు బెబ్బులులవలె రణరంగమునఁ బ్రవేశించిరి. దుర్జయ వంశీయుల సేనావాహిని వేంగిదేశము నలుగడలను ముంచి యెత్తెను.

గొంకరాజు ఖడ్గపాణియై యెల్లయెడలఁ దానే కనిపించుచుఁ దన సైనికులను బురికొల్పుచు వేసవిసూర్యునివలె

వెలుఁగుచుండెను. పశ్చిమచాళుక్య మంత్రులు, దండనాయకులు గుమిగూడి దుర్జయుల నెదుర్కొనుటలో నెత్తులువేసికొని తమ సేనలను వ్యూహములుగాఁ బన్నుచుండిరి. కళింగరాజులు పశ్చిమచాళుక్యులకుఁ దోడుగా వచ్చిరి. కర్ణాటరాజసేన మహాసముద్రమువలె భయంకరముగా నుండెను.

గోదావరీతీరమునఁ గర్ణాటసేనలకు, దుర్జయసేనలకు దారుణమైన ప్రతిఘటనము జరిగెను. కళింగవాహిని తోడ్పాటుతోఁ గర్ణాటకసేనల విజృంభణమునకుఁ బట్టఁబగ్గములు లేవు. దుర్జయసేనలు శక్తికొలఁది శాత్రవుల నెదుర్కొని కదనరంగమున విహారము చేయుచుండెను. గొంకరాజు పార్థునివలె యుద్ధముగావించుచుండఁగాఁ గర్ణాటవీరులకు గుండెబెదురుగా నుండెను. తన 'దుర్జయ' సేనలు శత్రువాహినిచే సంహరింపఁబడి పలుచవడిపోవుచున్నను 'గొంకమయ్య' యధైర్యపడక ద్విగుణీకృతోత్సాహముతోఁ బ్రళయరుద్రునివలెఁబోరాటము సాగించుచుండెను. గొంకమయ్య వాఁడిఖడ్గమున కెరయై యెందఱో మహావీరులు వీరస్వర్గ మలంకరించిరి. గొంకరాజు హుంకారము విని గుండెలు పగిలి యెందఱో కర్ణాటవీరులు ప్రాణములు గోల్పోయిరి. అచంచలమైన మాతృదేశభక్తితో, అవ్యాజమైన చాళుక్యచోళప్రభుభక్తితో, అమోఘమైన బాహుశక్తితో యుద్ధరంగమునఁ గాలునివోలె విజృంభించిన 'గొంకమయ్య' రణనైపుణ్యమును జూచి యుభయపక్షముల వారు నివ్వెఱపడుచుండిరి. 'గొంకమయ్య' లో నిట్టి యద్భుత

యుద్ధకుశలత దాఁగియున్నదని కర్ణాటవీరు లెవ్వరును దలంచి యుండలేదు.

'గొంకరాజు' నెదుర్కొని గోవిందదండనాయకుఁడు, లక్ష్మణదండనాయకుఁడు, కేచిమయ్య మున్నగు కర్ణాటకవీరులు పోరుసలుపుచుండిరి. తనకుఁ దోడ్పాటుగాఁ జెప్పఁదగినవీరుఁ డెవ్వఁడును లేకున్నను 'గొంకరాజు' నిశ్శంకసాహసోత్సాహ ములతోఁ గర్ణాటకవీరత్రియమును దానొక్కఁడే ప్రతిఘటించెను. అపూర్వము నమోఘమునైన గొంకమయ్య సమర చాతురికి శాత్రవులు చెల్లాచెదరగుచుండిరి. కళింగసేనలు కకావికలగుచుండెను.

గోవిందదండనాయకుఁడు, లక్ష్మణదండాధిపతి, కేచి మయ్య—ఈముప్వురు మహావీరులును గొంకరాజు విక్రమా టోపమునకుఁ దాళలేకపోయిరి. వయస్సులో గొంకరాజు కర్ణాటవీరత్రియముకంటెఁ దక్కువవాఁడేకాని, పరాక్రమ ములో వారిని మించినవాఁడు. సైంధవవధనాఁడు పార్థుఁడు చూపిన విక్రమక్రమము నేఁడు గొంకరాజు ప్రదర్శించు చుండెనా! యనిపించినది. గోవిందదండనాయకాదులు ముప్వు రును గొంకరాజు ముందు నిలఁబడి తలపడుటకు సమర్థులు గాక పరాజితులై పలాయితులైరి.

కర్ణాటసేనాశోణితముచేఁ దడిసిన గొంకరాజు విజయ ఖడ్గమున కింక విశ్రాంతి లభించెను. పశ్చిమచాళుక్యుల పతా

కములుపోయి, చోళచాళుక్యవైజయంతికలు వేంగి దేశదుర్గములపై నెగురఁజొచ్చినవి. పర్యాక్రాంతములైన విజయవాడ, చందవోలు, జననాథపురము, చేబ్రోలు, వేంగి మున్నగు కోట లాంధ్రమాతృస్తవగీతములతోఁ బ్రతిధ్వనించినవి. ఎక్కడ విన్నను 'గొంకరాజ' పరాక్రమశ్లాఘావాక్యములే. ఎక్కడ నాలించినను వెలనాఁటిదుర్జయుల ప్రభుభక్తిప్రశంసలే. వెలనాఁటిచోళుని కడుపు నేఁటికి ఫలించినది. గొంకరాజు కోరిక నేఁటికి సఫలమైనది. తెలుఁగువారి వాంఛితము నేఁటి కీడేరినది. పశ్చిమచాళుక్యాధికారము నేఁటితో సమాప్తమైనది.

విజయలక్ష్మీవిరాజమానుఁడగు 'గొంకరాజు' చాళుక్యచోళచక్రవర్తియగు కులోత్తుంగచోడుని దర్శించుటకు బయలుదేఱెను. ఆహా! దుర్జయవంశీయుల ప్రభుభక్తి యెంత టిదో యరయుఁడు! తాను గర్ణాటసైన్యమును జెండాడి శాత్రవుల శిబిరములనుండి కొల్లగొట్టిన ధనకనకరాసులను, రథగజతురగాదులను వెంటఁబెట్టుకొని వెళ్ళి గొంకరాజు కులోత్తుంగచక్రవర్తి కుపాయనముగా నర్పించి, యిట్లు మనవి చేసికొనెను.

"ప్రభూ! ఈకానుకలన్నియు దేవరవారివి. తమ యాశీర్బలమువలనఁ గర్ణాటపతాకలను బెఱికి వేంగిదుర్గములపై చోళచాళుక్యపతాకలను బ్రతిష్ఠించి వచ్చితిని. గోవింద దండనాయకాదులగు కర్ణాటవీరశిరోమణులందఱుఁ దమ

విధేయుని ఖడ్గధారకు బెదరి చెదరి పాఱిపోయినారు. నేఁటితోఁ ప్రభువుల ఋణమునుండి విముక్తుఁడ నగుచున్నాను. ఆంధ్ర రాజ్యము స్వాధీనము చేసికొని ప్రభువుల కర్పించి ధన్యుఁడ నగుచున్నాను. ఇంతకంటె నాకేమియు నక్కఱలేదు. దుర్జయ వంశము ప్రభుసేవాపరాయణ మైనదని యీసంఘటనము చాటినచో నాకదే పదివేలు."

గొంకరాజు సేవాధర్మమునకుఁ గులోత్తుంగచక్రవర్తి యాశ్చర్యపడి, యానందభరితుఁడై నిండుకొలువులో నాతని నభినందించి యిట్లు వచించెను:

"గొంకరాజా! చాళుక్యచోళ గౌరవమునుగాపాడినవీర మూర్ధన్యుఁడవు నీవు. నీ వీరత్వ మెంత శ్లాఘాపాత్రమో నీసౌజన్యమంత ప్రశంసాయోగ్యమైనది. వేంగిరాజ్యములోని దుర్గముల నన్నిటిని గర్ణాటుల బారినుండి తప్పించిన నీ పరాక్రమము హృదయపూర్వకముగా నభినందించుచున్నాను. "దుర్జయవంశీయులు" మాయెడల భక్తివిశ్వాసములుకలవారు. నీ వా వంశమునకు రత్నమువంటివాఁడవు. వెలనాఁటి చోడ రాజు నీవంటి పుత్రునిగని ధన్యుఁడయ్యెను. యావదాంధ్రమును నద్వితీయవిక్రమముతో నాక్రమించుకొంటివి. నీవు తెలుఁగు రాజ్యమును మాకర్పణచేయవలసిన యవసరము వాస్తవము నకు లేదు. కాని నీకుఁగల ప్రభుభక్తిని బురస్కరించుకొని యారాజ్యము నాకర్పించుటకు వచ్చియుంటివి. నీ సేవా ధర్మము తెలుఁగుదేశచరిత్రలోసువర్ణాక్షరములతో ముద్రింప

దగినదికాని సాధారణ మైనదికాదు. ఇట్టి యమోఘ విజయ గౌరవమును ప్రభువునకు దారవోయఁ దలఁచుకొన్న నీ నిష్కామరాజభక్తి యద్వితీయమైనది. చాళుక్యచోళసామ్రా జ్యము మీ "వెలనాఁటి దుర్జయవంశము" నెన్నఁటికి విస్మరింపఁ జాలదు. నీ భుజబలముతో నార్జించిన యాంధ్రరాజ్యమునకు నిన్నుఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ జేయుచున్నాను. సర్వాధికారములతో దానిని బరిపాలించుకొనుము."

కులోత్తుంగ చోడచక్రవర్తి గొంకరాజు నాశీర్వదించి వేంగిరాజ్యాధిపతిగాఁ బట్టముగట్టెను. ఆసందర్భమున వైతాళి కులు గొంకరాజు నీవిధముగాఁ గైవారముచేసిరి.

"చలమర్తిగండ, వీరమహేశ్వర, చాళుక్యరాజ్యభవన మూలస్తంభ, క్రీడాలోడిత గౌడకుంతల కుభ్యత్సేనార్ణవ, శివపాదశేఖర, వేంగి విషయషోడశ సహస్రావనీవల్లభ, శంకర కింకర, గొంకనరేంద్ర జయ విజయీభవ! జయవిజయీభవ!"

గొంకనరేంద్రుఁడు కులోత్తుంగునకు వినమ్రుడై మ్రొక్కి సెలవుఁ గైకొని తెలుఁగుదేశమునకు విచ్చేసి ధనదుపురమను నామాంతరముగల "చందవోలు" రాజధానిగాఁ బ్రాగాంధ్ర దేశమును క్రీస్తుశకము ౧౧౩౨ సం॥ నుండి ౧౧౬౨ సం॥ వఱకుఁ బరిపాలనము గావించెను. "మండలికయుగము"న గొంకరాజునకు సాటియైన పరాక్రమవంతుఁడు, ప్రభుభక్తి భరితుఁడు మఱియొకఁడు లేఁడనుట యతిశయోక్తికాదు.

అన్నమయ్య

కడప మండలములోని తాళ్లపాక గ్రామములో 'తాళ్లపాక' వారి కుటుంబములు నాలుగైదు కలవు. తాళ్లపాకవారు నందవరీక స్మార్త విప్రకుటుంబమునకుఁ జెందినవారు. వారందఱు సదాచార పరాయణులు, సత్యవాక్య పరిపాలకులు. ఒకరికింత యాతిథ్యమిచ్చుటకుఁ దాము తృప్తిగా భుజించుటకుఁ దగినసంపత్తి కలవారు. 'తాళ్లపాక'లో అన్నమయ్య యను వ్యక్తిపేరు విన్నవారు పెక్కుమందియుండరు. అన్నమయ్య పదునాఱు సంవత్సరముల వయస్సువచ్చువఱకుఁ జదువు సంధ్యలతో సంబంధములేక మందునివలెఁ దిరుగుచుండెడివాఁడు. 'రఘువంశము' చంకనుబెట్టుకొని గురువుగారి యింటికి వెళ్ళి వచ్చుటయేతప్ప నతనికొక యక్షరమైనను వచ్చునట్లులేదని గ్రామస్థులు పరిహసించుచుండెడివారు.

అన్నమయ్య చిన్ననాఁటినుండియుఁ బరిహాసములకు లెక్కసేయని స్వభావముకలవాఁడు. ముఖముమీఁద నాడి పోసినను దుడిచివేసికొను చిత్తవృత్తి యతనికి వెన్నతోఁ

బెట్టినది. కాని, యూరిలో నొకరిద్దఱకుఁదప్ప నతనిలో నంత ర్గతముగానున్న యున్నతభావమును గ్రహించినవారు లేరు. అన్నమయ్య జడబుద్ధియనియు, వెఱ్ఱివాఁడనియుఁ గొందఱు పరిహాసము చేయుచుండుట విన్నప్పు డాతని తలిదండ్రులకుఁ జాల దిగులుగా నుండెడిది. తన్నుఁ బరిహసించువారిని జూచి 'యన్నమయ్య' చిఱునవ్వు నవ్వుకొని పోవుచుండువాఁడు.

అన్నమయ్య పసితనమునుండియు నేకాంతమునఁ గూర్చుండుట కలవాటుపడెను. అతనికి సంఘములోఁ గూర్చుం డుటకాని, లేనిపోని మాటలతోఁ గాలక్షేపము చేయుటకాని కిట్టదు. తానొక్కఁడు నేతోఁటలోనికో, యే దొడ్డిలోనికో పోయి తనలోఁదాను కూనిరాగములు తీసికొనుచుండువాఁడు. అతని యీ యేకాంతస్థితిని జూచిన యజ్ఞులుకొందఱు 'పిచ్చి వాఁ'డని పరిహాసము చేయుచుందురు.

అన్నమయ్య పూర్ణచంద్రునివలె షోడశవర్షవయస్కుఁ డయ్యెను. ఇప్పుడిప్పుడే యతని కన్నులలో వెనుక లేని యుజ్జ్వ లత్వము నరసి పెద్దలు కొంద ఱాశ్చర్యపడుచుండిరి. అన్న మయ్య శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి భక్తుఁడు. ఆతఁడు ప్రభా తమున నిద్రనుండి మేలుకాంచినతోడనే మధురమైన కంఠ స్వరముతో వేంకటేశ్వరస్వామిపైఁ గీర్తన లేవో పాడుకొను చుండును. ఆ కీర్తన లాతఁడు స్వయముగా రచించినవేకాని, యితరకవి యెవ్వఁడును రచించినవికావు. ఈవిషయము గ్రామ

స్థులలోఁ బెక్కుమందికిఁ దెలియదు. ఎవరో వ్రాసినపాటలు 'అన్నమయ్య' పాడుకొనుచుండెనని వారిభావము.

ఒకనాఁటి సుప్రభాతమున నన్నమయ్య యీక్రింది పాట పాడుకొనుచుండెను:—

'పొలయలుక నిద్దురలు భోగించ ధారకొంటి
వలర వడిమేల్కొనవె—అఖిలేశ్వరా!
తరుణిమై నపుడె పరితాపసూర్యుఁడు వొడిచె
వరుసఁ జెవికన్నుఁగలువలు మొగిచెను
మరుని సాయకపుఁదామరలు వడివికసించె
కరుణతో మేల్కొనవె కమలేశ్వరా!
కాంత నిట్టూర్పులను గాలియును నగ్నియును
వంత చెమటల్లవాన వరుణుండును
వింతలుగ నిన్ను సేవింతుమని యున్నారు
పంతమున మేల్కొనవె పరమేశ్వరా!'

* * *

"తాళ్లపాక" పీథివెంటఁబోవుచు నొక బాటసారి యీ పాటవిని యాఁగి నిశ్చేష్టుఁడై సాంతముగాఁ గీర్తనమాలించెను. ఆ బాటసారి సాధారణుఁడుకాఁడు. సాళువ నరసింహరాయల మిత్త్రుఁడైన యొక భూస్వామి. అతఁడు చదువుకొన్నవాఁడు. వేంకటేశ్వర పదారాధన తత్పరుఁడు. శ్రుతిపేయమైన వేంకటేశ్వర ప్రభాతగీతము చెవినిబడఁగనే యతఁడు పరవశుఁడై ముందునకు సాగలేగపోయెను. ఈపాటగాఁడెవఁడో తెలిసి

కొందమను జిజ్ఞాస యతని కుదయించెను. వెంటనే 'అన్నమయ్య' యున్న చోటికి వెళ్లిచూచెను.

అన్నమయ్య వీధియరుగుపై గూరుచుండి భక్తివిమీలితలోచనుఁడై "కడగి మేల్కొనవె వేంకటరమణుఁడ!" యని పాడుచుఁ బది నిముసములకుఁ గన్నులు తెఱచి చూచెను. చూచినతోడనే చేతులుజోడించి నిలఁబడియున్న యొకనూతన పురుషుఁడతనికి గోచరించెను. అన్నమయ్యకు వేంకటేశ్వర సాక్షాత్కార మైనంత యానందము కలిగెను. అతఁడు వెంటనే "మహానుభావా! దయచేయుఁ"డని క్రొత్తపురుషు నాహ్వానించెను. ఆ బాటసారి వినయ వినమిత గాత్రుఁడై యన్నమయ్యకు నమస్కరించి యిట్లు పలికెను.

"తమరెవరో మహాభక్తులుగా, గాయకోత్తములుగా నున్నారు. పేరు తెలిసికొనుటకు వేడుకపడుచున్నాను."

"అయ్యా! నేను వేంకటేశ్వర శ్రీ చరణరేణువను. నా పేరు 'అన్నమయ్య' యందురు. తమరెక్కడనుండి రాక?"

"నేను సాళువనరసింహరాయలవారి బాల్యమిత్రుఁడను. 'విద్యానగరము'నకు, మామిత్రుని రాజకీయ కార్య సందర్భముతో వెళ్లుచున్నాను. ఈత్రోవ వెంటఁ బోవుచుఁ దమ సంకీర్తనము విని యాఁగిపోయితిని. నాజన్మము ధన్యమైనది. వేంకటేశ్వరపదభక్తులగు నరసింహరాయలవారు తమ సంకీర్తనము విన్నచో నెంత పొంగిపోవుదురో యనుకొనుచున్నాను.

కొలఁదినాళ్ళలో నరసింహరాయలవారు తమ దర్శనార్థము విచ్చేయుదురు. వారి మహోద్యమమునకుఁ దమ యాశీర్వాదము, సహకారము కావలసియున్నవి.''

౭

సాళువ నరసింహరాయలు విద్యానగర సామ్రాజ్యమునకుఁ జక్రవర్తియయ్యెను. శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి నిత్యసేవలకు ఫలముగాఁ దాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుల యాశీర్బలముతో బహుప్రయత్నముమీఁద సామ్రాజ్యమును సంపాదించిన శ్రీ నరసింహరాయలను నాంధ్రప్రజలందఱు శ్లాఘించుచుండిరి. నరసింహరాయలకు నన్నమాచార్యులపై నపారమైన భక్తి. ఆతని పరిచయము లభించినప్పటినుండియు నరసింహరాయలకు వేంకటేశ్వర పద పద్మారాధనాసక్తి యభివృద్ధి కాఁ దొడఁగెను. భగవదనుగ్రహము వలనఁ దనకు సామ్రాజ్యాధిపత్యము లభించినదనియు, ఆలాభమునకుఁ గారణము 'అన్నమయ్య' సాహచర్యమే యనియు నరసింహరాయలకు సంపూర్ణవిశ్వాసము కలదు.

రాయలు భక్తిగౌరవములతో 'నన్నమయ్య'ను నందలము నెక్కించెను. అసాధారణ భోగభాగ్యములతో నలరింపఁ

జేసెను. ఒక్క క్షణమైనను 'రాయలు' అన్నమాచార్యుని యెడఁబాటు సహించెడివాఁడు కాఁడు అన్నమయ్య మధుర మైన కంఠమెత్తి వేంకటేశ్వరునిపై రచించిన సంకీర్తనములు పాడునపుడు 'రాయలు' విని పరవశుఁడై పోవును.

ఒకనాఁడు నరసింహారాయల కోరికపైఁ దాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు భక్తిభరిత హృదయుఁడై యిట్లు పాడు చుండెను.

"ఏమొకో చిగురుటధరమున ఎడనెడఁ గస్తురి నిండెను
భామిని విభునకు వ్రాసిన పత్రిక కాదుగదా!"

"నాదనామక్రియ" రాగము నాలపించి యీపల్లవి నందుకొనుసరికి సాళువ నరసింహారాయ లానందము పట్టలేక పోయెను. ఆచక్రవర్తి యెంత దైవభక్తికలవాఁడో, అంత శృంగారరసాసక్తి కలవాఁడు. అన్నమయ్య పాట పూర్తియై నది. నరసింహారాయలు "అన్నమాచార్యా ! తమ శృంగార సంకీర్తనములు వినుట కెంతో యింపుగా నుండును. శ్రీవేంక టేశ్వరస్వామివారిపై పాడిన యీ సంకీర్తనముల వంటివి 'విద్యానగరచక్రవర్తి'ని గూర్చి కూడ రచించి పాడినచో విన వలయునను కుతూహలము కల"దనెను.

చక్రవర్తిమాటవిని 'అన్నమయ్య' తొలుత నాశ్చర్య పడి, కొంతసేపున కసహ్యపడి యిట్లుపలికెను:

"మహారాజా! తమనోటినుండి యిట్టిమాట వెడలునని నేనె [illegible] భావింపలేదు. పరమేశ్వరుఁడైన వేంకటరమణుని

శృంగారమును వర్ణించువాఁ డనుగాని, మానవుల తుచ్ఛశృం గారములు వర్ణించు కవినిగాను నేను. మీయభిలాష నావలన నెఱవేఱదు. క్షమింపుఁడు.''

అన్నమయ్య పలికిన పలుకులు చక్రవర్తి గుండెకు ములుకులవలెఁ దాఁకెను. అన్నమాచార్యులకుఁ దాను బ్రహ్మరథముపట్టి, యతనికి ధనకనకవస్తువాహనాదు లొసఁగి, యసామాన్యగౌరవము చేయుచున్నాఁడు. చక్రవర్తి యాదేశమును గాదనుట కెన్నిగుండె లుండవలెను? అన్నమయ్యకు వేంకటేశ్వరునిమీఁదఁదప్ప మానవమాత్రునిమీఁద లక్ష్యము లేదు. అతనికి మహారాజాధిరాజు—సామాన్య మానవుఁడు నను భేద మంతకంటెను లేదు. నరసింహారాయలపై నన్న మయ్యకుఁ గల గౌరవ మాచక్రవర్తి దైవభక్తిని బురస్క రించుకొని వచ్చినదికాని యన్యముకాదు. చక్రవర్తి నేఁడు తన్నుఁగోరిన కోరిక మిక్కిలి క్షుద్రమైనది. దేవతా శృంగార మును వర్ణించుకొను భక్తుఁడు మానవ శృంగారము నెన్నఁ డైన వర్ణించుటకు వేడుకపడునా?

శృంగారగానపరవశుఁడైన నరసింహారాయల కాక్షణ మున నాలోచనమే లేదు. కర్మవశమున నతని నోరు జాఱినది. అన్నమయ్య తృణప్రాయముగాఁ దన యాదేశమును ధిక్క రించివైచెను. చక్రవర్తి కోపము పట్టలేక 'అన్నమయ్యను శృంఖలాబద్ధునిజేసి ఖైదులోఁ బడవేయుఁ'డని సేవకుల కాజ్ఞా

పించెను. చిదానందమూర్తియగు అన్నమాచార్యులు నర సింహరాయల యవివేకమునకు నవ్వుకొని, సేవకులు వేయు సంకెళ్ళకుఁ జేతులిచ్చెను.

3

నిన్నగాక మొన్న విద్యానగరములోఁ గారాగార బంధితుఁడైన అన్నమాచార్యులు నేఁడు 'తాళ్ళపాక'లోని స్వగృహమునఁ గూర్చుండియుండుట కందఱు నాశ్చర్యపోయిరి. సాళువ నరసింహరాయలు తనకిచ్చిన దివ్యసౌధము, వస్తువాహనాదులు, సమస్తము విడిచి నిర్విచారపురుషుఁడై 'యన్నమయ్య' తన యింటియరుఁగుమీఁదఁ గూర్చుండి దివ్యసంకీర్తనము చేసికొనుచుండెను.' తిరుపతివేంకటేశ్వరుని కరుణాకటాక్షమునకు లక్ష్యభూతుఁడగు నన్నమాచార్యునకు విద్యానగర చక్రవర్తి వేయించిన యినుపసంకెలలు కనకకంకణములైనవి. కారాగారము పూజామందిరమైనది. బంధితుఁడైన తరువాత విముక్తికొఱకు నా మహాభక్తుఁడు పాడిన పాటలకుఁ గరఁగి తిరుపతివేంకటేశ్వరుఁ డన్నమయ్యను బంధముక్తిని గావించెను. వెంటనే యతఁడు విద్యానగరమున నుండుట కిష్టపడక 'తాళ్ళపాక' చేరుకొనెను.

అన్నమయ్య విచిత్రముగా బంధముక్తుఁడైన వార్త చక్రవర్తికిఁ దెలిసి, యతఁడు తన తొందరపాటునకుఁ బశ్చాత్తాపపడి ప్రాయశ్చిత్తముగా నా భక్తశిరోమణి చరణములపైఁ బడుటకుఁ 'తాళ్ళపాక' గ్రామమునకుఁ బ్రయాణించెను. విద్యానగరచక్రవర్తి వచ్చునప్పటికి 'అన్నమయ్య' సుఖశయ్యలో గోవిందరాజస్వామిని గూర్చి యిట్లు పాడుకొనుచుండెను.

ఉప్పడము కావయ్యా – ఉయ్యాల మంచముమీఁద
గొప్పగొప్పకన్నుల గోవిందరాజా !
పవ్వళించే వీడ వచ్చి – పాయనీ యలవెల్ల
ముప్పంక మేనితోడ ముచ్చటదీర
నవ్వేడి శ్రీపతిచూపు నాటిన చిత్తపు మేన
గ్రుప్పని కలువదండై – గోవిందరాజా !
నిద్దురించే వీడవచ్చి నిలుచున్న యలపెల్ల
పొద్దుపొద్దునకుదీర భోగీంద్రుపై
ఇద్దఱు సతులు నీకు నేచిన తాళగతుల
గ్రుద్దేటి పాదములతో గోవిందరాజా !
మెండుగ మేలుకొంటివి–మించిన కౌఁగిటితోన
కొండుకపాయపుసిరి కోపించగా
ఉండవయ్యా సుఖలీల నుడివోని ప్రియముతో
కొండల కోనేటిరాయ గోవిందరాజా !

* * *

నేనొకండ లేకుండితే నీకృపకుఁ బాత్రమేది
పూని నావల్లనే కీర్తి పొందేవు ... ...

నరసింహారాయలు 'అన్నమయ్య' పాదముల పైఁబడి, 'మహాత్మా! నీవల్లనే నేను గీర్తిపొందితిని. ఇప్పుడు నీయెడల నపచారము గావించి యపకీర్తియుఁ బొందుచుంటిని. క్షమింపుము' అని ప్రార్థించెను. అన్నమయ్య వినయగౌరవ స్నేహములతోఁ జక్రవర్తిని గౌఁగిలించుకొని. 'మహారాజా! నీవంటి వాఁడిట్లు పలుకుట భావ్యముకాదు. ఏదోజరిగినది. అంతయుఁ దిరుపతి వేంకటరమణుని లీలావిలాసము. ఈ పేదభక్తుని యింటికిఁ బెన్నిధానము వచ్చినది. ఇంతకంటె నాకేమి కావలయును' ననిపలికి మధురకంఠముతో నాశువుగాఁ గొన్ని కీర్తనములు గానముచేసి వేంకటేశ్వర సాక్షాత్కారభాగ్యము నరసింహరాయలకును గలిగించెను. ఆ సార్వభౌముఁ డన్నమాచార్యుల మహిమ కచ్చెరువడి చాగిలి మ్రొక్కి యాశీస్సులు వడసి వెడలిపోయెను.

౪

అన్నమయ్య తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామికిఁ దనవాగ్గేయ వైభవముతో నిత్యార్చనలుసలిపిన ధన్యమూర్తి. అతఁడు తనకుఁ బదునాఱు సంవత్సరములవయస్సు వచ్చినప్పటినుండియు దినమున కొక్క సంకీర్తనమైనను జెప్పకుండ నుండలేదు. తొంబది యేండ్ల పూర్ణపురుషాయుషము భగవత్సంకీర్తనముతో నతఁడు గడపెను. అన్నమయ్య సంకీర్తనములు ముప్పదివేలకుఁ బైగా నున్నవి. వానిలోఁ గొన్నిమాత్రమే నేఁడు దొరకియున్నవి. రాగిరేకులపైఁ జెక్కఁబడిన వారి కీర్తనములు తిరుపతి దేవస్థానమువారు భద్రపఱచియుంచిరి.

నాదబ్రహ్మోపాసనముచేఁ బవిత్రజీవితముగడపి చరిత్రగణ్యులైన క్షేత్రయ్యకు, త్యాగరాజునకు, తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుల సంకీర్తనములు మేలుబంతులైన వనుటలో నత్యుక్తి యుండదు. స్వానుభవమును సరసమధురమైన తెలుఁగుభాషలోని సంకీర్తనములతో వెల్లడించి వేంకటరమణుని కృపావిశేషమునకుఁ బాత్రుఁడైనయన్నమయ్య తెలుఁగునాఁట మాసిపోవని మహితమూర్తి.

అన్నమయ్య విశిష్టాద్వైత మతస్థుఁడైనను శ్రీ వేంకటేశ్వరమహిమకు లోఁబడి వైష్ణవమత స్వీకారముచేసినవాఁడు. అహోబలమఠమున కధిపతియగు ఆదివన్ శఠకోపయతి

యన్నమాచార్యుల వైష్ణవగురువు. అన్నమాచార్యులకుఁ బెదతిరుమలాచార్యులను పేరుగల కుమారుఁడుండెను. ఆయన రచించిన కీర్తనములుకూడ నెన్నో తామ్రశిలాశాసనములలో లభించినవి.

చక్రవర్తి సాళువ నరసింహరాయలవంటి వానినేని లెక్కసేయక, తనమానసము నిరంతరము శ్రీవేంకటరమణునిపై నిలిపియుంచి, అర్చావైభవముతో భగవంతుని సాక్షాత్కరింపఁ జేసికొని, నిండుగాఁ దొంబదియేండ్ల పవిత్రజీవితయాత్ర సాగించి, ప్రతిదిన సంకీర్తన రచనా ప్రతిజ్ఞ సాధించుకొని 'పూనినావల్లనే కీర్తిపొందేవునీవు' అని వేంకటేశ్వరునియెదుట నిర్భయముగాఁ జాటిచెప్పి ముప్పదివేలకు మించిన దివ్య సంకీర్తనములతోఁ దెలుఁగు ధరిత్రిని బవిత్రము గావించిన చరిత్రధన్యుఁ డన్నమయ్య.

జాతిభేదములు కూడదని విశ్వసించిన 'అన్నమయ్య' రచించిన యీపాట యెంత సొగసుగా నున్నదో చూడుఁడు.

విజాతులన్నియు వృథా వృథా
అజామిళాదుల కదియే జాతి.

ఎక్కువకులజుఁడైన హీనకులజుఁడైన
నిక్కమెఱింగిన మహానిత్యుఁడే ఘనుఁడు

వేదములు చదివియును విముఖుఁడై హరిభక్తి
యాదరింపని సోమయాజికంటె

ఏదియును లేని కులహీనుఁడైనను విష్ణు
పాదములు సేవించుభక్తుండె ఘనుఁడు.

పరమగు వేదాంతపఠన దొరకియును సదా
హరిభక్తి లేని సన్న్యాసికంటె
సరవిమాలిన యంత్యకులజుఁడైన
నరసి విష్ణుని వెదకునాతఁడే ఘనుఁడు.

* * *

తన సంకీర్తనముల చౌర్యముచేసినవారిని దూషించుచు అన్నమాచార్యులు రచించిన యీ పాటలోని హాస్యరస మాధుర్యము నాస్వాదింపుఁడు.

వెఱ్ఱులార ! మీకు వేడుక కలిగితేను
అఱ్ఱువంచి తడు కల్లంగరాదా ?
ముడిచివేసినపువ్వు ముడవ యోగ్యముకాదు
కుడిచివేసిన పుల్లె కుడువగా రాదు—
బడి నొకరు చెప్పిన ప్రతిచెప్పబోతేను
అడరి శ్రీహరికి నది అరుహముకాదు—
ఉమిసిన తమ్మలో నొకకొంత కప్రము
సమకూర్చి చవిగొని చప్పరించనేల—
అమర్రంగ ఛాయాపహారము చేసుక
తమమాట కూర్చితే దైవము నగఁడా?— వెఱ్ఱులార !

శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి కరుణాకటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడవై, ఆదర్శమైన భక్తియోగమును మేలుబంతిగా మా కందిచ్చిన మహాత్మా, అన్నమాచార్యా! నిన్నుఁగీర్తించి ధన్యత సంపాదించుకొందుము.

శ్రీరామాప్రెస్, రాజమండ్రి.